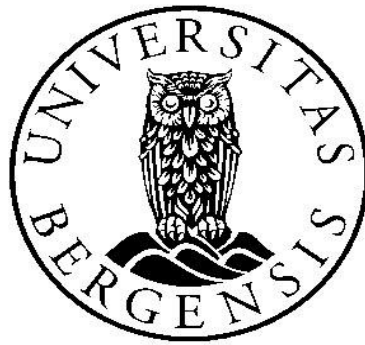

Lek blant voksne

Marcus Wedvik

Masteroppgave

Våren 2024

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Forord

Når jeg nå leverer denne masteroppgaven, er tiden inne for å reflektere litt rundt prosessen. For fem år siden stod jeg her med blanke ark i sosiologi. Lite visste jeg den gangen hva de neste fem årene ville bringe av læring og kunnskap inn i mitt liv. *Hvem, hva, hvor og hvordan* er ord som plutselig nå er relevante og forklarende, i forhold til hvordan samfunnet fungerer. Nye perspektiv og en sosiologisk verktøykasse har lært meg å se verden gjennom nye øyne.

Den første tanken om å skrive om lek var surrealistisk. Men, når jeg samlet tankene og reflekterte falt plutselig bitene på plass. Dette blir jo interessant å skrive om! Så jeg håper at denne oppgaven bidrar til å belyse hvor viktig lek faktisk er for hver og en av oss. Hvis vi tar med oss leken vi hadde som barn videre inn i voksenlivet, kan det åpne nye dører.

Dette prosjektet hadde ikke vært mulig uten min veileder, Kristoffer Chelsom Vogt. Du har utfordret meg til å tenke nytt. Din evne til å gi skarpe innspill, tett oppfølging og grundige tilbakemeldinger gjennom hele prosjektet har vært uvurderlig. Jeg er takknemlig for alt du har lært meg og for at du satt av tid i din hektiske hverdag til å veilede meg.

Jeg ønsker også å si tusen takk til alle informantene. Dere har bidratt med rike beskrivelser og stort engasjement. Uten dere ville det ikke blitt noen oppgave. Takk for at dere tok dere tiden til å snakke med meg og for at dere tok meg så godt imot.

Å skrive denne oppgaven har krevd masse tid og omsorg. En omsorg jeg har fått fra mine nærmeste. De har det siste året vært gode støttespillere, og tålmodige i perioder hvor det har vært hektisk. Derfor er det på sin plass og takke mamma, og mine trillingsøstre Victoria, Malin og Caroline. I denne sammenhengen kan jeg heller ikke glemme å takke min kommende svoger, Magnus.

Det er få ferier og flest hverdager i løpet av året. Den som trofast har stått last og brast ved min side, er min samboer. Så tusen takk Nora, for at du har holdt ut med meg og mine utfordringer det siste året.

Som Albert Einstein en gang sa: «*Play is the highest form of research*».

Sammendrag

Denne studien benyttet seg av et åpent, utforskende og kvalitativt forskningsdesign, for å finne ut mer om lekens betydning for voksne i ulike samfunnsposisjoner. Problemstillingen er: «*Hva kjennetegner voksne kvinner og menn, i ulike samfunnsposisjoner, sine erfaringer med og tanker om lek?*». Dette spørsmålet har blitt undersøkt gjennom biografiske livsløpsintervjuer av 16 voksne kvinner og menn, med ulikt utdanningsnivå. Her snakket jeg med informantene om deres tidligere og nåværende erfaringer med lek. Jeg forsøkte deretter å forstå svarene informantene ga, i lys av den historiske og biografiske konteksten det ble sagt og erfart i. Oppgaven er bygget opp rundt fire analysekapitler, som tar for seg lek i oppvekst, lek i jobb, lek på fritiden og til slutt sammenhengen mellom ulike former for lek. I sammendraget vil jeg derimot først presentere et funn fra kapittelet om lek i jobb, siden hovedfunnet var her.

Det viktigste funnet i denne studien er at utdanningsnivå påvirket måten informantene fortalte om og brukte lek på jobb. Basert på svarene jeg fikk kom det frem tre typer lek på jobb. *Lek som humor* viser til at noen av informantene med kort utdanning, fortalte om humor, da jeg spurte dem om lek på jobb. *Lek som kreativitet* viser til at en del av informantene med lang utdanning begynte å snakke om kreativitet, da jeg spurte de om lek på jobb. Dem brukte lek som en måte å skape noe nytt på og fortalte at leken bidro til å fremme idemyldring. *Lek som arbeidsverktøy* viser til at en del av informantene med kort utdanning, fortalte at dem brukte lek til å få jobben gjort. Deres fortellinger tyder på at de bruker lek som et verktøy for produktivitet og trivsel. Eksempelvis fortalte dem at lek kunne brukes for å etablere nære kundeforhold og for å få til et samspill med andre. Forskjellen ligger i at informantene med kort utdanning ikke fortalte om kreativitet og lek i form av å skape noe nytt. Informantene med kort utdanning fortalte heller at lek bidro til at de kunne gjøre den jobben de allerede har, enda bedre. Disse typene kan være et bidrag til forståelsen av lek blant voksne, fordi måten folk forteller om og bruker lek på jobb, kan variere basert på utdanningsnivå.

Et annet hovedfunn er at det kom frem store forskjeller i hvordan informantene reflekterte rundt egen lek, basert på utdanningsnivå. Informantene med lang utdanning snakket mer spontant og fritt om egen lek. Informantene med kort utdanning var ikke like tilbøyelige til å reflektere rundt egen lek, og deres refleksjoner kom frem mindre umiddelbart. Når informantene med kort utdanning snakket om egen lek, var det gjerne på spørsmål som ikke var direkte knyttet til lek.

Et annet viktig funn er at selv om informantenes fortellinger om og bruk av lek i jobb varierte, kom det frem at informantenes muligheter for lek på jobb, fremstod gode og bredt fordelt. Det er ikke nødvendigvis sånn at visse yrker innbyr til lek, mens andre yrker ikke gjør det. Intervjuene viste at yrke og utdanningsnivå, ikke påvirket om informantene fortalte om lek i jobb eller ikke. Overordnet sett tyder datamaterialet på at mulighetene dine for lek, handler om hva du selv gjør ut av det, eller den enkeltes tilnærming til selve jobben.

Denne studien viser også at det var et bredt spekter i måten folk lekte på fritiden. Det kom frem fire typer lek på fritiden. *Lek gjennom sport* viser til at noen av informantene fortalte om sport, da jeg spurte de om lek på fritiden. Her fortalte mennene om fotball, padel og tennis, mens kvinnene fortalte om dans. *Lek og natur* beskriver hvordan mange av informantene fortalte om å gå tur eller være ute i naturen. Dette kunne også komme til uttrykk ved interaksjon og samspill med kjæledyr i naturen. Her var det ingen tydelig mønster med tanke på kjønn og utdanningslengde. *Lek med barn* beskriver hvordan en del av informantene fortalte om lek med barn. Denne leken var ikke begrenset til lek med egne barn, og det ble også fortalt om lek med andres barn. *Lek som skapelsesglede* er en litt bredere type enn de andre, og beskriver lek gjennom strikking, musikk og levende rollespill. Overordnet sett viste fortellingene til informantene hvor mangefasettert folk sine liv er.

Et annet viktig funn var også at sosioøkonomiske faktorer så ut til å påvirke informantenes muligheter for lek i noen grad. Jeg merket at økonomi ble en større del av samtalen, desto mindre utdanning informanten hadde. Det kan tilsi at lek forutsetter en viss grad av økonomisk trygghet.

Antall ord i hovedteksten: 34 840

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Innledning	7
1.1 Problemstilling.....	9
1.2 Studiens oppbygging.....	10
Kapittel 2: Studiens bakgrunn og kontekst.....	12
2.1 Lek og arbeid i det moderne samfunn.....	12
2.2 Store spørsmål om lek i det moderne samfunnet	14
2.3 Lekens plass og status i det moderne samfunnet	15
Kapittel 3: Teori og tidligere forskning	18
3.1 Hva er lek?.....	18
3.1.1 Lek er sitt eget formål	18
3.1.2 Lek er gjort for sin egen del, men kan likevel ha sosiale funksjoner.....	20
3.1.3 Lek er noe annet enn lekenhet.....	22
3.1.4 Ulike samfunnsgrupper har ulike muligheter for lek	23
3.2 Hvordan henger lek sammen med kreativitet?	23
3.2.1 Det er grunn til å tro at sosiale hierarkier har noe med saken å gjøre.....	25
3.3 Innsikter fra forskning på lek.....	26
Kapittel 4: Forskningsdesign og metode	29
4.1 Overordnet tilnærming	29
4.2 Biografiske livsløpsintervjuer.....	29
4.3 Utvalg og utvalgsriterier.....	31
4.4 Rekruttering	31
4.5 Gjennomføring av intervju og justeringer underveis.....	32
4.6 Analyse av data og begrepsutvikling.....	33
4.6 Etiske betraktninger.....	35
4.7 Generalisering og case studier	36
4.8 Presentasjon av materiale og oversikt over informantene	37
Kapittel 5: Analyse 1 – Lek i oppvekst	39
5.1 Lek som konstruksjonslek.....	39
5.2 Lek som rollelek.....	40
5.3 Lek med teknologi	42
5.4 Lek som utendørsaktivitet	44
5.5 Lek gjennom idrett	45
5.6 Lek som aktivitet med andre	47
5.7 Lek og historisk endring	49
5.8 Avslutning	50
Kapittel 6: Analyse 2 – Lek i jobb.....	52
6.1 Lek som humor.....	52
6.2 Lek som kreativitet.....	55

6.3 Lek som arbeidsverktøy	58
6.4 Avslutning	60
Kapittel 7: Analyse 3 – Lek på fritiden.....	61
7.1 Lek gjennom sport.....	62
7.2 Lek og natur.....	65
7.3 Lek med barn	67
7.4 Lek som skapelsesglede	68
7.5 Avslutning	70
Kapittel 8: Analyse 4 – Sammenhenger mellom jobb, fritid og utdanningsnivå.....	71
8.1 Enten-eller	72
8.2 Både-og.....	73
8.3 Penger og materielle forhold.....	74
8.4 Informantenes tilbøyelighet til utbroderte refleksjoner	76
8.5 Kreativitet i alle yrker.....	78
8.6 Avslutning	79
Kapittel 9: Avslutning	81
Referanser	88
Vedlegg 1	93
Vedlegg 2	95
Vedlegg 3	96
Vedlegg 4	97

Kapittel 1: Innledning

En vinternatt i november 2023 tok jeg fatt på reisen mot mitt trettende intervju. Datainnsamlingen nærmet seg slutten, og det var en følelse av forventning som lå i luften. Minusgradene bet seg fast utenfor, mens jeg utålmodig ventet på å komme meg av bussen. Da jeg endelig trådte ut i den sure norske vinterkulden, var det som om hvert åndedrag minnet meg på viktigheten av det jeg var i ferd med å gjøre. Mitt møte med Darius, en litauisk betongarbeider, skulle vise seg å bli mer enn bare et intervju; det ble en åpenbaring.

Darius ønsket meg velkommen med varm kaffe og melkesjokolade. En gest som smeltet bort vinterkulden og skapte en umiddelbar forbindelse mellom oss. Vi utvekslet historier om dagen vår. Vi lo av tilfeldighetene. De hadde ført oss sammen. En felles bekjent var bindeleddet. Da Darius spurte meg om hva intervjuet vårt skulle handlet om, svarte jeg «lek». Da brøt han ut i en uventet latterkrampe. Han kunne ikke tro at jeg ville snakke med ham om noe så barnslig. Han var jo blitt voksen. «*Jeg, leke? Jeg er ikke barn lengre, jeg er voksen mann*». Hans reaksjon forblir et levende eksempel på hvordan mange av informantene mine reagerte, da jeg spurte dem om lek som voksne.

Skal man forstå lek blant voksne idag, kan det være relevant å tenke på hvordan samfunnet er strukturert. Sosiologien har vist at store deler av dagens moderne samfunn struktureres basert på arbeidet og fritiden til voksne mennesker. Det betyr at jobben og fritiden til folk utgjør rammene for leken deres. I den forbindelse har det kommet flere teorier om hvem som har anledning til å leke i samfunnet og hvordan dette ser ut. Her er det særlig fokus på hva slags utdanning folk har, og hvilket yrke man er i. Tilfellene av dette er flere i både populærvitenskapelig litteratur, samfunnsdebatten og forskningen. Tendensen er at det gjøres koblinger mellom lek og kreativitet.

Richard Florida sin litteratur er et eksempel på hvordan lek og kreativitet kan henge sammen. Han antyder i bøkene sine om kreativitet, at noen klasser er mer kreative enn andre (Florida, 2012, s. 8). Han skriver dermed indirekte om lek. I bøkene beskriver Florida fremveksten av en ny sosial klasse, som han kaller «den kreative klassen» (Florida, 2012, s. 38)¹. Han definerer «den kreative klassen» basert på yrker, og gjør et tydelig skille mellom hvem han anser som

¹ Boken ble først gitt ut i 2002. Den utgaven jeg leser er fra 2012.

kreative og ikke. Dette er han ikke alene om, og i de neste kapitlene skal jeg vise hvordan lek og kreativitet fremstår som to sider av samme mynt.

Tendensen i kreativitetslitteraturen er derimot tydelig. De som fremstiller seg som lekne, er enten folk med mye utdanning eller kreative jobber. Det har gjort at vi har fått en debatt der det virker som arbeiderklassen ikke er kreative. Dette er ikke nytt, og sosiologiske studier av arbeid har diskutert lignende tematikk tidligere. I klasseforskningen var det blant annet en stor diskusjon om det man kaller den «instrumentelle arbeiderklassen». Boken *The affluent worker in the class structure* var sentral i britisk arbeidssosiologi, og argumenterte for at arbeiderklassen er instrumentelle i jobben (Goldthorpe, Lockwood, Bechhofer, & Platt, 1969, s. 1). Folk i arbeiderklassen ville tjene pengene sine, gå hjem, og heller finne mening utenfor arbeidet (Goldthorpe, Lockwood, Bechhofer, & Platt, 1969, s. 157).

De populærvitenskapelige bøkene til Ken Robinson er også et eksempel på hvordan lek og kreativitet knyttes sammen (Robinson, 2010). Han har gitt ut en serie av bøker om kreativitet, der han argumenterer for at mennesker som finner yrke gjennom lek og opprettholder lekenhet i arbeidet sitt, kan oppnå stor suksess og trivsel (Robinson, 2010, s. 9). Robinson viser gjennom inngående beskrivelser av ulike enkeltcases, hvordan det å få jobbe med noe du også leker med, kan være gunstig. Han får frem budskapet sitt ved å beskrive en rekke livshistorier, hvor alle har funnet sitt element gjennom lek. Samtidig er bøkene hans også et eksempel på at spørsmål om lek diskuteres, uten hensyn til betydningen av kjønn, klasse, makt og ulikhet.

Samfunnsdebatten, forskningen og litteraturen om lek, preges av at lek fremstilles som noe som hovedsakelig gjelder barn (Brodal & Lunde, 2022). Likevel finnes det flere gode grunner til å tro at lek ikke nødvendigvis er avgrenset til barndommen. Den nederlandske kulturhistorikeren Johan Huizinga skriver om lek blant voksne, og fokuserer blant annet på voksnes lek i offentligheten (Huizinga, 1938, s. 36). Han viser til viktigheten voksnes lek har hatt i samfunnsutviklingen og at leken har bidratt til å forme alt fra utviklingen av rettsvesenet, vitenskapen og kunsten (Huizinga, 1938, s. 76).

I norsk sosiologi er Lise Kjølørød den som har forsket mest på lek blant voksne. Hun fokuserte på voksnes lek på fritiden. Hennes arbeid er dermed et eksempel på at lek ikke er et tilbakelagt stadium fra barndommen. Når det gjelder lek på jobb er det derimot gjort mindre forskning. Videre er det ingen som har sett på sammenhengen mellom lek på jobb og lek på fritiden, slik

jeg skal i denne studien. Innsiktene fra arbeidet til Kjølørød har vært viktige for dette prosjektet. Hennes studier viser at voksne sin lek på fritiden gjennom eksempelvis fritidsaktiviteter, kan være både en kilde til kunnskap, motstandskraft og samfunnsengasjement (Kjølørød, 2018, s. 13). Deltakerne hun skriver om gjennomfører leken fordi det er gøy og ikke fordi det er jobben deres. Dette kan ifølge Kjølørød frigjøre energi og få frem hvert enkelt individ sitt fulle potensial (Kjølørød, 2018, s. 15).

Ved å forstå voksne sine erfaringer med og tanker om lek, kan man kanskje også forstå noe av grunnen til hva som gjør at mennesker finner mening og trives. En av sosiologiens kjerneinnsikter er å forstå sosial handling i kontekst. Dette omfatter alt fra måten vi lever livene våre på, til hvordan vi utvikler oss som individer. Siden store deler av samfunnet struktureres basert på arbeidet og fritiden til voksne mennesker, kan det være relevant å undersøke om voksne opplever lek på disse arenaene. Studier av lek blant voksne kan også bidra med kunnskap om hva man kan forvente seg av en jobb, og hvordan folk beskriver fritiden sin.

Denne oppgavens utgangspunkt er manglende sosiologisk forskning på lek blant voksne. Samtidig gir den litteraturen som finnes meg grunn til å tro at lek ikke kan sees på som et tilbakelagt stadium. Denne studien benyttet seg derfor av et åpent, utforskende og kvalitativt forskningsdesign, for å finne ut mer om lekens betydning for voksne i ulike samfunnsposisjoner.

1.1 Problemstilling

Opgavens overordnede problemstilling er:

«Hva kjennetegner voksne kvinner og menn, i ulike samfunnsposisjoner, sine erfaringer med og tanker om lek?»

Dette spørsmålet har blitt undersøkt gjennom biografiske livsløpsintervjuer av 16 voksne kvinner og menn, med ulikt utdanningsnivå. Her snakket jeg med informantene om deres tidligere og nåværende erfaringer med lek. Jeg forsøkte deretter å forstå svarene informantene ga, i lys av den historiske og biografiske konteksten det ble sagt og erfart i. Dette er i tråd med anbefalingen til C.W.Mills, som skriver at samfunnsvitenskapen bør forstå seg på «*problems of biography, of history, and of their intersections within social structures*» (Mills, 1959, s. 143).

Hovedproblemstillingen vil for øvrig bli belyst gjennom underproblemstillinger i oppgavens fire analysekapitler.

1.2 Studiens oppbygging

I kapittel 2 redegjør jeg for studiens bakgrunn og kontekst. Her forklarer jeg hvordan leken har endret seg de siste århundrene, og hvilken plass lek kan sies å ha i dagens samfunn. Jeg skriver også om hvordan lek kan henge sammen med kreativitet, og underbygger dette med at koblingen mellom kreativitet og lek er noe som gjøres ofte i samfunnsdebatten, forskningen og litteraturen. Ellers viser jeg til at ofte når det er snakk om lek i samfunnsdebatten, så handler det om lek i barndommen.

I kapittel 3 presenterer jeg teori og tidligere forskning på lek. Her forsøker jeg å destillere ut de sentrale temaene i litteraturen om lek, samt forklare hva jeg i denne studien har gått ut ifra at lek er. Kapittelet vil også gi en grundigere gjennomgang av hvordan lek henger sammen med kreativitet, og vise eksempler som har gitt meg grunn til å tro dette. Til slutt vil jeg også vise hvilke innsikter den tidligere forskningen på lek blant voksne, har bidratt med i denne studien.

Kapittel 4 gir et innblikk i denne studiens forskningsdesign og metode. Dette kapittelet er fortellingen om mitt forskningsprosjekt, og hvordan jeg gikk frem for å belyse problemstillingen. Det innebærer eksempelvis informasjon om utvalg, utvalgskriterier, rekruttering, gjennomføring og justeringer underveis. Her forklarer jeg også hva biografiske livsløpsintervjuer er, samt hva forskningen min kan bidra med kunnskap om.

Kapittel 5 er det første av oppgavens fire analysekapitler og tar for seg informantenes lek i oppveksten, med utgangspunkt i spørsmålet «*Hvilke typer lek forteller voksne kvinner og menn, i ulike samfunnsposisjoner, om når de blir spurt om lek i oppveksten?*» Selv om dette ikke er oppgavens hovedfokus, så danner lek i oppveksten grunnlaget for lek i voksen alder. Kapittelet tar for seg hvem som lekte med hva i oppveksten, og viser variasjonen mellom informantene. Eksempelvis har det vært store samfunnsendringer fra den yngste til den eldste i utvalget, noe som kan forklare de ulike svarene. Kjønn viste seg å være viktig med tanke på hva og hvem informantene lekte med i oppveksten.

Kapittel 6 er det andre analysekapittelet og tar for seg lek i jobb. Her forsøker jeg å besvare spørsmålet «*Hva kjennetegner voksne kvinner og menn, i ulike samfunnsposisjoner, sin lek på jobb?*». Jeg fant forskjeller i hva informantene fortalte om, basert på utdanningsnivå. Kapittelet viser hvordan informantene med kort utdanning fortalte om humor, da jeg spurte dem om lek på jobb. Da jeg stilte informantene med lang utdanning samme spørsmål, så fortalte de meg om kreativitet. Ellers viser jeg i kapittelet hvordan en del av informantene med kort utdanning, bruker lek som et arbeidsverktøy på jobb.

Kapittel 7 er det tredje analysekapittelet og handler om lek på fritiden. I kapittelet spør jeg «*Hva kjennetegner voksne kvinner og menn, i ulike samfunnsposisjoner, sin lek på fritiden?*». Det kommer frem at informantenes lek på fritiden var mangfoldig. En ting som gikk igjen, var derimot at mange fortalte om å være ute i naturen på fritiden. Det var likevel vanskelig å se noen systematiske forskjeller i informantenes lek, basert på utdanningsnivå, kjønn og yrke. Dette fordi informantene lekte med så mye forskjellig, på kryss og tvers av hverandre. Kapittelet er for øvrig ikke ment som en kartlegging av hva informantene gjør på fritiden, men det bygger på hva de nevnte da jeg spurte de om lek på fritiden.

Kapittel 8 er det siste analysekapittelet. Her tar jeg opp sammenhenger mellom lek på jobb og lek på fritiden. Jeg tar utgangspunkt i spørsmålet «*Hva kjennetegner sammenhengene mellom lek på jobb og lek på fritiden, for voksne kvinner og menn, i ulike samfunnsposisjoner?*». Jeg analyserer videre om disse sammenhengene kan forstås basert på forskjeller i utdanningsnivå blant informantene. Kapittelet tar også opp mer abstrakte analysepoenger, som ikke passet inn i de andre analysekapitlene. Jeg merket blant annet en forskjell i informantenes tilbøyelighet til å reflektere rundt egen lek, basert på utdanningsnivå.

Kapittel 9 er oppgavens siste kapittel. Her skriver jeg mer om hva funnene mine kan bidra med kunnskap om. Kapittelet har ikke til hensikt å være en fullstendig oppsummering av oppgavens hovedelementer, men heller en sosiologisk refleksjon om de viktigste funnene.

Kapittel 2: Studiens bakgrunn og kontekst

Dette kapittelet skal forklare den samfunnsmessige bakgrunnen og konteksten til denne studien. Siden oppgavens problemstilling handler om lek blant voksne idag, vil jeg skrive om hvordan lekens plass i samfunnet har endret seg de siste århundrene. Dette har hatt konsekvenser for måten vi leker på, og ikke minst hvem som blir ansett som kreative og lekne. Jeg vil også si noe om kreativitet, da lek og kreativitet er en kobling som ser ut til å gjøres ofte i samfunnsdebatten, forskningen og litteraturen. Kapittelet vil også gi et innblikk i hva sosiologer har skrevet om lek tidligere, og hva slags innsikt deres arbeid kan bidra med kunnskap om. Til slutt vil jeg vise eksempler på hvordan diskusjoner om lek i dagens samfunn ofte er knyttet til kreativitet og barndom.

2.1 Lek og arbeid i det moderne samfunn

Hvordan samfunnet er strukturert, påvirker rammene for voksnes lek. Litteraturen til den velkjente leketeorikeren Johan Huizinga, tyder på at rammene for lek har vært og er i stadig endring. Han viser til den industrielle revolusjonen og hevder at denne satte fart på en ny tankegang, der mer og mer produksjon ble et ideal for arbeidet (Huizinga, 1938, s. 192). Huizinga forklarer videre at 1900-tallet representerte en ny form for seriøsitet, verden aldri hadde sett før. Hans uttrykte bekymring var ikke til å misforstå: «*Never had an age taken itself with more portentous seriousness. Culture ceased to be "played" »* (Huizinga, 1938, s. 192). Huizinga forklarer her hvordan det seriøse samfunnet ødelegger for leken. Han begrunner dette med at lek er det motsatte av seriøsitet (Huizinga, 1938, s. 5). Huizinga sin bekymring går ut på at når nytteverdi styrer arbeid mister voksne noe av sin frie nysgjerrighet som leken innbyr til.

Sosiologer har også skrevet om lek og arbeid, og C.W. Mills skriver i boken *White Collar* om den nye middelklassen som vokste frem på 1900 tallet. Her bruker han begrepet «craftsmanship» som et ideal for arbeidet, og argumenterer for at det ikke er et skille mellom lek og jobb for en god «craftsman» (Mills, 1951, s. 220). Han skriver at for en «craftsman» så er det: «*no split of work and play, or work and culture. The craftsman's way of livelihood determines and infuses his entire mode of living*» (Mills, 1951, s. 220). Mills sin fremstilling tyder på at lek og jobb kan gå hånd i hånd, selv om de ved første øyekast kan virke som motsetninger (Sennett, 2008, s. 269). Mills forklarer videre at «craftsmanship» kjennetegnes

ved at arbeidet er gjort for sin egen del og at det oppleves meningsfullt. Han underbygger dette med at evnen til å lære av jobben sin og få utvikle sine ferdigheter, er viktig for å oppleve trivsel (Mills, 1951, s. 220). Mills argumenterer også for at penger og omdømme er underordnede motiver for en «craftsman». Han forfekter standpunktet om at jobben bør gi så mye glede, at man gjerne lever et liv med den stille tilfredstilletsen selve arbeidet gir (Mills, 1951, s. 221). Lignende argumenter går også igjen i litteraturen til Richard Sennett, der han skriver at en god «craftsman» jobber for gleden arbeidet gir i seg selv (Sennett, 2008, s. 9).

Mills avslutter kapittelet om «craftsmen», med å påpeke at det er blitt mindre av denne formen for idealtypisk arbeid (Mills, 1951, s. 224). Vi har altså gått fra den lille entreprenørens landlige samfunn, til den avhengige ansattes urbane samfunn. Mills skriver videre at i omtrent hver eneste jobb, så selger den ansatte en viss grad av sin uavhengighet (Mills, 1951, s. 224). Han argumenterer for at vi i dagens samfunn selger vår tid, energi og evner til andre mennesker. Mills underbygger dette poenget med hvordan oppfattelsen rundt meningen av tid har endret seg. Her viser han til Marx, som sa at det moderne samfunnet kjennetegnes ved at vår «livstid», er omgjort til «arbeidstid» (Mills, 1951, s. 226). Mills peker dermed på at jobb i større grad enn før er blitt et offer av tid, slik at vi har råd til å leve et liv utenfor jobben (Mills, 1951, s. 228). Mills sitt ideal om craftsmanship viser hvordan sosiologisk kunnskap om arbeid, kan fungere som et utgangspunkt for å forstå lek blant voksne. Arbeid setter rammene for store deler av dagen til voksne mennesker, og påvirker hvordan de opplever lek.

Karl Marx er kjent for å mene at kapitalistiske produksjonsforhold gjorde arbeiderne instrumentelle (Appelrouth & Edles, 2021, s. 62). Han forklarte at hvis man blir satt i arbeidsprosesser der man ikke har innsikt i hele prosessen, så kan man bli fremmedgjort (Appelrouth & Edles, 2021, s. 62). En måte å tolke Marx på, er at en del av fremmedgjøringen, handler om at leken blir tatt ut av arbeidet (Henricks, 2015, s. 52). Sett i lys av Mills sine bekymringer om arbeidslivet på 1900-tallet og Marx sin innsikt om fremmedgjøring, kan det argumenteres for at flere jobber i dagens samfunn har mistet sin karakter (Henricks, 2015, s. 52). Samtidig har sosiologien vist oss at dagens moderne samfunn struktureres basert på et tydelig skille mellom arbeid og fritid. I så måte er det grunn til å tro at empiriske undersøkelser av voksne sitt forhold til lek på jobb og lek fritiden, kan bidra med kunnskap til sosiologien som fagfelt. Litteraturen ovenfor viser at voksnes lek har vært et tema før, men også at leken i takt med samfunnet er i stadig endring. Denne studien skal dermed forsøke å finne ut hvilke

rolle lek har for voksne idag, og analysere hvordan dette henger sammen med den historiske og biografiske konteksten vi lever i.

2.2 Store spørsmål om lek i det moderne samfunnet

Diskusjonen om lek blant voksne i dagens samfunn, har blitt redusert til hvordan lek kan fungere som et verktøy for kreativitet (Sicart, 2017, s. 21). Kreativitet har vært et mye omtalt tema i arbeidslivet og forskningen, samtidig som det er skrevet flere populærvitenskapelige bøker om tematikken. Denne studien fokuserer imidlertid på den delen av kreativitetsdebatten som handler om hvem som blir omtalt som kreative i samfunnet. I litteraturen om kreativitet er tendensen at folk med mye utdanning og kreative jobber, er de som fremstiller seg som lekne. Et eksempel på dette er litteraturen til Richard Florida.

Richard Florida hevder at noen klasser er mer kreative enn andre. Han skriver indirekte om lek i sine bøker om kreativitet. Boken *The rise of the creative class*, er velkjent faglitteratur om kreativitet, og tar opp det Florida beskriver som fremveksten av en ny sosial klasse som han kaller «den kreative klassen» (Florida, 2012, s. 38). Han definerer den kreative klassen basert på yrker, og skiller mellom to grupper innad i den kreative klassen. Den ene gruppen kaller han «super-creative core», og her setter han professorer, ingeniører, artister, skuespillere og arkitekter, som han mener er øverst i den kreative klassens hierarki (Florida, 2012, s. 38). Han forklarer at personer i disse yrkene blir betalt for å komme opp med nye ideer eller planer, som er nyttige for samfunnet. Den andre gruppen i den kreative klassen, kaller han de «creative professionals» (Florida, 2012, s. 39). Dette er folk som arbeider innen en rekke kunnskapsindustrier, som eksempelvis helse, jus, bedriftsledelse, finansielle tjenester og høyteknologi. Disse jobbene krever ofte høy grad av formell utdanning, og arbeidet innebærer vanligvis kreativ problemløsning og kunnskap til å løse spesifikke problemer. Florida sin litteratur tyder dermed på at ulikhet kan ha noe med saken å gjøre. Dette fordi mulighetene til å være kreativ, slik han beskriver det, ikke nødvendigvis er likt fordelt for alle i samfunnet.

Florida skriver at denne utviklingen ikke bare skyldes faktorer som globalisering og teknologiske fremskritt, men også at kreativitet er blitt en viktig økonomisk drivkraft (Florida, 2012, s. 7). I en tid preget av automatisering og utkontraktering, argumenterer Florida for at kreativitet er blitt en svært ettertraktet og verdsatt egenskap (Florida, 2012, s. 8). Det som før var et begrep hovedsakelig brukt om artister og forfattere, er ifølge Florida blitt et synonym

med jobb stabilitet (Florida, 2012, s. 8). Florida underbygger argumentet sitt med statistikk, som viser lavere grad av arbeidsledighet for de han definerer som den kreative klassen. Han skriver at for personer i den kreative klassen, går arbeid og fritid ofte inn i hverandre (Florida, 2012, s. 144). Han poengterer at skillet mellom arbeid og fritid for den kreative klassen, er blitt mer og mer visket ut. Florida sin fremstilling gir meg grunn til å tro at det kan være en sammenheng mellom lek i arbeid og lek på fritiden, og at dette kan henge sammen med utdanningsnivå.

Florida sine argumenter har derimot vært gjenstand for en del kritikk. Kritikken baserer seg blant annet på bruken av ordet klasse, og måten han definerer den kreative klassen på (Krätke, 2010, s. 836). Kritikerne mener at inndelingen hans ikke tar høyde for mangfoldet av arbeid i det moderne samfunnet. Siden Florida hovedsakelig fokuserer på inntekt og yrkesgrupper, kritiseres definisjonen hans for å overse andre faktorer som også påvirker klasseposisjon (Faludi, 2019, s. 175). Florida sin argumentasjon får også kritikk fordi han grupperer yrker basert på utdanningsnivå, og setter disse sammen med andre yrker basert på kreativitet, men uten å forklare nok om hvorfor. Argumentasjonen i boken kritiseres for at statistikken den bygger på er forenklet. Eksempelvis bruker Florida andelen homoseksuelle par i en by, for å si noe om mangfold i ulike byer (Scott & Storper, 2009, s. 149). På tross av dette har boken hans vært en populær bestselger i flere år, og en del av kritikerne anerkjenner at Florida har relevante poenger. Han får som regel støtte på at kreativitet er blitt en økende del av den offentlige samtalen.

2.3 Lekens plass og status i det moderne samfunnet

Ofte når det er snakk om lek i samfunnsdebatten, så handler det om barndom. I norsk samfunnsdebatt har seksårsreformen vært et viktig tema i diskusjoner om lek. Seksårsreformen ble innført i 1997, og førte til at alderen for skolestart ble senket fra syv til seks år. En av grunnene til at reformen fortsatt er mye debattert, er at forskere mener den ga barna mindre tid til å leke. En av dem som har kritisert reformen er pedagogikkprofessor Peder Haug, som var forskningsleder på en av evalueringene av reformen. Han mener at lekende aktiviteter burde sidestilles med norsk og matematikk i første klasse (Haug, 2017). Konsekvensene av reformen har også blitt kommentert av Gudmund Hernes selv, som var utdanningsminister da den ble innført. Han skriver at skolestart for seksåringer ble noe annet enn lovet (Hernes, 2018).

De ulike evalueringene av seksårsreformen har bidratt til å holde liv i debatten om lek og barndom. De siste årene har nyere rapporter forsterket denne trenden der koblinger mellom lek og barndom gjøres. Eksempelvis viste norsk forskning på lek i førsteklasse, at leken hovedsakelig skjer de første månedene (Bjørnstad, Myrvold, Dalland, & Hølland, 2022, s. 114). Forfatterne er også bekymret for at lærere på grunn av manglende fysisk tilrettelagt miljø for lek og manglende voksenressurser, legger til rette for visse typer lek som opprettholder ro i klasserommet (Bjørnstad et al., 2022, s. 110). De advarer mot at dette kan medføre at barna mister noe av den spontane, utforskende og kreative tilnærmingen til lek. Et annet av funnene i rapporten indikerte også at det er relativt lite fokus på rollelek i førsteklasse (Bjørnstad et al., 2022, s. 107), sammenlignet med andre former for lek.

Annen forskning og litteratur på feltet viser den samme tendensen, lek fremstilles som noe som hovedsakelig gjelder barn (Lubbers, Cadwallader, Lin, Clifford, & Frazier, 2023, s. 1). Temaer som går igjen i forskning på lek og barn, er gjerne lekens betydning for læring, utvikling og sosialisering (Ginsburg, 2007, s. 182). Av norske eksempler finner vi boken *Lek og læring i et nevroperspektiv* (Brodal & Lunde, 2022), der forfatterne understreker viktigheten av lek for barns utvikling og læring. Dette går igjen på Utdanningsdirektoratet sine nettsider, der de skriver at lek er viktig for barns utvikling, læring og trivsel (Utdanningsdirektoratet, 2024). Fokuset på lek og barndom er imidlertid ikke helt ubegrunnet, og forskning viser at mennesker har en lang barndomsperiode i forhold til andre arter (Brown, 2010, s. 6). På en måte er vi derfor predisponert til å leke mye i den tidlige fasen i livet.

Sosiologisk teori har også fokusert på betydningen av lek, da også mest i barndommen. G.H. Mead skriver at leken er en viktig del av menneskers primærsosialisering (Appelrouth & Edles, 2021, s. 330). Han argumenterer for at barn gjennom lek og interaksjon lærer seg å overta og innta perspektivet til den generaliserte andre. Den generaliserte andre definerer han som samfunnets forventninger til selvet (Appelrouth & Edles, 2021, s. 330). Mead hadde også et prosessuelt begrep om selvet, som han forstår som en konstant og livslang dialog mellom jeg-et og meg-et (Appelrouth & Edles, 2021, s. 329). Disse representerer henholdsvis det usosialiserte selvet og det sosialiserte selvet. Mead bidrar med innsikt om hvordan sosiale

endringer skjer, i forhold til den generaliserte andre og den signifikante andre. Han viser også hvordan man lærer å ta andres perspektiv gjennom lek².

Som kapitlet har gjort rede for, står vi ovenfor en tid der leken er under press. Huizinga advarte mot at samfunnet blir mer og mer seriøst, og at dette kan gå på bekostning av leken (Huizinga, 1938, s. 192). Mills sin idealtypiske form for arbeid gjennom «craftsmanship» (Mills, 1951, s. 220), fremstår kanskje mer og mer som en fjern drøm å regne. Flere teoretikere har også uttrykt bekymring for hva som skjer med leken og det snakkes om at det moderne samfunnet har ødelagt for lek (Henricks, 2015, s. 52). Samtidig gjøres koblingen mellom lek og kreativitet stadig oftere i samfunnsdebatten, forskningen og litteraturen. Dette tyder på at leken fortsatt har en plass i samfunnet, men at den idag brukes mer som et verktøy for å oppnå kreativitet (Sicart, 2017, s. 21). På tross av at litteraturen om lek viser hvordan det er viktig for vår livslange sosialisering, er tendensen likevel at lek fortsatt fremstilles som noe som hovedsakelig gjelder barn. På bakgrunn av dette skal jeg i denne studien forsøke å bidra med kunnskap om lek blant voksne i ulike samfunnsposisjoner, og bruke sosiologiske innsikter for å kontekstualisere funnene mine.

² Det er viktig å presisere at Mead sin teori ikke er en stadieteori. Poenget hans er at man sosialiseres hver gang man kommer i en ny sosial setting.

Kapittel 3: Teori og tidligere forskning

Dette kapittelet skal forklare hva jeg i denne studien har gått ut ifra at lek er. Her vil jeg først gi en innsikt i hvordan litteraturen om lek ser ut, og vise hvilke hovedtemaer som går igjen der. Deretter vil jeg forklare hvordan lek henger sammen med kreativitet, og hvordan det fremstår som om ulike grupper har ulik anledning til å leke. Jeg vil også si noe om hva sosiologien gir som inngang til å studere lek, og forklare hvorfor dette kan være nyttig. Til slutt vil jeg presentere tidligere forskning på lek blant voksne.

3.1 Hva er lek?

Litteraturen om lek er mangfoldig. Likevel er det noen sentrale temaer og kjennetegn, som går igjen når lek som fenomen skal forklares. Litteraturen om lek kan deles opp i fire hovedtema. Disse er: 1) Leken er sitt eget formål. 2) Lek er gjort for sin egen del, men kan likevel ha sosiale funksjoner. 3) Lek er noe annet enn lekenhet. 4) Ulike samfunnsgrupper har ulike muligheter for lek.

3.1.1 Lek er sitt eget formål

Johan Huizinga sin bok *Homo Ludens: A Study of the Play Element in Culture*, brukes ofte som utgangspunkt for den klassiske definisjonen av lek (Huizinga, 1938). Han beskriver leken som en grunnleggende og nødvendig del av menneskets eksistens. Huizinga fokuserte på at leken har egenverdi utover dens umiddelbare formål, og at den er autotelisk (Huizinga, 1938, s. 7). Han er kjent for at han definerte lekbegrepet, samtidig som han satte ord på den historiske utviklingen leken hadde hatt. Huizinga sin forståelse av lek er viktig i seg selv, men også fordi han har inspirert til en akademisk tilnærming til leken. Dette kommer også til uttrykk ved at flere andre forfattere som også skriver om lek, gjentar og bygger videre på Huizinga sin lek teori³. Det overordnede poenget til Huizinga var at lek er noe du gjør fordi det er gøy, og ikke fordi du skal få noe ut av det. Han var derfor kritisk til idrettens nyttetenkning, som han mente kunne bli overseriøs (Huizinga, 1938, s. 199).

Et annet bidrag til min forståelse av lek, har vært Miguel Sicart sitt arbeid. Han gjør i likhet med andre forfattere, også et poeng ut av at leken er autotelisk og gjort for sin egen del (Sicart, 2017, s. 16). Han forklarer at lek er måte å engasjere seg i verden på (Sicart, 2017, s. 2). Sicart

³ Se (Brown, 2010, s. 12), (Sicart, 2017, s. 2), (Henricks, 2015, s. 2).

bidrar også med kunnskap om hvordan lek kan være forstyrrende eller «disruptive». Han begrunner dette med at når lek gjennomføres, så bryter leken opp konvensjonene våre og tar over tingenes tilstand (Sicart, 2017, s. 14). Det at leken kan bryte opp i strukturene til det sosiale livet, kan være med på å avsløre vanene våre (Sicart, 2017, s. 15)⁴. Et eksempel på en uheldig side ved lekens potensielt forstyrrende element, kan være gambling (Sicart, 2017, s. 15).

Lekens egenverdi blir også beskrevet av psykiateren Stuart Brown, og han beskriver det som at lek er «apparently purposeless» (Brown, 2010, s. 9). Han mener at lek skiller seg veldig fra andre aktiviteter, slik at det fremstår som om leken ikke har noe mening. Han underbygger det med at man ikke trenger å leke for å få skaffe seg mat, overleve eller å få løst andre praktiske spørsmål. Skal man tro Brown, kan dette også være noe av grunnen til at folk umiddelbart ikke ser viktigheten av lek, da det kan fremstå unyttig (Brown, 2010, s. 11). Samtidig er paradokset med lek, at det også er noe av det viktigste man kan gjøre for seg selv og andre. Brown skriver eksempelvis at menneskers ønske om å leke, er noe av det som holder oss engasjerte (Brown, 2010, s. 16). Han mener også at resultatet av lek i hverdagslivet, vil være at vi blir mer optimistiske og mer kreative (Brown, 2010, s. 17). Brown sitt grunnlag for å hevde dette er hans innsamlinger og analyser av mer enn 6000 ulike case-studier, som han kaller «play histories» (Brown, 2010, s. 6). Brown intervjuet alt fra seriemordere til nobelprisvinnere, for å få en bred forståelse av lekens betydning. I intervjuene tar Brown for seg hvilken rolle lek hadde i barndommen til respondentene, samt hvordan leken har utviklet seg gjennom livsløpet.

Lekens kanskje viktigste kjennetegn, er at den gjøres for sin egen del. Det finnes imidlertid flere kjennetegn på hva lek er og hvordan lek ser ut. Flere forfattere har forsøkt å destillere ut ulike stikkordslister med konkrete kjennetegn på lek, og jeg velger å inkludere noe av dem jeg selv fant nyttige nedenfor. Disse kan være hjelpsomme med å forstå hvordan lek ser ut, og eventuelt gjøre lekbegrepet lettere å forstå. La oss starte med Huizinga sin definisjon av lek. Han deler selv denne opp i fire. For det første, mener han at lek er frivillig og at leken er frihet (Huizinga, 1938, s. 8). For det andre, mener Huizinga at leken gjør bruk av fantasi, og at man trer ut av det «virkelige» livet, og inn i en egen midlertidig sfære (Huizinga, 1938, s. 8). For det tredje, mener han at leken avskjermet og begrenset, og at den blir spilt ut innenfor visse rammer av tid og

⁴ Sicart sitt poeng her, minner om den etnometodologiske tilnærmingen til Harold Garfinkel, der han studerte transcendentale reduksjon empirisk. Gjennom «breaching experiments» viste han hvordan normer blir særlig synlige, når de brytes (Appelrouth & Edles, 2021, s. 627).

sted (Huizinga, 1938, s. 9). For det fjerde og siste, mener Huizinga at lek skaper orden, og at avvik fra lekens regler «ødelegger leken» (Huizinga, 1938, s. 10).

Thomas Henricks skriver også om hvordan lek kan defineres og forstås. Han foreslår seks ulike linser å se leken gjennom, og han argumenterer for at disse kan være særlig nyttige i forskningssammenheng (Henricks, 2015, s. 22). Henricks sin liste med kjennetegn ligner på Huizinga sin ovenfor, da Henricks også vektlegger lekens verdi i seg selv (Henricks, 2015, s. 25). Henricks ser på lek som en handling og en distinkt form for oppførsel. Han skriver at lek ikke bare handler om måten vi beveger oss på, men også måten vi engasjerer oss i verden på (Henricks, 2015, s. 25). Lek er altså mer enn bare handling, det er også samhandling. Henricks forstår lek som en form for menneskelig atferd. Han argumenterer videre for at lek kan sees på som et psykologisk engasjement, som orienterer oppførselen din (Henricks, 2015, s. 28)⁵. Henricks viser her til hvordan lek gir en følelse av tilfredsstillelse. Det er denne følelsen som gir deg lyst til å fortsette å leke, fordi du synes det er gøy⁶. Til slutt argumenterer han for at lek er kontekstbasert, og at lek avhenger av visse betingelser for at den skal finne sted (Henricks, 2015, s. 33).

Flere av disse kjennetegnene blir gjengitt og bygget videre på av Stuart Brown (Brown, 2010, s. 11). I stedet for å gjengi disse, ønsker jeg å trekke frem et viktig bidrag Brown kommer med, som de andre forfatterne sier lite eller ingenting om. Og det er koblingen mellom gaming og lek. Brown gjør et poeng ut av at tv-spill eller «gaming», ikke er lek (Brown, 2010, s. 75). Brown er kritisk til gaming av en rekke grunner, blant annet fordi tv-spill frarøver barna muligheten til å forhandle om reglene på forhånd, og dermed ikke bygge den demokratiske kapasiteten som ligger i forhandlingene. Han mener at gaming er en stillesittende aktivitet, som isolerer folk fra den virkelige verden, noe som gjør at man får mindre av den viktige menneskelige interaksjonen (Brown, 2010, s. 75).

3.1.2 Lek er gjort for sin egen del, men kan likevel ha sosiale funksjoner

Selv om lek gjøres for sin egen del, så har mye litteratur og forskning vist at det kan være bra for mange andre ting. Huizinga viser eksempelvis til viktigheten lek har hatt i samfunnsutviklingen, og at leken har formet alt fra utviklingen av rettsvesenet, vitenskapen og

⁵ Dette poenget minner om Mihaly Csikszentmihalyi sitt begrep om «flow» (Csikszentmihalyi, 1990).

⁶ Stuart Brown skriver også at lek har et element av «continuation desire» (Brown, 2010, s. 11).

kunsten (Huizinga, 1938, s. 5). Hans poeng er at lek ikke bare har hatt personlige konsekvenser, men også sosiale og kulturelle. Han argumenterer for at ritualer vokste ut fra leken, og at poesi ble født gjennom og videreutviklet via lek (Huizinga, 1938, s. 173). Huizinga eksemplifiserer lekens sosiale funksjon, ved å vise til grekernes sosiale konkurranse, kalt «agon». Han forklarer at denne bidro til at kultur har utviklet seg og gått fremover (Huizinga, 1938, s. 31). Med dette sier han også at det ikke er en motsetning mellom lek og konkurranse. Huizinga sitt budskap er at lek har vært, og er, en viktig mekanisme for sosial og kulturell endring. Hans bidrag viser at selv om leken gjøres for sin egen del, så har den også vært nøkkelen til å utvikle kultur. I så måte skiller Huizinga seg fra mye av forskningen på lekfeltet, siden han fokuserte på voksnes lek i offentligheten, og hvordan den har påvirket samfunnsutviklingen.

Brown skriver også om lekens sosiale funksjon, og viser til hvordan lek kan være bra på en arbeidsplass (Brown, 2010, s. 8). Han skriver om en enkeltcase fra et stort firma i USA, som undergikk en periode der flere av de ansatte gikk av med pensjon samtidig. Deretter merket ledelsen at innovasjonstakten i bedriften sank, på tross av at selskapet hadde ansatt nyutdannede mennesker fra de mest anerkjente skolene og med de høyeste karakterene. Når de satt i gang med å finne ut hvorfor, fant de ut at de nye ansatte ikke var like gode til å gjennomføre alle delene av jobben. Problemløsningen deres var ofte svakere enn de pensjonerte ansatte, og de nye ansatte stoppet oftere opp ved praktiske problemer (Brown, 2010, s. 8). De manglet ifølge ledelsen evnen til å snu et problem på hodet, bryte det ned til mindre bestanddeler, og sørge for å finne en løsning som fungerte. Etter å ha sammenlignet de nye ansatte med de som hadde pensjonert seg, fant firmaet ut at forskjellen kunne spores tilbake til håndarbeid i oppveksten (Brown, 2010, s. 9). Tendensen var at de pensjonerte ansatte oftere hadde lekt ved å bruke hendene sine når de var yngre. Eksempelvis gjennom å dekonstruere en klokke, for å se hvordan den egentlig fungerer. Funnet deres tydet på at denne formen for lek i oppveksten, gjør deg bedre rustet til å se løsninger. Etter dette valgte firmaet å inkludere et spørsmål om kandidaten sine ungdomsprosjekter og lek i oppveksten, som en del av intervjuprosessen. Dette tyder på at lek, selv om det hovedsakelig gjøres for sin egen del, også kan ha sosiale funksjoner.

G.H. Mead skrev ikke spesifikt om lek blant voksne, men hans generelle sosialiseringsteori viser hvordan lek kan ha sosiale funksjoner. Mead skriver at leken er en viktig del av menneskers primærsosialisering (Appelrouth & Edles, 2021, s. 330), og at du sosialiseres hver gang du kommer i en ny sosial setting. Mead sin fremstilling viser hvordan det er viktig at vi lærer å ta andres perspektiv, og han argumenterer for at mennesker hele tiden leker ulike roller

i samfunnet (Appelrouth & Edles, 2021, s. 316). Hans budskap er at sosialisering foregår kontinuerlig gjennom livet, via en dialog mellom jeg-et og meg-et (Appelrouth & Edles, 2021, s. 329). Mead sitt syn på sosialisering har dermed likhetstrekk med lek som fenomen, i den forstand at begge påvirker hele livsløpet. Samtidig viser arbeidet hans også hvordan lek kan fungere som en slags forutsetning for menneskelig samhandling. Med andre ord er lek mer enn bare en individuell aktivitet. Lek er også noe som binder oss sammen og påvirker måten vi samhandler på.

Forskning på voksnes lek tyder også på at lek kan ha sosiale og samfunnsmessige funksjoner (Kjølsrød, 2018, s. 15). Dette kommer frem når Kjølsrød skriver om en gruppe surfere i England, som kjempet mot kloakkutslipp på sin lokale strand (Kjølsrød, 2018, s. 102). Surfernes engasjement for sin spesialiserte lek og havet, bidro til å mobilisere en felles innsats mot vannforurensning på et makronivå. Andre eksempler viste også at leken kan ha en samlende sosial funksjon, og forene folk med felles interesser gjennom bokklubber, teatergrupper, kor, sport og lignende (Kjølsrød, 2018, s. 102). Lek er dermed mye mer enn bare atspredelse og rekreasjon. Kjølsrød sin forskning viser hvordan leken kan bidra til å bearbeide individuelle og kollektive erfaringer, til å utøve motstand og til å iverksette opprør (Kjølsrød, 2015, s. 108).

3.1.3 Lek er noe annet enn lekenhet

Lek er noe annet enn lekenhet, noe Huizinga opprinnelig gjorde oss oppmerksomme på. Samtidig presiserer han selv i boken sin, at han ikke tar sikte på å definere lekenhet ytterligere (Huizinga, 1938, s. 7). Her kommer Miguel Sicart inn i bildet, da han bygger videre på arbeidet til Huizinga. Sicart viser til forskning på produkters utseende og hvordan kunder i økende grad er opptatt av det (Sicart, 2017, s. 21). Han bruker dette eksempelet for å forklare at det i dagens samfunn er et økende fokus på at livene våre skal være effektive og seriøse⁷. Poenget til Sicart er at man i det moderne samfunnet ikke nødvendigvis ønsker leken i seg selv, men kreativiteten og fordelene leken gir (Sicart, 2017, s. 21). Ut ifra dette forklarer Sicart at det samfunnet egentlig etterspør er lekenhet eller «playfulness». Han definerer lekenhet som en kapasitet til å være leken utenfor lek (Sicart, 2017, s. 21). Det vil si å være leken i situasjoner man normalt ikke tenker på lek. Sicart argumenterer for viktigheten av å skille mellom lek og lekenhet. Han forklarer at man kan være leken i flere situasjoner, selv om situasjonen ikke innebærer lek.

⁷ Dette poenget går også igjen hos Florida (2012).

Lekenhet kan dermed forstås som en holdning til ting, folk og situasjoner (Sicart, 2017, s. 21). Lekenhet er altså en måte å engasjere seg i verden på, som blir til gjennom lek.

3.1.4 Ulike samfunnsgrupper har ulike muligheter for lek

Samtidig som litteraturen viser at lek kan være både gøy og ha sosiale funksjoner, fremstår det også som at ulike samfunnsgrupper har ulik mulighet til å leke. Sosiologiens debatt om den «instrumentelle arbeiderklassen», har tydet på at klasse og lek kan henge sammen (Goldthorpe, Lockwood, Bechhofer, & Platt, 1969, s. 157). Disse innsiktene indikerer at det kan være en forskjell i hvordan folk fra ulike klasser tilnærmer seg arbeidet. Samtidig viste Marx at det ikke nødvendigvis bare handler om hvordan du tilnærmer deg jobben. Han argumenterer for at det er kapitalistiske produksjonsforhold som gjør arbeidere instrumentelle (Appelrouth & Edles, 2021, s. 62), og at fremmedgjøring kan skje når man ikke har innsikt hele arbeidsprosessen. Siden folk i ulike klasser har ulike jobber, kan deres mulighet for lek også variere basert på det arbeidet de har.

Richard Florida sin litteratur om kreativitet kan være et eksempel på hvordan ulike samfunnsgrupper, ser ut til å ha ulik mulighet til lek (Florida, 2012, s. 38). Florida ble gjennomgått nærmere i oppgavens underkapittel 2.2, men hovedpoenget hans er at noen klasser er mer kreative enn andre. Florida sin litteratur tyder på at ulikhet kan ha noe med saken å gjøre. Hans inndeling av den kreative klassen er basert på yrker og kreativitet, og indikerer et skille mellom hvem som er kreative i samfunnet og ikke. Robinson sin litteratur om kreativitet er også et eksempel på hvordan ulike samfunnsgrupper kan ha ulik mulighet til lek (Robinson, 2010, s. 9). Hans bøker er et eksempel på at spørsmål om lek diskuteres uten hensyn til hvilke forutsetninger folk har for å leke.

3.2 Hvordan henger lek sammen med kreativitet?

Både i avisene, samfunnsdebatten og forskningen, er koblingen mellom lek og kreativitet noe som gjøres ofte. I mye av litteraturen jeg har lest i forbindelse med denne studien, fremstår det som at lek og kreativitet er ord som brukes om hverandre. Ovenfor fikk vi se hvordan Florida sin litteratur indirekte handlet om lek, og hvordan han mener at noen klasser er med kreative enn andre. Likevel er det flere som gjør koblingen mellom lek og kreativitet. Her er noen andre eksempler på hvordan det kom til uttrykk:

Ken Robinson har gitt ut en serie av bøker om kreativitet. I boken *The Element: How Finding Your Passion Changes Everything*, argumenterer Robinson for at mennesker som finner yrke gjennom lek og opprettholder lekenhet i arbeidet sitt, kan oppnå stor suksess og trivsel (Robinson, 2010, s. 9). Robinson viser gjennom inngående beskrivelser av enkeltcase, hvordan det å få jobbe med noe du også leker med, kan være gunstig. Han viser til en rekke livshistorier, der alle har funnet sitt element gjennom lek. Ut ifra dette argumenterer Robinson for at samfunnet overvurderer akademisk evne, når man snakker om kreativitet og intelligens (Robinson, 2010, s. 20). Han mener dette fører til at mennesker som er smarte på andre måter enn på skolen, tenker at de ikke er smarte i det hele tatt. Robinson mener det er begrensende å kun se kreativitet i sammenheng med akademisk evne (Robinson, 2010, s. 20). Han argumenterer for at alle er født med en stor kapasitet for kreativitet, og at det gjelder å videreutvikle denne gjennom lek. Boken forsøker å synliggjøre bredden i menneskelig kapasitet og kreativitet, noe han mener samfunnet gjør i for liten grad⁸.

Robinson sin løsning er at individer skal finne sitt element (Robinson, 2010, s. 5). Når man leser litteraturen hans blir man oppmerksom på at han bruker ordet lek og kreativitet om hverandre. I boken står det blant annet: «*Never underestimate the vital importance of finding early in life the work that for you is play*» (Robinson, 2010, s. 9). Det fremstår altså som lek er et sentralt verktøy i jakten på å finne sitt element, som hele boken hans handler om. Samtidig er bøkene til Robinson en serie av bøker om kreativitet. Det at lek fremstår som en sentral del av bøkene hans, er bare ett av flere eksempler, som gir meg grunn til å tro at lek og kreativitet henger sammen.

Et annet eksempel på sammenhengen mellom lek og kreativitet, finner man i leklitteraturen til Stuart Brown. Han tydeliggjør tidlig i boken at «*For us, play lies at the core of creativity and innovation*» (Brown, 2010, s. 6). Brown viser til hvordan mennesket er den mest lekende dyrearten som finnes, og at vi er bygget for leke. Han hevder videre at lek er det sanneste og reneste uttrykket for vår individualitet, og at om man skal forstå hva som gir livene til folk mening, så bør man forstå lek (Brown, 2010, s. 6). Senere i boken skriver Brown også at kreativitet er noe lek og arbeidslivet har til felles (Brown, 2010, s. 54).

⁸ Robinson er for øvrig sterkt kritisk til skolesystemet, som han mener legger en demper på menneskelig kreativitet. Hans TED talk om dette temaet fra 2006, er i skrivende stund en av verdens mest sette, med hele 76 millioner visninger (TED, 2024).

Mihaly Csikszentmihalyi skriver indirekte om lek og kreativitet. Han er kjent for boken *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. Her lanserer han begrepet «flow», eller flyt, som en tilstand av konsentrasjon som innebærer en helhetlig oppslukning i aktiviteten (Csikszentmihalyi, 1990, s. 6). Csikszentmihalyi mener at essensen av fornøyelse i livet, kan spores tilbake til denne flytopplevelsen. Flyt er en så tilfredsstillende følelse, at folk stadig gjentar aktiviteter der de opplever det. Dette samsvarer med litteratur om lek, da lek også har en «*continuation desire*» (Brown, 2010, s. 11).

Csikszentmihalyi sin indirekte omtale av lek, skjer særlig i kapittel 7, om arbeid (Csikszentmihalyi, 1990, s. 143). Her har han et underkapittel som diskuterer sammenhengen mellom flow, arbeid og fritid. Han gjennomgår sin egen empiriske forskning på flyt, og viser hvordan svarene til respondentene hans fordelte seg. Han sier at: «*As one would expect, managers and supervisors were significantly more often in flow at work (64 percent) than were clerical workers (51 percent) and blue-collar workers (47 percent). Blue-collar workers reported more flow in leisure (20 percent) than clerical workers (16 percent) and managers (15 percent) did*» (Csikszentmihalyi, 1990, s. 159). Funnene til Csikszentmihalyi tyder på at yrket til respondentene, påvirker deres mulighet til å oppleve flyt. Han skriver også at de som driver med manuelt arbeid, opplever mer flyt på fritiden. Dette samsvarer med sosiologisk litteratur på klasse, som også hevder at arbeiderklassefolk finner mer mening på fritiden enn i arbeidet (Goldthorpe, Lockwood, Bechhofer, & Platt, 1969, s. 157). Csikszentmihalyi sin fremstilling viser hvordan lek og flyt kan henge sammen. Hans beskrivelse av flytopplevelsen minner om lek, da begge deler er autotelisk. Csikszentmihalyi gjør dermed et poeng ut av at ulike folk, har ulik mulighet til å oppleve flyt på jobb og fritid. Selv om han nevner det, går han imidlertid ikke inn på hva som kan være avgjørende årsaker til at det er sånn.

3.2.1 Det er grunn til å tro at sosiale hierarkier har noe med saken å gjøre

Litteraturen ovenfor gir meg grunn til å tro at sosiale hierarkier kan ha noe med saken å gjøre. Robinson, Brown, Florida og Csikszentmihalyi er bare noen eksempler på flere forfattere som skriver om lek og kreativitet. Samtidig diskuterer de tematikken med lite hensyn til spørsmål om forutsetningene for lek. De sier også lite om årsakene til hvorfor ulike grupper har ulik mulighet til å leke. Forfatterne ovenfor er en del av en større tendens, som tyder på at i litteraturen om kreativitet, så er det hovedsakelig folk med mye utdanning og kreative yrker som fremstiller seg som lekne. I så måte kommer det til uttrykk at det er behov for en sosiologisk tilnærming til lek blant voksne. En av sosiologiens kjerneinnsikter er å forstå sosial handling i

kontekst, og da vil det også være relevant å forstå lek gjennom forklaringsvariabler som utdanningsnivå, kjønn, alder og yrke. Samtidig vet vi at de individuelle livene våre er tett sammenvevd med den historiske og biografiske konteksten vi lever i (Mills, 1959). Sosiologien kan dermed bidra til å kaste lys over lek blant voksne, fra et større samfunnsmessig perspektiv.

Et viktig nyere bidrag til diskusjoner om lek, hierarkier og makt, kommer fra arbeidet til Miya Tokumitsu. Hennes bok *Do What You Love – and other lies about success and happiness*, bidrar til et maktkritisk perspektiv på arbeid. Hun skrev i 2014 en innflytelsesrik artikkel med tittelen *In the Name of Love*, som ledet frem til boken hennes. Boken tar opp problematikken rundt å gjøre det man elsker som arbeid og utfordrer det romantiske synet på arbeidslivet. Tokumitsu argumenterer for at mantraet om at vi skal elske jobben vår, fungerer som et ideologisk verktøy for kapitalismen (Tokumitsu, 2015, s. 91). Hun skriver at dette mantraet fjerner fokuset fra sannheten, som er at de fleste mennesker går på jobb for å tjene penger til livets opphold (Tokumitsu, 2015, s. 22). Hun forklarer at vårt velvære er avhengig av penger, og så lenge pengene er betinget av at vi jobber, vil gleden ved selve arbeidet i beste fall være vår sekundærmotivasjon. Tokumitsu skriver dermed indirekte om fremmedgjøring, noe som også kommer til uttrykk når hun sier at det knapt finnes autonomi i dagens arbeidsmarked (Tokumitsu, 2015, s. 55). Hun forklarer dette med at overvåkning av arbeidere er blitt langt mer vanlig, noe som bidrar til ytterligere fremmedgjøring (Tokumitsu, 2015, s. 57)⁹. Tokumitsu sitt hovedpoeng er at arbeidstakere må anerkjenne arbeidet sitt som arbeid (Tokumitsu, 2015, s. 23). Deretter kan man jobbe for bærekraftig arbeidsforhold, bedre lønn og humane arbeidstider, som også inneholder fritid og hvile. Tokumitsu argumenterer for viktigheten av å være åpen for å finne glede på andre steder enn jobben.

3.3 Innsikter fra forskning på lek

I norsk sosiologi har forskning på lek blant voksne også vært et tema, og her er det Lise Kjølørød som har gjort mest. Hennes arbeid har vært viktig i forbindelse med denne studien. Hun er professor i sosiologi ved UiO og har forsket på lek blant voksne på fritiden. I 2018 skrev hun boken *Leisure as Source of Knowledge, Social Resilience & Public Commitment - Specialized Play*. Her skriver hun om voksnes komplekse fritidsaktiviteter, eller nærmere bestemt deres

⁹ Fremmedgjøring kan for øvrig fortone seg på flere ulike måter. Arlie Russell Hochschild viser hvordan personer som jobber i serviceyrker, kan oppleve en kommodifisering av følelser, som følge av at følelsene deres blir en vare for å fremme bedriftens interesser (Hochschild, 2012). Dette samsvarer med det Tokumitsu skriver på side 53.

spesialiserte lek (Kjølørød, 2018, s. 4). Hun ønsket å finne ut av hvorfor folk brukte så mye tid på fritidsaktivitetene sine. Kjølørød skriver at det finnes mye forskning på spesialisert arbeid, men ikke på spesialisert lek (Kjølørød, 2018, s. 2). Gjennom å studere folk som blant annet liker backpacking, rollespill, fugletitting og kunst, viser Kjølørød hvordan voksne sin spesialisert lek krever investering av tid, energi og læringsvillighet. Dette skjer samtidig som de ofte arbeider innen et annet felt. Det at voksne i full jobb velger å prioritere spesialisert lek, selv om leken i andres øyne kan fremstå overflødig, indikerer at leken er et mål i seg selv (Kjølørød, 2018, s. 5). Funnene til Kjølørød viser at spesialisert lek gjennom fritidsaktiviteter kan være både en kilde til kunnskap, motstandskraft og samfunnsengasjement.

Kjølørød skriver at lek kan være en kilde til kunnskap, fordi leken legger til rette for originalitet og innovativt potensial (Kjølørød, 2018, s. 15). Dette sier hun på bakgrunn av at deltakerne hun skriver om, gjennomfører leken fordi det er gøy, og ikke fordi det er jobben deres. Dette kan frigjøre energi og få frem deres fulle potensial. Hun påpeker også at utdanning var langt mindre vanlig tidligere, og at det før 1900-tallet var normalt å være selvlært. Kjølørød viser til at flere kjente oppfinnerne, som eksempelvis James Watt, lærte mesteparten av sin kunnskap utenfor skolen og universitetet (Kjølørød, 2018, s. 15). Lek kan også være en kilde til motstandskraft, fordi det skapes mening og identitet ut av den spesialiserte leken. Altså gir leken aktørene en mulighet til å vise seg selv og andre, at de kan lykkes i flere sammenhenger. Hun argumenterer for at selv om lek er gøy og leken egentlig ikke forsøker å fremkalle refleksjoner, kan eksempler som Mead sitt begrep om den generaliserte andre, vise hvordan lek også kan være en kilde til å forstå samfunnet (Kjølørød, 2018, s. 17). Kjølørød skriver også at lek kan være en kilde til samfunnsengasjement. Eksempelvis kan pasjonerte fugletittere starte demonstrasjoner for å redde visse fuglearter, eller for å beskytte et landområde (Kjølørød, 2018, s. 20). En gruppe klatrere kan også vise sin vennlighet ovenfor naturen, gjennom et klimaengasjement og lignende.

Kjølørød har i tillegg til boken, skrevet flere sosiologiske artikler om lek. Noen av innsiktene jeg tar med meg derifra, er at hun viser hvordan voksnes lek kan gå gjennom ulike faser (Kjølørød, 2003, s. 460). Hun forklarer også hvordan leken ofte blir mer spesialisert etter hvert, fordi aktøren går fra å være nybegynner, til å bli mer investert (Kjølørød, 2003, s. 468). Hun gjør også et poeng ut av at de som fortsetter å leke etter barndommen, opplever flere muligheter (Kjølørød, 2003, s. 460). Kjølørød sin forskning viser variasjonen og viktigheten av folk sin lek

på fritiden. Hennes innsikter viser hvordan fritiden er så mye mer enn bare en pause fra lønnsarbeidet (Kjølsrød, 2009, s. 371).

Kapittel 4: Forskningsdesign og metode

Dette kapittelet vil redegjøre for, og diskutere, studiens forskningsdesign og metode. Valgene jeg gjorde underveis i forskningsprosessen, var basert på en vurdering av hvilken type kunnskap som ville belyse problemstillingen på best mulig måte. Kapittelet innledes derfor med en beskrivelse av studiens overordnede metodologiske tilnærming, samt en beskrivelse av biografiske livsløpsintervjuer. Deretter vil jeg redegjøre for utvalg og utvalgskriterier. Videre vil det bli forklart hvordan rekrutteringen av informanter foregikk, og hvilke justeringer som ble gjort underveis. Jeg vil også forklare hvordan jeg har analysert dataene, og hvordan jeg gikk frem for å begrepsliggjøre funnene mine. Ellers vil jeg også redegjøre for de etiske betraktningene knyttet til studien, samt diskutere hva funnene mine kan bidra med kunnskap om. Til slutt vil de ulike informantene bli presentert.

4.1 Overordnet tilnærming

Utgangspunktet for denne studien er et åpent, utforskende og kvalitativt forskningsdesign. Som beskrevet i de foregående kapitlene, er det lite forskning på lek blant voksne med en sosiologisk vinkel. Dette medførte at jeg hadde få eksisterende forståelsesrammer på temaet, og bidro til at jeg valgte å gå for en studie med et eksplorerende design, inspirert av «grounded theory» (Glaser & Strauss, 1967). Min studie tar i bruk en kvalitativ case-studietilnærming, der man bruker inngående informasjon om et lite antall undersøkelsesenheter, til å belyse større samfunnsspørsmål (Gomm, Hammersley, & Foster, 2000). Studiens formål er å undersøke voksne i ulike samfunnsposisjoner sine tanker om og erfaringer med lek. Intervjuene har dermed en tilbakeskuende del, med henblikk på å forstå rollen lek har spilt i informantene sine liv. Den andre delen av intervjuet handler om livet deres idag, og hvilken rolle lek har der.

4.2 Biografiske livsløpsintervjuer

I min studie benytter jeg meg av biografiske livsløpsintervjuer. En av grunnene til dette er at livsløpsperspektivet egner seg godt til å analysere individers livshistorie, i kontekst av historisk tid (Elder et al., 2003). Informantene mine er mellom 25 år og 70 år, noe som tilsier at deres erfaringer med lek sannsynligvis har blitt preget av historiske endringer. Eksempler på slike endringer kan være teknologisk utvikling, men også den generelle samfunnsutviklingen¹⁰.

¹⁰ Mange av dagens unge får eksempelvis sine første møter med lek i barnehagen. Da er det kanskje lett å glemme at Norge først fikk en barnehagelov i 1975, og at barnehagene ikke var i sterk utvikling før 1980-1990 tallet (NOU, 2012, s. 30).

Livsløpsperspektivet fremhever dermed viktigheten av å forstå at vi mennesker ikke eksisterer isolert, men kontinuerlig blir formet av våre relasjoner, institusjoner og den historiske perioden vi lever i. Livsløpsperspektivet som teoretisk orientering kan spores tilbake til Thomas og Znaniecki's (1918-1920) klassiske tekst *The Polish Peasant In Europe and America*. Der brukte de livshistorier til å vise hvordan individuelle liv, blir påvirket av skiftende situasjoner (Nilsen, 2023, s. 123). C.W.Mills trekkes også frem når livsløpsperspektivet skal redegjøres for. På tross av at han selv ikke utførte biografisk forskning, kom han med en velkjent anbefaling i boken *The sociological imaginaton*. Der oppfordrer han til å studere menneskers liv i relasjon til den sosiale og historiske konteksten de lever i (Mills, 1959, s. 143). Studier viser til tre hovedelementer ved bruk av biografiske livsløpsintervjuer i praksis (Brannen & Nilsen, 2011, s. 609). For det første er det viktig å se på de faktiske hendelsene i respondenten sitt liv. For det andre er det viktig å se på meningen disse hendelsene har for respondenten. For det tredje og siste er det relevant å merke seg hvordan historien om hendelsene er forklart.

Glen Elder anses som en fremtredende person innen livsløpsforskningen, og han ga i 1974 ut boken *Children of the Great Depression*, som bidro til å etablere livsløpsperspektivet. I boken bygger Elder videre på longitudinelle studier som ble påbegynt på 1920-tallet. Han gjennomfører en sekundæranalyse av deler av de tidligere dataene, ettersom barna som de hadde forsket på nå var blitt voksne (Elder, 1999, s. 303). Her viser han eksempelvis hvordan historiske hendelser som depresjonen på 1930-tallet og en verdenskrig hadde hatt innvirkning på aktørene sine liv. Elder understreker dermed viktigheten av å huske på at folk sine liv alltid foregår i en kontekst, både i tid og rom. Det blir derfor begrensende å kun se historiske hendelser isolert sett, uten å ta høyde for hvor det skjer, og når det skjer (Elder, 1999). Dette har relevans til min studie, da informantene jeg intervjuer har forskjellige jobber og alder. Alt dette former deres livsverden, men også hvordan deres livsløp har vært¹¹. I min studie var eksempelvis oppveksten til 65 år gamle Randi, i stor grad vært uten fjernsyn. Skal man forstå hennes forhold til lek i oppveksten, sammenlignet med 25 år gamle Julie, må man ta tid og sted i betraktning. Dette understreker hvorfor biografiske livsløpsintervjuer var en nyttig metode i min studie, da det fanger opp informantenes tidligere og nåværende erfaringer (Kohli, 1981).

¹¹ Livsverden viser til den verden av eksisterende antakelser slik de blir erfart og gjort meningsfulle i bevisstheten (Appelrouth & Edles, 2021, s. 595).

4.3 Utvalg og utvalgsriterier

Informantene i denne studien er valgt gjennom en teoretisk utvelgelsesprosess (Silverman, 2020, s. 64). Det vil si at informantene er valgt basert på en systematisk vurdering, av om de ut ifra teoretiske og analytiske formål, er de mest relevante og mest interessante. Informantene har dermed bestemte egenskaper, som er relevante for problemstillingen. Jeg valgte å «sample» basert på kjønn og utdanningsnivå, da litteraturen på området tilsier at dette kunne ha betydning for spørsmålene som undersøkes. Utvalgsriteriene er i så måte utledet fra det forrige kapitlet, der jeg redegjorde for tidligere teori og forskning på området. Jeg intervjuet totalt 16 informanter, hvor halvparten var menn og halvparten var kvinner. Av disse hadde fire av kvinnene kort utdanning og de fire andre kvinnene hadde lang utdanning. Det samme gjaldt mennene, der fire av mennene hadde kort utdanning og de fire andre hadde lang utdanning. «Kort utdanning» skal i denne oppgaven forstås som ingen utdanning utover videregående opplæring. «Lang utdanning» skal forstås som utdanning på universitets- og høyskolenivå, med mer enn fire års varighet, eksempelvis en mastergrad/hovedfagsoppgave eller lignende. Dette er i tråd med SSB sin standard for utdanningsgruppering (SSB, 2016, s. 10). Informantenes alder er for øvrig bredt fordelt mellom 25 år og 70 år.

Dette utvalget har dermed en lik balanse mellom både utdanningsnivå og kjønn, samt en bred fordeling av informanter i ulike aldre. Som vi så i forrige kapittel, har ikke kjønn, vært et stort tema i forskning på lek blant voksne. Men på bakgrunn av mye annen forskning på forskjellene mellom menn og kvinner, både i hva de gjør på jobb og på fritiden, var det grunn til å tro at kjønn kunne være relevant. Det ble derfor lagt opp til et utvalg med likevekt mellom kjønnene. Videre vil jeg i tråd med litteratur om kvalitativ case-studietilnærming, analysere hver informant i min studie som en «case» (Ragin, 1992, s. 217). Mine informanter analyseres her som «cases of», voksne i ulike samfunnsposisjoner, sine tanker og erfaringer med lek. Disse casene ble valgt basert på utvalgsriteriene ovenfor og i tråd med litteratur om systematisk seleksjon av caser (Gomm, Hammersley, & Foster, 2000, s. 107).

4.4 Rekruttering

Datainnsamlingen foregikk mellom 29.august 2023 – 30.november 2023. Det ble gjennomført totalt 16 intervjuer, der halvparten var menn og halvparten var kvinner. Rekrutteringen av informanter ble hovedsakelig gjort ved bruk av mitt eget og veileders sosiale nettverk. Dette gjelder derimot ikke for fire av informantene. Butikkansatte Julie, helsefagarbeider Kari,

barbereren Daniel og dekkomlegger Pål, ble alle kontaktet av meg mens de var på jobb. Dette er personer jeg ikke kjenner eller har en forbindelse til i det hele tatt, og hvor jeg rett og slett bare gikk innom der de jobber, for å spørre om noen av de ansatte ville stille til intervju. Disse valgte å stille, og vi utvekslet kontaktinformasjon, slik at vi kunne avtale et tidspunkt for intervju senere. Jeg kontaktet for øvrig de andre informantene på enten e-post eller sms, for å avtale et møtested som passet for dem, enten hjemme hos dem, på jobben deres, eller et lokale på UiB. De fleste informantene ønsket å møtes på jobben deres, med noen unntak. Videre ble alle intervjuene gjennomført på ukedager, og stort sett innenfor vanlig arbeidstid. Intervjuene varte i gjennomsnitt litt over en time, med noen variasjoner mellom 45-90 minutter.

Når det gjelder rekruttering, var det to av intervjuene jeg gjennomførte, som krevde litt ekstra tilpasning. Det var en forutsetning for intervjuet med direktør Caroline at det ble gjennomført digitalt, grunnet hennes svært travle hverdag. Dette gikk fint for min del, og hun er for øvrig den eneste i utvalget som ikke ble intervjuet fysisk. Vi valgte derfor å gjennomføre intervjuet via Zoom, da dette var lettest for begge. Jeg er imidlertid klar over at opptak av lyd og bilde regnes som særlig sensitive data, og har derfor vært ekstra påpasselig med å behandle dette på en forsvarlig måte, og sørge for at all informasjon blir anonymisert. Intervjuet med betongarbeider Darius, ble gjennomført mens hans samboer var til stede. Dette var på oppfordring fra han selv, da han opprinnelig er fra Litauen og ikke behersker norsk språk så godt. Hans samboer var derimot flytende på hans morsmål, og relativt flytende på norsk. Hun fungerte dermed som tolk under intervjuet og hun oversatte mine spørsmål til han, samt hva han sa, tilbake til meg. Dermed vil transkripsjonene fra det intervjuet bære preg av sitater i tredjeperson. Avslutningsvis er det også verdt å nevne at ingen av informantene fikk vederlag for å delta i studien, og at deres oppmøte var frivillig. Flere av informantene fortalte også at de syntes tematikken var veldig spennende, og at de ønsket å bidra til forskning på lek blant voksne.

4.5 Gjennomføring av intervju og justeringer underveis

Intervjuene ble gjennomført ved bruk av en intervjuguide, som er vanlig praksis ved semi-strukturerte intervjuer (Silverman, 2020, s. 177)¹². Dette er et sett med spørsmål jeg hadde forberedt på forhånd, med bakgrunn i relevant litteratur og forskning. Intervjuguiden ble dermed brukt som en sjekklister under intervjuene, og bidro til at informantene fikk mulighet til

¹² Se vedlegg 1

å svare på omtrent de samme spørsmålene. I utformingen av denne fikk jeg satt meg ytterligere inn i temaet, slik at jeg også kunne stille relevante oppfølgingsspørsmål til informantene. Intervjuguiden var også kronologisk strukturert: først noen oppvarmingsspørsmål, så spørsmål om hva informanten assosierer med lek og lekenhet, noen spørsmål om lek i arbeid og lek på fritiden, og til slutt et avsluttende refleksjonsspørsmål om lek og samfunnsutvikling.

Etter det niende intervjuet gjorde jeg meg likevel noen metodiske refleksjoner, som resulterte i at jeg begynte å bruke «interview prompts», som en del av intervjuene fremover. Da skrev jeg ut to liggende A4 ark, ett med en definisjon på lek og ett med en definisjon på lekenhet. På hver av disse arkene skrev jeg ned 4-5 setninger/stikkord, som forklarte de ulike begrepene på en enkel måte¹³. Bakgrunnen for dette var at informantene varierte veldig, i forhold til hvor mye de var komfortable med å snakke abstrakt om et tema med en uklar definisjon. Det slo meg at informantene med kort utdanning, var minst komfortable med å assosiere fritt om lek. Refleksjonene deres virket å stoppe opp som følge av den uklare definisjonen rundt lek, som de selv skulle komme på med. Dermed ønsket jeg å forsøke en annen innfallsvinkel for å fremprovosere eller frembringe data, ved å ta med meg disse arkene på intervju. På denne måten kunne jeg dele ut disse, når samtalen stod fast ved definisjonsspørsmål. Innføringen av arkene viste seg å være nyttig, da stikkordene gjorde at informantene kom på flere ting å si. Ellers bidro arkene til å senke tempoet i intervjuene, i tillegg til at de stimulerte til ytterligere refleksjon rundt informantenes lek. Jeg syntes også å merke en tendens til at informantene med kort utdanning, var de som hadde mest nytte av promtsene.

4.6 Analyse av data og begrepsutvikling

Eksplorativ forskning kjennetegnes av at analyseprosessen foregår hele tiden (Glaser & Strauss, 1967). Dette gjelder også i min studie, der analysen har foregått helt fra prosjektets start til prosjektets slutt. Samtidig som jeg har lest faglitteratur, tidligere forskning og transkribert intervjuene, har jeg også kontinuerlig sammenlignet alle casene. Transkriberingen av intervjuene foregikk også fortløpende under innsamlingsperioden, og jeg skrev derfor ned foreløpige refleksjoner underveis etter hvert intervju. På denne måten kunne jeg gjøre justeringer ut ifra de erfaringene om hva som fungerte og ikke. Jeg benyttet meg også av softwareprogrammet NVivo, som en del av analysearbeidet med denne studien. Her kodet jeg informantene sine svar på de ulike spørsmålene, slik at jeg lettere kunne sammenligne

¹³ Se vedlegg 2 og 3.

informantenes erfaringer på tvers av hverandre. Et eksempel på hvordan jeg brukte dette i praksis, var da jeg analyserte informantenes lek i oppveksten. Der identifiserte jeg at flere av mennene fortalte om lek gjennom bygging av hytter, da jeg spurte de om lek i deres barndom og ungdomstid. Dermed kunne jeg kode disse svarene som «konstruksjonslek» i NVivo, for å få en oversikt over hvilke informanter dette gjaldt, i tillegg til at jeg kunne se svarene deres ved siden av hverandre på pc-skjermen. Til sammen var det omtrent 30 slike koder. Andre eksempler var: lek og historisk periode, rollelek, lek via sport, lek og humor, lek med dukker, lek med dyr, lek på fritid, lek utendørs og overseriøs sport.

Overordnet sett er analysens formål å sette ord på hvilke tanker og erfaringer, mitt utvalg av voksne i ulike samfunnsposisjoner, har med lek. Veien fra transkribering til begrepsutvikling startet med at jeg satt meg godt inn i datamaterialet. Deretter kodet jeg begreper og temaer som gikk igjen i NVivo, slik at jeg fikk en oversikt over hvilke fenomener som gikk igjen, og dermed også hva jeg burde se nærmere på i analysen. I denne prosessen ble det tydelig for meg at jeg burde ha tre analysekapitler, som tok for seg henholdsvis lek i oppvekst, lek i arbeid og lek på fritiden. Likevel satt jeg igjen med flere relevante funn for studiens problemstilling, som ikke hadde en naturlig plass i de andre analysekapitelene. Jeg valgte derfor å inkludere et fjerde analysekapittel, som har et høyere abstraksjonsnivå og flere raffinerte analysepoenger, der jeg diskuterer sammenhenger mellom jobb, fritid og utdanningsnivå.

Begrepsutvikling er en sentral del av det sosiologer kan bidra med (Glaser & Strauss, 1967, s. 30). Prosessen med å begrepsliggjøre funnene mine, er også viktig i den forstand at disse begrepene hjelper andre å forstå forskningen min. Hughes og Hughes (1952) argumenterer for at begreper gjør det lettere å få forskningen ut til flere folk, noe som kan øke sjansen for at: «*The people we study will also be our readers*» (Hughes & Hughes 1952, s. 132). Viktigheten av begrepsliggjøring trekkes frem av flere forskere, og Swedberg forklarer hvordan det å navngi fenomenene man studerer, kan sørge for at man oppdager nye og hittil uoppdagede aspekter ved sosiale fenomener (Swedberg, 2014, s. 53). Han skriver også at man ikke nødvendigvis må bruke eksisterende begreper når man setter ord på forskningen sin, og at det i mange tilfeller kan være mer hensiktsmessig å utvikle nye og egne begreper (Swedberg, 2014, s. 56). Ved bruk av et gammelt navn kan man risikere å overse viktige aspekter ved et nytt fenomen. Jeg valgte derfor å utvikle ulike typer, basert på det empiriske materiale. Dette gjorde jeg delvis på bakgrunn av manglende forskning på området, men også for å unngå at viktige funn ikke faller mellom stolene.

Etter kvalitative studier er det ofte begrepene som blir stående. Disse skal hjelpe leseren å forstå det forskeren har forstått, og redusere den empiriske verdens kompleksitet (Ragin, 1992, s. 217). I denne oppgavens fire analysekapitler, har jeg utviklet en analytisk typologi i hvert kapittel. En typologi er et sett med to eller flere typer, som står i forhold til hverandre (Swedberg, 2014, s. 78). Den setter ord på analytiske dimensjoner. En typologi vil dermed aldri passe helt perfekt perfekt til datamaterialet. Men, desto bedre den passer, desto større sjanse er det for at den vil være nyttig i fremtidige analyser (McKinney, 1969, s. 4). Det er likevel viktig å skille mellom en typologi og en klassifisering. En klassifisering har som mål å favne alle casene, samtidig som den forsøker å dele utvalget inn i ulike kategorier (Swedberg, 2014, s. 76). Jeg valgte å ikke gjøre dette, da informantene sin lek ikke egnest seg for klassifisering. Eksempelvis kunne leken deres foregå på kryss og tvers av ulike typer, slik at én person kunne være i flere. Dermed er det også en relasjon mellom de ulike typene jeg beskriver, slik at typene til en viss grad er overlappende og ikke gjensidig utelukkende.

I analysen av det empiriske materiale har jeg brukt tidligere forskning på, og teorier om, lek på en sensitiverende måte (Blumer, 1954, s. 8). Dette kan være fordelaktig når man skal balansere mellom å bygge videre på den tidligere forskningen som finnes, samtidig som man ønsker å begrense egne forhåndsoppfatninger. Eksempler på forskning og begreper jeg bruker på en sensitiverende måte er: Huizinga sin lek teori og hans bidrag om at leken er autotelisk, Kjølsvred sin forskning på voksnes lek på fritiden og tidligere forskning på kreativitet, arbeid, ulikhet og flow. Litteraturen som finnes ga meg derfor en retning å se i, samtidig som den ikke presiserer hva jeg skal se etter. Denne fremgangsmåten bidrar til at jeg får mest mulig ut av det empiriske materialet, siden sterke forhåndsoppfatninger kan stå i veien for utviklingen av nye begreper (Ragin, 1992, s. 6).

4.6 Etiske betraktninger

Som forsker har man ansvar for å ivareta informantene som deltar i studien og respektere deres rettigheter (Øyen & Alver, 1997, s. 153). I denne sammenheng fant jeg rådene til Silverman særlig nyttige (Silverman, 2020, s. 157). Han lister opp fire punkter for etisk forskning: 1) Sørge for at informantene deltar frivillig. 2) Sikre at det informantene sier, forblir konfidensielt. 3) Unngå å sette informantene i fare. 4) Sørge for gjensidig tillit mellom forsker og informant. Alle disse punktene har blitt fulgt etter beste evne, og jeg har fått utelukkende positive

tilbakemeldinger fra informantene, når det gjelder deres opplevelse av å bli ivaretatt. Det metodiske valget av biografiske livsløpsintervjuer, medfører likevel at informantene fortalte meg flere detaljer om livsløpet deres, som potensielt kan øke risikoen for identifisering. Jeg har derfor valgt å presentere slik informasjon i mindre grad av detalj, både i analysen og i transkripsjonene. Videre er også informantenes navn fiktive, og alderen deres er enten rundet litt opp eller ned, for å sikre anonymitet.

I tråd med litteraturen om etiske retningslinjer, benyttet jeg meg også av informert samtykke (Silverman, 2020, s. 157). Jeg brukte god tid med hver og én av informantene i forkant av intervjuene, for å snakke oss gjennom samtykkeskjemaet¹⁴. Dette skjemaet ble utarbeidet i tråd med Sikt sin mal for informert samtykke, og inneholder informasjon om prosjektets formål og informantene sine rettigheter. Her ble alle gjort oppmerksomme på at de kan trekke seg når som helst frem til innlevering av prosjektet. Samtykke til deltagelse i studien ble for øvrig gitt skriftlig, med unntak av det digitale intervjuet, der det ble gitt muntlig. Både i samtykkeskjemaet og i intervjusituasjonene har jeg lagt vekt på mest mulig åpenhet rundt prosjektet, og forsøkt å besvare informantenes spørsmål etter beste evne. Jeg har også oppfordret alle informantene til å ta kontakt med meg, om de skulle ha noen spørsmål om prosjektet, i etterkant av gjennomført intervju. Prosjektet ble meldt inn til Sikt og godkjent i august 2023 – referansenummer 918021.

4.7 Generalisering og case-studier

Case-studier er kritisert for å ikke være generaliserbare, spesielt sammenlignet med kvantitative survey-studier (Gomm, Hammersley, & Foster, 2000, s. 2). Kritikerne mener at kvalitative studier ikke bør ha generalisering som et mål i seg selv, og at de heller bør sikte mot å fortelle noe unikt (Denzin, 1983). Kritikken baserer seg hovedsakelig på at case-studier ikke har et tilfeldig eller representativt utvalg, slik man har i kvantitative survey-studier (Gomm, Hammersley, & Foster, 2000, s. 2). Her er det imidlertid viktig å skille mellom representativitet og generalisering, da representativitet handler om utvalget i en studie, mens generalisering handler om funnene i en studie (Gobo, 2008, s. 3-4). Case-studier, som dette prosjektet, kan dermed brukes til å generalisere hvis man benytter empirisk generalisering (Gobo, 2008, s. 9). Når man ønsker å empirisk generalisere i case-studier, gjøres dette vanligvis gjennom å appellere til den mer generelle relevansen av de ulike casene man har studert (Gomm,

¹⁴ Se vedlegg 4.

Hammersley, & Foster, 2000, s. 99). I min studie er det gjort et utvalg av informanter som skiller seg i alder, kjønn, utdanningsnivå og yrke. Det er derfor grunn til å tro at informantene sine fortellinger sannsynligvis vil ha likheter, med voksne i lignende posisjoner, også utover utvalget. I praksis vil det si at hver informant i min studie, blir betraktet som en «case» (Ragin, 1992, s. 217). Mine informanter analyseres her som «cases of» voksne i ulike samfunnsposisjoner, sine tanker og erfaringer med lek.

Et metodisk forbehold i min studie er at retrospektiv intervjuing ikke er egnet til å slå fast tidsbruk og omfanget av leken til informantene. Når det gjelder lek i oppveksten kan noen av informantene ha lekt ute 30 timer i uken, mens andre kan ha lekt ute 5 timer i uken. Likevel kan informantene ha opplevd leken som viktig av alle sammen, da de forteller dette til meg under intervjuet. I mange tilfeller ville det vært interessant å se hvor mye tid folk brukte på ulike aktiviteter, som eksempelvis lek, men til det har biografiske livsløpsintervjuer visse begrensinger. Denne studien har derfor ikke hatt en kvantitativ kartlegging av lek som formål. Videre er også tidsbruksforskning et eget forskningsfelt (Cornwell, Gershuny, & Sullivan, 2019). Dette prosjektet ønsker heller å få frem de voksnes erfaringer med lek, og forstå disse i lys av den historiske og biografiske konteksten det ble sagt i.

4.8 Presentasjon av materiale og oversikt over informantene

I de fire ulike analysekapitlene presenterer jeg det empiriske materiale. Her har jeg forsøkt å vise hva som kjennetegnet informantenes lek i oppveksten, lek på jobb, lek på fritiden og til slutt sammenhengen mellom ulike former for lek. Denne prosessen startet med en nøye gjennomgang av datamaterialet, før jeg videre forsøkte å utkrystallisere hovedtendensene i det empiriske materialet. Ut ifra dette har jeg landet ned på noen underproblemstillinger og påfølgende konklusjoner, som jeg presenterer i de ulike analysekapitlene. Helt fra denne studiens start til slutt har jeg sammenlignet informantene sine erfaringer på tvers og i sin alminnelighet. I analysekapitlene har jeg likevel valgt å ikke presentere sitater fra alle informantene. Jeg har heller valgt å inkludere de sitatene og fortellingene, som jeg mener best besvarer problemstillingen. Nedenfor legger jeg ved en oversikt over alle informantene i studien min. Informantene har fått fiktive navn og alderen deres er rundet litt opp eller ned, som følge av anonymiseringshensyn.

Informant	Kjønn	Alder	Yrke	Utdanning
Anders	Mann	55 år	Arkitekt	Lang
Benjamin	Mann	50 år	Programmerer	Lang
Edvard	Mann	70 år	Kunstner	Lang
Niklas	Mann	55 år	Pedagogisk leder i barnehage	Lang
Camilla	Kvinne	50 år	Professor	Lang
Anne	Kvinne	40 år	Konsulent	Lang
Sofie	Kvinne	40 år	Gründer	Lang
Caroline	Kvinne	55 år	Direktør	Lang
Daniel	Mann	35 år	Barberer	Kort
Øystein	Mann	40 år	Musiker	Kort
Darius	Mann	45 år	Betongarbeider	Kort
Pål	Mann	45 år	Dekkomlegger	Kort
Berit	Kvinne	65 år	Kantineansatt	Kort
Kari	Kvinne	45 år	Helsefagarbeider	Kort
Randi	Kvinne	65 år	Delvis ufør og miljøterapeut	Kort
Julie	Kvinne	25 år	Butikkansatt	Kort

Kapittel 5: Analyse 1 – Lek i oppvekst

Selv om lek i oppveksten ikke er denne studiens hovedfokus, så danner det grunnlaget for lek i voksenalder. Aldersspennet til informantene mine er også bredt og skal man forstå hvordan de forholder seg til lek idag, kan det være relevant å undersøke hvordan leken så ut for dem i oppveksten. Dette samsvarer med C.W.Mills sin anbefaling om å studere mennesker sine liv i relasjon til den historiske og biografiske konteksten (Mills, 1959). Utgangspunktet til Mills er at folk sine erfaringer er sammenvevd med historiske utviklingstrekk. Nyere bidrag til litteraturen om barn og unges oppholdssteder i hverdagen, tyder på at barndommen er blitt mer gjennomorganisert (Vogt, 2019, s. 9). Det virker som unges hverdagssteder er blitt mer institusjonalisert, organisert og digitalisert (Vogt, 2019, s. 13). Forskning viser også at barns lek i naturen er blitt sjeldnere (Louv, 2008, s. 33).

I analysen av informantenes lek i oppveksten, kom det frem syv typer lek. Disse er *Lek som konstruksjonslek*, *Lek som rollelek*, *Lek med teknologi*, *Lek som utendørsaktivitet*, *Lek gjennom idrett*, *Lek som aktivitet med andre*, *Lek og historisk endring*. Jeg har valgt å ordne fremstillingen av disse gjennom syv underoverskrifter. Underproblemstillingen i dette kapittelet er «Hvilke typer lek forteller voksne kvinner og menn, i ulike samfunnsposisjoner, om når de blir spurt om lek i oppveksten?».

5.1 Lek som konstruksjonslek

Det empiriske materialet tyder på at kjønn hadde størst betydning for hva guttene og jentene fortalte om, når det gjaldt lek i oppveksten deres. Da guttene fortalte om lek var det ofte i form av konstruksjonslek og bygging av hytter. Den 55 år gamle arkitekten Anders sa det slik:

Anders: «Ja, vi hadde sånn skogholt bak huset der jeg vokste opp. Der lagde vi sånn trehytter og var mye i skauen. Klatret i trær. Og vi lagde masse sånne hytter. Etter vi hadde bygget det, så var det å bruke det, og samle på alle mulige greier.»

Den 70 år gamle kunstneren Edvard hadde lignende beskrivelser:

Edvard: «Men sommerene i barndommen på hytten ved sjøen, bestod jo av bading, å bygge lekebåter, hytter og demning. Og vi demmet opp en bekk. Og lagde en egen liten by der. Så det var jo noe som sikkert mange har erfart.»

Den 55 år gamle pedagogisk lederen Niklas, fortalte meg dette:

Niklas: «Ulike typer lek ... vi hadde jo veldig sånn at vi bygde og lagde ting. Brukte hjulene på en barnevogn til å lage kassebil. Fant paller og bygde hytter.»

Dekkomlegger Pål på 45 år fortalte også om konstruksjonslek:

Pål: «Så var det mye trehytter, men det har man ikke lov til lengre nå.»

Beskrivelsene guttene kommer med er i samsvar med forskning, som viser at konstruksjonslek er noe gutter foretrekker i større grad enn jenter, selv da de er i barnehagealder (Østrem, et al., 2009, s. 179). Sitatene gir et bilde av hvordan guttene kom med fortellinger om konstruksjonslek, da jeg spurte dem om lek i oppveksten. Samtidig kan svarene deres også synliggjøre hvordan lek henger sammen med historisk periode. Dette er et eget punkt senere i kapitlet, men det er verdt å merke seg at mennene ovenfor vokste opp på 1980- og 1990-tallet. Fortellingene deres handler om en oppvekst der de drev med konstruksjonslek utendørs med vennene sine. Forskning på ungdom idag viser derimot at de har mindre fysisk samvær med venner ute (Bakken, Hegna, & Sletten, 2021, s. 39). Dette er et tankekors og tyder på at selv om lek er et gammelt fenomen, så endrer leken seg i takt med den øvrige samfunnsutviklingen. Samtidig viser det også viktigheten av å studere sammenhenger mellom menneskers livsløp, og historiske endringsprosesser.

5.2 Lek som rollelek

En del av kvinnene i utvalget fortalte om ulike former for rollelek. Denne formen for lek innebærer bruk av forestillingsevne og fantasi. Rollelek ble dermed en større del av samtalen dersom informantene var en kvinne. Den 50 år gamle professoren Camilla, sa dette om lek i oppveksten sin:

Camilla: «Det var veldig mye rollespill. Sånn cowboy og indianer. Mest indianer. Og vi satt inne i noen telt, husker jeg, jentene inne i teltet og guttene utenfor teltet. Det var veldig kjønnsroller.»

Den 65 år gamle delvis uføre miljøterapeuten Randi, fortalte også om rollelek i barndommen sin:

Randi: «Altså “tyv og politi” da hadde vi fengsel på utedoen, men krok utenpå. Og så var det kanskje to som var politi og gikk og jaktet. Og så var det «bondsk», som var en slags «fange og ta»-lek.»

Den 55 år gamle direktøren Caroline sa det slik:

Caroline: «Jeg hadde veldig sånn regilek, rollespill isj lek alltid. Så var det veldig mye å være ute ...»

Sitatene ovenfor viser hvordan kvinnene kom med fortellinger om rollelek, på spørsmål om lek i oppveksten deres. En forklaring på disse svarene kan ligge i måten gutter og jenter sosialiseres

på. Forskning viser eksempelvis at kjønn påvirker sosialiseringprosessen rundt lek i barndommen (Meland & Kaltvedt, 2019, s. 94). En studie av barnehageansatte tyder også på at herjeleker særlig tiltrakk guttene i barnehagen (Nordmo & Meland, 2023, s. 582), og ikke jentene.

Rollelek var ikke bare forbeholdt kvinnene og den 70 år gamle mannlige kunstneren Edvard, hadde også erfaringer med rollelek i oppveksten. Slik så det ut:

Edvard: *«Men når en kommer lengre opp i folkeskolen, så var det jo indianer og cowboy og sånne ting. Og det der område jeg kom ifra, var det jo bunkerser fra krigen, så det var perfekt for sånn «folk og røver» type lek.»*

Fortellingen til Edvard er et eksempel på at mennene også kunne fortelle om rollelek. Samtidig var rollelek en mindre del av samtalen med mennene, sammenlignet med kvinnene.

Flere av kvinnene i utvalget fortalte om lek med dukker i oppveksten. Jeg velger å forstå det som en form for rollelek med objekter. Butikkansatte Julie på 25 år fortalte eksempelvis:

Julie: *«Og så hadde jeg arvet litt fra søsteren min. Sånn som barbiedukker, og alle de tingene en jente hadde på den tiden. Så jeg hadde mye å leke med. Jeg tror jeg hadde litt de lekene alle andre hadde på den tiden. Barbie og andre typer leker.»*

Kantineansatte Berit på 65 år, lekte også med dukker:

Berit: *«Vi lekte jo med dukker. Og så lekte vi klinkekuler. Så var det vel hoppestrikk og hoppe tau.»*

Den 45 år gamle helsefagarbeideren Kari hadde lignende beskrivelser:

Kari: *«Jeg kan huske at vi lekte mye med dukker, som jenter da. Barbiedukker da og vanlige babydukker.»*

Fortellingene ovenfor samsvarer med forskning som tyder på at gutter og jenter foretrekker å leke med ulike leketøy i barndommen (Weisgram, Fulcher, & Dinella, 2014, s. 401). Videre merker jeg meg at de yngste kvinnene fortalte om lek med barbiedukker, og ikke bare vanlige dukker. Dette kan være et eksempel på hvordan folk sin lek henger sammen med den historiske og biografiske konteksten (Mills, 1959). Barbiedukkene ble oppfunnet i 1959 (Magro, 1997, s. 363), og har vært i salg siden. Det er usikkert når dukken kom til Norge, men det er grunn til å tro at den ikke ble utbredt før senere. Det nye med Barbiedukken var at den ikke inviterte til å leke omsorg. Jenter hadde lenge lekt med dukker, men Barbie markerte et skille i hvordan leken foregår. Dukken symboliserte en ny type rollelek med objekter, som ikke lengre handlet om å leke at man var mor. Den norske sosialantropologen Marianne Gullestad studerte

arbeiderklassen i en forstad i Bergen og har skrevet boken *Kitchen-table society*¹⁵. Der har hun inkludert noen bilder av jenter som leker med tradisjonelle dukker (Gullestad, 2001, s. 177), og ikke Barbie. Dette gir meg grunn til å tro at Barbiedukkene nok ikke var et massefenomen i Norge før på 1980-tallet.

Forventninger om atferd basert på kjønn er likevel en dynamiske prosess, som endres i takt med samfunnet. En informant som viser at sosiale strukturer ikke er determinerende, og som har kjent disse endringene på kroppen, er den 65 år gamle delvis uføre miljøterapeuten Randi. På spørsmål om lek i hennes oppvekst, sa hun blant annet:

Randi: «For min mor var ikke en sånn som ville ha oss med inne. Så jeg har gjort veldig mye som ikke er «typisk kvinnelig.»

På spørsmål om hva hun mener med dette, sa hun:

Randi: «Det var utarbeid. Det var kjøre traktor. Det var slå med ljå. Kjøre slåmaskin og det var liksom, hva skal jeg si, de manningene. Mor ville være alene og mor ville ha fred når hun var inne og holdt på. Og det tror jeg har vært med å forme mitt, la oss si syn på kjønn da ... Jo, at jeg har liksom ikke følt meg så lite verdsatt, som kvinne. Nei, jeg kjenner at jeg har tatt mitt rom. Og ja. Det tror jeg at jeg rett og slett har. Så, takk mor, at du ikke orket å ha oss inne. Hahaha.»

Fortellingen til Randi indikerer at kjønn alene, ikke er nok til å forstå variasjonen i informantenes erfaringer med lek i oppveksten. Hennes eksempel viser at *Lek som rollelek* ikke gjaldt alle kvinnene, men at den heller beskriver en generell tendens i svarene deres.

5.3 Lek med teknologi

Informantene i utvalget påpekte at den teknologiske utviklingen påvirket lek i oppveksten deres. Tendensen i datamateriale var at teknologi ble et større tema, desto yngre informanten var. Fortellinger om gaming var også noe som kjennetegnet oppveksten til de yngste. Et eksempel på dette kom i intervjuet med den 35 år gamle barbereren, Daniel. Han svarte slik, på spørsmål om lek i sin oppvekst:

Daniel: «Jo seinere man kom i en litt seinere alder, sånn rundt 8-9-10 år gammel, så begynte jo disse Nintendo-ene å komme inn i verden. Alt ifra klassisk Nintendo, og super Nintendo og så kom jo Playstation. Så det gikk jo fort over til at det ble en veldig sterk U-sving ifra veldig mye lek i naturen og fjellet, til at man plutselig satt inne og spilte tv-spill. Men du spilte jo ofte tv-spill med en av dine bedre venner. Og du satt jo ofte foran samme skjermen, og vi snakket med hverandre, og flirte og lekte og spilte. Og det ga jo en tidlig interesse som også ble en sein interesse, for jeg er glad i gaming den dag idag.»

¹⁵ Boken ble først gitt ut i 1984. Andreutgaven kom i 2001.

Svaret til Daniel indikerer at lek i oppveksten, kan ha sammenheng med lek som voksen. Videre forteller Daniel at leken fikk en U-sving, fra å være ute i naturen, til å etter hvert foregå mer innendørs ved å spille tv-spill. Et viktig bidrag om barns lek utendørs de siste ti årene, er Richard Louv sin bok *Last child in the woods*. Hans arbeid kan brukes til å forstå Daniel sin erfaring, siden Louv beskriver hvordan lek i naturen er blitt sjeldnere (Louv, 2008, s. 33). Han forklarer at denne tendensen har foregått over flere tiår, og lanserer begrepet «nature-deficit disorder» (Louv, 2008, s. 17), for å forstå de potensielle negative konsekvensene ved å være for lite i naturen. Louv argumenterer for at det finnes mye forskning som viser fordelene av å være i naturen for barn, men også for voksne (Louv, 2008, s. 43). På tross av dette tyder fortellingen til Daniel også på at lek innendørs, via dataspill og lignende, kan ha positive konsekvenser. Daniel trekker selv frem det sosiale aspektet ved gaming, der han spiller og snakker med gode kompiser samtidig. Hans erfaring samsvarer med sosiologisk forskning, som tyder på at man kan føle fellesskap gjennom gaming (Moberg & Vogt, 2022, s. 180).

Den 55 år gamle direktøren Caroline fortalte også om teknologi, da jeg spurte om lek i hennes oppveksten hennes:

Caroline: «Altså jeg tror jeg er sånn 14 år når de sammenleggbare Donkey Kong spillene kom, sant? Det er sånn gøy i 15 minutter. Men jeg har aldri vært glad i sånn digital lek.»

Caroline hadde derimot positive erfaringer med andre former for teknologi. Dette kom frem på spørsmål om hvordan leken hadde utviklet seg, etter hvert som hun ble ungdom:

Caroline: «Faren min er veldig teknologi interessert ... Så da var faren min den første i (et sted i Bergen) som får CD-spiller. Og det var veldig kult. Det er bare det at det er ingen CD-plater å kjøpe. Så det ene som fulgte med, var sånn gammelt «Dire Straights» album, det hører vi på i to år, før CD-ene kommer. Men han (faren) hadde også et veldig kult videokamera, som du også kunne filme med under vann. Og da er vi sånn 13-14 år ish, og da har jeg tre gode venninner, hvor vi rett og slett spiller inn veldig dårlige kortfilmer. Om og om igjen. Og har det dritgøy.»

Disse sitatene indikerer at lek som fenomen er i stadig endring, i takt med samfunnet. Fortellingene til informantene tyder på at den teknologiske utviklingen, påvirket måten de lekte på. Dette inntrykket fikk jeg styrket i intervjuet med den 65 år gamle delvis uføre miljøterapeuten, Randi. På spørsmål om hvordan leken utviklet seg etter hvert som hun ble ungdom, sa hun:

Randi: «Jo, altså det som jeg må nevne her, det er jo at vi fikk fjernsyn når jeg var 9 år. Og jeg kan enda huske at jeg og min lillesøster gikk rundt etter at fjernsynet var kommet, og vi syns det var dritkjedelig. For da var alle inne å så på barne-tv. Så med

fjernsynet så ble det veldig mye slutt på den frie leken på kveldene, der du knapt hadde tid til å lete, og kun gikk hjem for å hente en pose med havregryn og sukker. Hahahah, ja. Høres det uvirkelig ut?»

Fortellingene ovenfor viser at på spørsmål om lek i oppveksten, så kom flere av informantene med fortellinger om teknologi. Det kan tyde på at teknologi påvirket deler av informantenes lek i oppveksten. Særlig i intervjuene med de yngste informantene var teknologi et større tema. Dette kan forstås i lys av forskning, som tyder på at barn og unges ikke-organiserte aktiviteter i større grad har blitt trukket inn i private hjem (Vogt, 2019, s. 16). I hjemmet ligger det som regel nettbrett, telefon og pc, noe som påvirker barns fysiske og sosiale omgivelser (Pavia, 2015, s. 145). Det fremstår som teknologien påvirket måten informantene lekte på, enten det var via dataspill eller CD spillere og fjernsyn.

5.4 Lek som utendørsaktivitet

Felles for mange av informantene, uavhengig av kjønn, utdanningsnivå og alder, var at de fortalte om en oppvekst der leken foregikk utendørs. Louv beskriver en generell utvikling der færre barn leker ute i naturen (Louv, 2008, s. 33). Jeg så likevel ingen vesentlige variasjoner fra de yngste til de eldste, når det gjaldt hvor mye de fortalte at de hadde vært i naturen. Det er også vanskelig å vite om informantene var mer eller mindre i naturen enn tidligere generasjoner, da jeg har ikke data til å bekrefte eller avkrefte dette. Da konsulenten Anne på 40 år fortalte om lek utendørs, så det slik ut:

Anne: *«Og i min oppvekst så møttes vi bort i gaten. Og vi løp gjennom gården til besteforeldrene mine og rett bort i blokkbebyggelsen. Så det var det mye fotball, mye frilek og vi utforsket skogene. Klatret i trær, vi skadet oss masse ...»*

Den 40 år gamle gründeren Sofie lekte også mye ute:

Sofie: *«Måten leken foregikk på, vi var jo den nabogjengen som fantes i nærheten, både gutter og jenter. Og vi lekte jo sammen, i stor grad. Og skogene var jo området hvor veldig mye av dette foregikk. Da bruker man jo materiale som kongler, kvister, lage hytter og alle disse tingene.»*

Kunstneren Edvard på 70 år, sa blant annet dette, på spørsmål om lek i sin oppvekst:

Edvard: *«Lek på den tiden, var nå veldig enkle greier. Jeg tror det var mest å tasse rundt, med noe biler i en sandkasse eller noe sånt ... Men når en kommer lengre opp i folkeskolen, så var det jo indianer og cowboy og sånne ting. Og det der området jeg kom ifra, var det jo bunkerser fra krigen, så det var perfekt for sånn «folk og røver»-type lek. Så der for jeg masse.»*

Butikkansatte Julie på 25 år, påpekte også at lek i hennes oppvekst var utendørs:

Julie: «Altså når jeg var yngre, så var jeg veldig mye utendørs og i fjøset. Når jeg var utendørs så var det veldig mye random og rart. Jeg lekte med steiner og blomster og ting du finner, så det var mye sanne ting.»

Fortellingene ovenfor viser at én av tingene som gikk igjen hos mange av informantene, var at de fortalte om lek utendørs. Samtidig kommer det også frem at hva de lekte med utendørs, varierte fra person til person.

5.5 Lek gjennom idrett

Idrett fremstod som en viktig del av informantenes lek i oppveksten. Her var tendensen at desto yngre informanten var, desto større del av samtalen var idrett. Flere av informantene trakk frem at de syntes idrett var gøy, oppslukende og at de gjorde det for sin egen del. Dette samsvarer med forskning som viser gleden og samhold idrett kan gi (Strandbu, Stefansen, Smette, & Seippel, 2021, s. 141). Samtidig var det også en tendens til at informantene mistet opplevelsen av lek når idretten ble for seriøs. Dette underkapittelet vil derfor først vise hva informantene fortalte om lek og idrett. Deretter vil jeg vise hva informantene fortalte om overseriositet. Da jeg spurte den litauiske betongarbeideren Darius på 45 år, om lek i hans oppvekst, fortalte han meg om basketball:

Darius: «Han sier at kanskje fra 10 år alderen, så likte han mest å spille basketball. De gikk i skogen og hogget tre. Og laget det forhenget, for basketball (det basketballnettet henger fast på). Dette var hovedspillet han likte best.»

Den 40 år gamle musikeren Øystein, var også glad i sport:

Øystein: «Men vi var jo veldig aktive ute, jeg spilte jo idrett og fotball nærmest hver dag.»

Den pedagogisk lederen Niklas på 55 år, svarte dette på spørsmål om hvordan leken utviklet seg etter hvert som han ble ungdom:

Niklas: «Og det blir jo litt sånn med idrett også. Altså jeg spilte jo fotball, litt basketball og sanne ting. Bordtennis også og alt mulig greier. Så det og var jo en del av det.»

Menneses fortellinger tyder på de opplevde lek gjennom idrett i oppveksten. Dette fenomenet kan forstås i lys av en større samfunnsmessig trend. Tallene tyder på at unge bruker mer tid på trening, øvelser og lignende, som er organisert av voksne (Vogt, 2019, s. 15). Organiserte fritidsaktiviteter, som idrett kjennetegnes også ved at de er svært kjønnssegregert (Eriksen & Seland, 2019, s. 47).

Det kom frem i intervjuene at en del av informantene syntes idretten kunne bli overseriøs, og at dette kunne ødelegge for leken. Butikkansatte Julie på 25 år fortalte om hvordan hun i ungdomstiden fant lek gjennom idrett. Dessverre for Julie endte idrettskarrieren tidligere enn planlagt, på grunn av at idretten ble for seriøs. Hun oppgir å ha vært et sted mellom 12 og 18 år da hun var mest aktiv, og beskrev bruddet med idretten slik:

Julie: «Altså vi var på den tidens ett av Bergens beste håndballag i vår serie eller aldersgruppe, så det var viktig å vinne serien hvert år. Vi skulle vinne serien, åpningscupen og det var veldig seriøst... Altså jeg hadde det egentlig veldig kjekt. Men jeg skjønnte jo at det var veldig fokus på de beste spillerne hele tiden. Det er jo noe man blir veldig oppmerksom på. Til tider mister man litt lysten, men så kommer du på trening og ser alle vennene dine, så kommer lysten tilbake.»

På spørsmål om hun opplevde det for seriøst, svarte hun:

Julie: «Ja! Det kunne bli, altså jeg vil ikke si urettferdig, men jeg følte at jeg gjorde alt jeg kunne, og fikk ikke alltid spille. Vi hadde to lag, ett førstelag og ett andrelag. Så jeg husker jeg spurte om jeg kunne spille på andrelaget, med det fikk jeg ikke lov til Jeg var visst for god for andrelaget, men ikke god nok for førstelaget. Så jeg havnet litt midt imellom begge lagene, og fikk derfor mindre spilletid.»

Julie sin fortelling samsvarer med Huizinga sitt kritiske blikk på idrettens nyttetenkning, der han advarte mot overseriøsitet (Huizinga, 1938, s. 199). Litteraturen som finnes om lek viser også at et av lekens fremste kjennetegn er at den skal være frivillig og gjøres for sin egen del. Overseriøsitet kan derfor stå i veien for lek og moro. Norske studier har også vist at ungdom slutter på idrett når det ikke er gøy lengre (Strandbu, Stefansen, Smette, & Seippel, 2021, s. 148). Andre forskere viser til konsekvenser overseriøsitet i sport kan ha, og at det er tegn til at unge blir fysisk utslitt av det (Bjørndal, et al., 2021, s. 10).

Den 40 år gamle konsulenten Anne syntes også idretten kunne bli for seriøs til tider. På spørsmål om hvordan leken utviklet seg etter hvert som hun ble ungdom, svarte hun blant annet:

Anne: «Og så kommer fotballen og den ble mer og mer viktig. Det gode samspillet vi hadde på laget, og samholdet. Dra på Norway Cup. Jeg hadde veldig lyst til å bli veldig god i fotball og spilte en del på kretslaget. Så leken tok en litt mer sånn alvorlig ... altså det var ikke så mye lek da, da var det mer sånn nå skal jeg bli best mulig.»

Lignende beskrivelser gikk igjen hos den 40 år gamle gründeren Sofie, som fortalte om lek gjennom sang og musikk i oppveksten:

Sofie: «Men sangen begynte jo med lek og glede, men så kommer du til et punkt der du skal bli god, så da blir jeg litt usikker på lek og det elementet.»

Fortellingene ovenfor gir et innblikk i hvordan informantene snakket om *Lek gjennom idrett*. En av tingene som kom frem i intervjuene var at idretten kunne oppleves overseriøs. I mitt utvalg var det kvinner som fortalte om dette, men det er grunn til å tro at opplevelsen av overseriøsitet i idrett også gjelder menn.

5.6 Lek som aktivitet med andre

For å komme et steg nærmere å besvare problemstillingen min, var jeg også interessert i å finne ut hvem informantene lekte med i oppveksten. Jeg spurte de blant annet «lekte guttene og jentene i din familie og ditt nabolag sammen, eller hver for seg?». På dette spørsmålet fikk jeg ganske like svar, fra både mennene og kvinnene. Variasjonen i mennene sine svar var litt større, men likevel fremstod informantene som helhet ganske samstemte. De lekte med både gutter og jenter i oppveksten. Den 40 år gamle gründeren Sofie sa det slik:

Sofie: *«Måten leken foregikk på, vi var jo den nabogjengen som fantes i nærheten, både gutter og jenter. Og vi lekte jo sammen, i stor grad.»*

Konsulenten Anne på 40 år, var av samme oppfatning:

Anne: *«Ja, vi lekte mye sammen. Og på skolen så har jeg alltid likt å være med gutter. Så det syns jeg ofte var veldig lett.»*

Slike forklaringer gikk igjen hos en del av kvinnene. Den 65 år gamle delvis uføre miljøterapeuten Randi, sa dette:

Randi: *«Nei, alltid sammen. Alltid sammen. Ja. Alltid sammen. Jeg lekte veldig mye med gutter altså. Jeg har enda minner av ... at det var en som var litt liten. Så hadde vi slåss, sånn når cowboy og indianer gikk for langt. Hahaha. Men nei, blandet. Jeg har ingen minner av ... da var det liksom sånn at hvis du var med en venninne hjem etter skolen. Så det var sjeldent at jeg var med en gutt fra klassen hjem. Men i nabolaget så lekte jeg, og nabogutten, som var ett år yngre enn meg lekte jeg enormt mye med.»*

Fortellingen til Randi, Anne og Sofie var typiske for kvinnene sine svar. De forklarte at leken var felles for både guttene og jentene. Randi fortalte også at selv om leken i utgangspunktet ikke var kjønnsdelt, så var det kun jenter som ble med hverandre hjem etter skolen. Dette gikk igjen hos flere av jentene, noe som tyder på at fellesleken var med gutter og jenter. Samtidig som det gikk et skille med tanke på hvem man var med alene og eventuelt tok med hjem etter skolen.

Da jeg stilte guttene samme spørsmål, varierte de litt mer i svaret. Likevel fortalte mange av guttene at de lekte mest med både gutter og jenter sammen. Den 55 år gamle pedagogisk lederen Niklas, sa det på denne måten:

Niklas: *«Nei, det var sammen ja. Jaja. Det var en sånn gjeng liksom ... eller ikke en gjeng, men vi lekte sammen. Det var ikke sånn «du får ikke være med fordi du er jente eller gutt». Det var aldri sånn. Men dette var jo på 70-tallet da. Så alle gikk jo i samme oransje og brune klær. Hahaha. Så det var sånn, hvis du var en jente som likte å klatre i et tre. Så var du en jente som likte å klatre i et tre liksom. Assa det var ikke noe ... det hadde ikke noe å si. Så ja ...»*

Barberer Daniel på 35 år sa det slik:

Daniel: *«Ja, det gjorde vi. Vi brukte å springe opp til hverandres dører, og banke på døren, og spurte, «har du lyst til å komme ut å leke?» ... Om jeg kjente dem eller ikke kjente dem, så lenge de visste at det var et ungt menneske som bodde der så kom folk å spurte, så alle var veldig inkluderende.»*

Musiker Øystein på 40 år, var av samme oppfatning:

Øystein: *«Nei, vi lekte vel sammen. Ofte var det gjerne litt sånn aldersbestemt sant, at på den tiden, noen som bare var 2 år eldre, følte som mye eldre enn det vi selv var da. Så det var vel en god sånn sammensveiset gjeng, spesielt på det alderstrinnet da. Og uavhengig av bakgrunn, og hvem man var, så var det veldig trygge rammer der jeg vokste opp.»*

Fortellingene ovenfor viser at da jeg spurte både guttene og jentene om hvem de lekte med i oppveksten, så fortalte de at leken var felles og kjønnsnøytral. Øystein trekker også frem at det nødvendigvis ikke handlet om kjønn, men heller at leken var aldersbestemt. Dette er en generell tendens i nyere tid og forskning viser at mennesker stort sett oppholder seg med folk i samme alder, og at vi er mer alderssegregert enn før (Vogt, 2019, s. 16). Likevel undret jeg meg over at svarene til informantene var så like. Etter å ha analysert informantenes intervjuer nøye og kodet svarene deres i NVivo underveis, så jeg en diskrepans mellom deres fremstillinger av egen lekpraksis som kjønnsnøytral. Slik så det ut:

Konsulent Anne på 40 år, som tidligere fortalte at hun lekte med gutter og jenter, og at hun særlig hadde lett for å bli kjent med guttene, fortalte samtidig at:

Anne: *«Vi var syv jenter på barneskolen, så vi ble en veldig tett gruppe.»*

Gründeren Sofie på 40 år, fortalte om lek med nabojenten:

Sofie: *«Og jeg hadde også en nabo jente. Vi var jo fryktelig forskjellige, men vi elsket å leke med hverandre.»*

Den 55 år gamle pedagogiske lederen Niklas, fortalte at han ofte lekte med en kamerat:

Niklas: «Så hadde jeg en kamerat som bodde ti husnummer nedenfor. Vi er født på samme dag. Så vi hang sammen i ganske store deler av oppveksten.»

Barbereren Daniel på 35 år lekte med guttegjengene:

Daniel: «Vi brukte alltid å ha med oss en lekepistol ut i skogen. Og da var vi stort sett 5-6 gutter, og vi brukte å leke skyteleken. Og springe gjennom skogen og gjennom trær, og skrike «jeg skjøt deg» og «du traff ikke meg». Og sånn gikk det videre.»

Fortellingene ovenfor tyder på et potensielt misforhold mellom hva informantene sier, og hva de gjorde. Eksempelvis kan man tenke seg at informantene har internalisert visse stereotyper i samfunnet om at begge kjønn har lik verdi og at man dermed bør kunne leke like godt med alle. På direkte spørsmål fra meg om hvem leken foregikk med, kan det tenkes de svarte det de tror er legitimt å si.

5.7 Lek og historisk endring

Informantenes fortellinger om lek i egen oppvekst tyder på at historisk periode har noe med saken å gjøre. Det var imidlertid ikke noe systematisk variasjon i hvilke informanter som fortalte om lek og historisk periode. I så måte bygger dette underkapittelet på ting jeg selv la merke til, ved informantene sine svar og hvordan de skilte seg fra hverandre. Et eksempel på hvordan dette så ut, kom i intervjuet med 65 år gamle Randi. Hun fortalte om et narrativ i sin oppvekst, der barn ble sett på som ressurser. Hun sa det slik:

Randi: «Jeg er da født og oppvokst på en gård i [et sted i Norge]. En fruktgård. Ikke så veldig stor, men med fem søsken. Jeg var nest yngst, nummer fire. Fire jenter og en gutt. Det var jo travle dager på en gård sant, både for små og store. Men jeg har jo liksom hørt disse historiene om at de fikk barn for at de skulle jo være arbeidskraft senere. Men den kjenner jeg meg ikke igjen i da. Jeg har aldri tenkt at det var det som var meningen med meg. Det var ikke det som var intensjonen. Hahaha. Men det er jo på en måte et narrativ da, som har blitt brukt.»

Randi sin fortelling er et eksempel på hvordan folk sine liv, er sammenvevd med større historiske utviklingstrekk. Det at man ikke lengre får barn for at de skal hjelpe til hjemme, har konsekvenser for lek i oppveksten til informantene. I oppgavens punkt 5.3 kom det eksempelvis frem at Randi bidro på gården, ved å kjøre traktor og slå med ljà. Hennes fortelling er i motsetning til de yngre informantene i utvalget, da de ikke fortalte om forventningen om å hjelpe til hjemme.

Måten historisk endring har påvirket informantenes forhold til lek, kom også til uttrykk i samtalen med den 50 år gamle professoren Camilla. Da jeg spurte om hun kunne fortelle litt om lek i sin oppvekst og ungdomstid, fortalte hun om lek i barnehagen:

Camilla: «Ja, det er et godt spørsmål. Hmm, jeg gikk jo i barnehage, så jeg må jo ha lekt masse i barnehagen. Sånn utelek og innelek.»

Barnehager er et relativt nytt fenomen og i 1970 var det to prosent som gikk i barnehage Norge (Frønes, 1997), til nær alle idag (SSB, 2022). Barnehagene var heller ikke i sterk utvikling før 1980-1990 tallet (NOU, 2012, s. 30). Dette kan forklare hvorfor de eldste informantene i utvalget, ikke fortalte om lek i barnehagen. Samtidig er eksempelet en indikasjon på at lek og historisk endring kan henge sammen.

5.8 Avslutning

Dette kapittelet har sett nærmere på hva informantene fortalte om, da jeg spurte de om lek i oppveksten deres. Kjønn viste seg å være den viktigste analytiske dimensjonen for å forstå variasjonen mellom informantene. Eksempelvis fortalte mennene om ulike former for konstruksjonslek og bygging av hytter. En forklaring på dette kan spores tilbake til mennenes første leveår. Forskning viser at konstruksjonslek er noe gutter foretrekker i større grad enn jenter, selv da de er i barnehagealder (Østrem, et al., 2009, s. 179). I så måte kan svarene til mennene være en forlengelse av hva slags lek de foretrakk som barn. En del av kvinnene fortalte derimot om ulike former for rollelek. Det innebærer alt fra leker som «tyv og politi», «cowboy og indianer», til mer spesifikk rollelek med objekter. En måte å forstå dette på er gjennom forskning, som viser at kjønn påvirker sosialiseringssprosessen rundt lek i barndommen (Meland & Kaltvedt, 2019, s. 94). Jeg argumenterer også for at jentene sin rollelek med objekter som barbiedukker, er et relativt nytt historisk fenomen. Det at den tradisjonelle dukken er byttet ut med Barbie, kan tyde på en ny form for rollelek. Det nye med Barbiedukken er at den ikke inviterer til å leke omsorg.

Lek i oppveksten bar også preg av den teknologiske utviklingen. Informantene nevnte blant annet fjernsyn, cd-spiller og dataspill som ulike former for teknologi de lekte med. Tendensen her var at teknologi ble en større del av samtalen, desto yngre informantene var. Barbereren Daniel fortalte eksempelvis om at hans gaming som ung, bidro til at han ennå liker å spille dataspill den dag idag. Dette gjorde meg oppmerksom på at folk sin lek i oppveksten, kan ha sammenheng med lek i voksen alder. Informantenes lek i oppveksten ble også preget av

historisk endring. Eksempelvis var forventningen om å hjelpe til hjemme, en større del av samtalen med de eldre informantene. De eldste informantene fortalte også om en fri oppvekst, med mindre involverte foreldre. Dette var i motsetning til de yngste informantene, som fortalte om mer involverte foreldre. En annen ting som gikk igjen i informantene sine fortellinger, var at leken foregikk utendørs. Selv om den generelle tendensen i samfunnet er at barn leker mindre ute (Louv, 2008, s. 33), virket det ikke å være slik i mitt datamateriale.

Informantenes lek i oppveksten foregikk også gjennom idrett. Dette kan sees i lys av forskning, som tyder på at barn og unges hverdagssteder er blitt mer institusjonalisert, organisert og digitalisert (Vogt, 2019, s. 13). De kvinnelige informantene fortalte også at idretten kunne bli for seriøs og deres fortellinger tyder på at overseriositet kan stå i veien for lek. Jeg gjør også et siste poeng ut av hvem informantene fortalte at de lekte med. Mange i utvalget fortalte at leken foregikk med både gutter og jenter, og at det nærmest ikke hadde noe å si hvilket kjønn hvem de lekte med hadde. Likevel så jeg tendenser til et mulig misforhold mellom deres fremstillinger av egen lek praksis som kjønnsnøytral. Dette kan tyde på at informantene har internalisert normene i samfunnet og dermed svarer det de selv oppfatter som legitimt å si.

Analysen av informantenes lek i oppveksten viser at det er vanskelig å konkludere med noe sikkert rundt lek i barndommen deres. Kapitlet reiste i stedet en rekke metodiske spørsmål om biografiske livsløpsintervjuer, som gjorde det vanskelig å si noe om mønstrene i informantenes lek. Det er mye som tyder på at retrospektiv intervjuing ikke er en hensiktsmessig innfallsvinkel for å studere lek i oppvekst. Jeg kan verken bekrefte eller avkrefte det informantene sier om lek i barndommen, siden de snakker om ting som har skjedd langt tilbake i tid. Likevel utforsket jeg lek i oppveksten, og forsøkte å trekke ut det informantene fortalte om egen lek. Dette kapitlet tjener mer som bakgrunnsinformasjon for de neste analysekapitlene, siden ingen av hovedfunnene i denne studien handler om lek i oppvekst.

Kapittel 6: Analyse 2 – Lek i jobb

I sosiologien har arbeid vært et sentralt tema. Karl Marx er kjent for å mene at kapitalistiske produksjonsforhold gjorde arbeiderne instrumentelle (Appelrouth & Edles, 2021, s. 62). Marx forklarer at hvis man blir satt i arbeidsprosesser der man ikke har innsikt i hele prosessen, så kan man bli fremmedgjort (Appelrouth & Edles, 2021, s. 62). En måte å tolke Marx på er at en del av fremmedgjøringen, handler om at leken blir tatt ut av arbeidet (Henricks, 2015, s. 52). C.W. Mills skriver også om arbeid og bruker begrepet «craftsmanship» som et ideal for arbeidet (Mills, 1951, s. 220). Han argumenterer for at det ikke er et skille mellom jobb og lek for en god «craftsman» (Mills, 1951, s. 220). Richard Sennett skriver om det samme og hevder at en god «craftsman» jobber for gleden arbeidet gir i seg selv (Sennett, 2008, s. 9). Disse innsiktene kan være nyttige i forståelsen av dette kapitlet, fordi de indikerer at lek og jobb kan henge sammen. Samtidig har litteraturen om den kreative klassen, gitt meg grunn til å tro at lek i jobb kan variere basert på utdanningsnivå (Florida, 2012, s. 38).

Norge er kjent for å være ett av landene i Europa med høyest sysselsettingsgrad (SSB, 2023). Det vil si at mange nordmenn tilbringer store deler av dagen sin på jobb. Når jeg undersøker hva som kjennetegner voksne i ulike samfunnsposisjoner sine erfaringer med og tanker om lek, er jobb en viktig del av det. I datamaterialet kom det frem tre typer lek på jobb. *Lek som humor* beskriver hvordan en del av informantene med kort utdanning fortalte om humor, da jeg spurte de om lek på jobb. *Lek som kreativitet* beskriver hvordan mange av informantene med lang utdanning kom med fortellinger om at deres arbeid er kreativt, da jeg stilte dem samme spørsmål. De brukte lek som en måte å skape noe nytt på og fortalte at leken bidro til å fremme idemyldring. *Lek som arbeidsverktøy* viser til at noen av informantene med kort utdanning, brukte lek for å få jobben gjort. Deres fortellinger tyder på at de bruker lek som et verktøy for produktivitet og trivsel. Underproblemstillingen i dette kapitlet er «Hva kjennetegner voksne kvinner og menn, i ulike samfunnsposisjoner, sin lek på jobb?».

6.1 Lek som humor

Flere av informantene fortalte om humor, da jeg spurte dem om «innebærer jobben din idag lek, i en eller annen forstand?». Denne tendensen hadde sammenheng med utdanningsnivå, da humor ble en større del av samtalen, desto kortere utdanning informanten hadde. Et eksempel på dette, kom i intervjuet med den 45 år gamle dekkomleggeren Pål. Han droppet ut av

videregående og fant glede gjennom fysisk arbeid. Nå har han nesten 20 års erfaring som dekkomlegger. Hans syn på lek i jobben er blant annet:

Pål: «Men du må liksom trives med det, sant? Jeg finner jo gleden i det, når jeg kommer her, og vet at det er sesong. At nå er det sesong, nå kommer alle disse bilene. Nå kan jeg tyte og være meg selv, flippe, slenge drit om bilen deres og bare «ahh faen der kommer den jævla bilen igjen», sant? Så her, i en sånn bransje, så kan du være deg selv. Jeg kan høre musikk så høyt jeg vil. Og så får du liksom sjekke bremses, anbefale nye dekk, sant? Og du føler liksom at du hjelper de, og anbefaler ting. Og det er jo det som er veldig greit.»

Pål fortalte om viktigheten av humor på dekkverkstedet, flere ganger i samtalen med meg. Denne litt røffe humor-sjargongen virket å være noe han trivdes godt med. Senere i intervjuet fortalte han om en bil som hadde problemer med fjæringen, og at han dermed tilkalte sjefen for å få hjelp. Eksempelet viser formen for humor de hadde seg imellom på verkstedet:

Pål: «Jeg får ikke til de fjærene, for eksempel. Og så kommer han (sjefen) og ler, tar seg en kopp kaffe, og står og ser på meg som stresser. Og så går jeg inn og finner meg en kopp kaffe. Og når jeg kommer ut igjen, så er bilen ferdig. Hahaha. Og da sier han «hallaien ditt jævla rævhål.»

Pål sin historie stemmer overens med forskning som viser at arbeiderklassemenn kan ha en form for «laddish humour» (Willis, 1977). Det empiriske materiale viser også at humor og utdanningsnivå virker å henge sammen, da ingen av informantene med lang utdanning fortalte om denne formen for humor. Humor var også en større del av samtalen blant informantene med kort utdanning, særlig mennene. Barbereren Daniel på 35 år forklarte eksempelvis hvordan han bygger nære kundeforhold, med sine mannlige klienter, ved bruk av lek:

Daniel: «Lek er det absolutt mye av i den form av sosialisering. Gamle historier og vitser. Rett og slett på god nordnorsk, å snakke mannskit dagen lang og drikke kaffe ...

Senere i intervjuet sa han også:

Daniel: «... Humor er veldig viktig i min arbeidsdag. Om det er en skitten vits eller en enkelt vits. Å få et smil på kunden sin hverdag, det gjør dagen så mye bedre ...»

Eksemplene ovenfor står i kontrast til svarene jeg fikk fra informantene med lang utdanning i utvalget, særlig kvinnene. Direktøren, gründeren, konsulenten og professoren er eksempler på kvinner med lang utdanning, som var langt mer opptatt av å være kreative, enn å snakke om humor. Den 45 år gamle betongarbeideren Darius, opplevde også *Lek som humor*. Han fortalte at han ikke trivdes på skolebenken og at han heller ønsket å arbeide med kroppen. Han har nå jobbet i byggebransjen siden han var 16 år, og kom til Norge for omtrent ti år siden, grunnet et ønske om bedre lønnsbetingelser. Om lek i jobben fortalte han blant annet:

Darius: «... når han er ferdig med sin jobb, og han ser at det er effektivt og han har nok tid. Så går han rundt til andre kollegaer fra andre bransjer, rørlegger, elektriker, og sier «Hei». Han liker å prate med én eller to personer. Alle kjenner han. Han har god stemning med alle, og han har det gøy med alle. Og morsomt. Han liker å gå rundt å snakke med folk. De fleste bransjer det er bare 1-2 norske arbeidere, og de fleste er fra Polen eller Litauen. Han kan russisk og polsk.»

Fortellingene til Pål, Daniel og Darius viser at på spørsmål om lek i jobben deres, så fortalte de om humor. Dette er de ikke alene om å påpeke, og den 25 år gamle butikkansatte Julie, sa dette da jeg stilte hun samme spørsmål:

Julie: «Ja, det vil jeg si. Vi er jo en gjeng der alle er veldig unge. Og jeg føler vi alle kommer godt overens. Når vi er på jobb så koddet vi mye med hverandre. Vi snakker om hva slags fest vi var på i helgen. Og vi er veldig sosiale og med hverandre. Og det blir god stemning mellom oss. Så hvis vi har en «shit» dag på jobb, og en kunde har vært frekk eller noe sånt, så kan vi gå på lageret og snakke ut og le av det.»

Julie sin beskrivelse av å koddet med de ansatte på lageret, tyder på at *Lek som humor* har en viktig funksjon i jobben hennes. Hun forklarer hvordan det å le med kollegaer, kan fungere som en buffer mot frekke kundeopplevelser. Den 40 år gamle musikeren Øystein, fortalte også om humor:

Øystein: «Jeg føler lek og humor går ganske sånn hånd i hånd. Det er viktig å le, å smile og ha positive relasjoner til det man holder på med. Og når jeg jobber mot barn, så vet jeg hva slags knapper jeg skal trykke på. Jeg har holdt på med det så mange år, så jeg vet litt hva som skal til for at de skal le og smile og tenke igjennom ting.»

Helsefagarbeider Kari på 45 år, nevnte også humor, på spørsmål om jobben hennes innebærer lek i én eller annen forstand:

Kari: «Hmm, vi må jo på en måte gjøre aktiviteter med beboerne våre. Spille spill med de, sånn brettspill, ludo. Det kan jo være en form for lek. Så det hender det jo at vi må gjøre. Vi tøyser og tuller litt med beboerne, og forsøker å få de i godt humør. Nå har vi jo aktivitor som tar seg av aktiviteter med dem, jevnt og trutt, men i litt skala så er det jo litt sånn lekent.»

Kantineansatte Berit på 65 år fortalte også om lek og humor på jobb. Slik så det ut:

Berit: «Det er jo dette med snakking jeg vil si. Hun jeg jobber med nå er også veldig kjekk. Vi har en veldig god tone og jobber veldig godt sammen. Det vil jeg jo si er lekent. Men vi har veldig sånn samarbeid og veldig lekenhet ovenfor hverandre og får gode klemmer og klapp på skulderen.»

Sitatene ovenfor viser at på spørsmål om lek, så svarer flere av informantene med fortellinger om viktigheten av humor. Dette var et mønster i datamaterialet og jeg fant ulike typer sammenhenger mellom lek på jobb og informantenes utdanningsnivå. Jeg syntes å merke en tendens til at humor en større del av samtalen, dersom informanten hadde kort utdanning.

Likevel fantes det unntak fra det generelle mønsteret, og en av informantene med lang utdanning som også fortalte om humor, var 55 år gamle Niklas. Han jobber som pedagogisk leder i en barnehage, og hadde følgende å si:

Niklas: «... humor er faktisk veldig viktig. For det gir jo den der positive energien. Men det må være humor på den rette plassen sant. Man lager ikke teite navn på barna eller sånne ting, men du har humor i de tingene du selv gjør og kan ha litt selvironi og være positiv. Sånn at barna opplever at det ikke er farlig å gjøre feil.»

Fortellingen til Niklas viser at informantene med høy utdanning også fortalte om humor. Likevel var humor en mindre del av samtalen med informantene som hadde lang utdanning, sammenlignet med informantene som hadde kort utdanning.

6.2 Lek som kreativitet

Da informantene med lang utdanning snakket om lek på jobb, fortalte dem om kreativitet. Dette gjorde de på samme spørsmål som informantene med kort utdanning fikk, som var «innebærer jobben din idag lek, i en eller annen forstand?». Den 40 år gamle konsulenten Anne, sa blant annet:

Anne: «Absolutt. Det har den jo egentlig gjort i alle år. Spesielt fordi at det har vært mye kreativitet, sant? Masse kreative mennesker. Så skal jo kreativiteten sette sin struktur. Og du skal løse store utfordringer.»

Programmereren Benjamin på 50 år, hadde lignende svar da jeg stilte han samme spørsmål:

Benjamin: «Jeg lager dataprogrammer, så det innebærer kreativitet. Jeg lager dataprogrammer som brukes på overvåkningsentralen til [stort norsk selskap]. Men det å lage dataprogrammer inneholder et snev av kreativitet, så jeg får dekket et kreativt behov ved å sitt å lage noe hele dagen. Men ja, det er litt mer som om du skal bygge lego. Du skal lage dette, men du må finne opp noen av bitene underveis. Den er kreativ, men om den er så veldig leken vet jeg ikke.»

Anne og Benjamin sine fortellinger samsvarer med litteratur, som viser at lek og kreativitet henger sammen (Sicart, 2017, s. 17). At informantene likevel velger å bruke ordet kreativitet istedenfor lek, er et tankekors. Dette kan ha sammenheng med at kreativitet er et stadig mer brukt ord i næringslivet, men også at ordet generelt sett er positivt ladd. En som motsatte seg lekbegrepet og heller ville bli kalt kreativ, var den 70 år gamle kunstneren Edvard:

Edvard: «Ja, jeg er faktisk litt redd for det begrepet. Ikke at jeg er redd for det i den forstand, men fordi jeg syns det er en dårlig definisjon. Når du sa du skulle komme, og jeg tenkte litt på det. Så tenkte jeg, betyr det at folk går rundt og tror at jeg leker, mens jeg egentlig er på jobb. Og det betyr kanskje det. Og jeg tror at noen tror det. Men for meg er det et alvorlig arbeid, selv om det kan være lekent å holde på med. Så for meg

blir det i pose og sekk på en måte. Jeg gjør min seriøse jobb, og det er ikke alltid den er like hyggelig.»

Edvard var den eneste som eksplisitt motsatte seg lekbegrepet. En mulig tolkning kan være at oppfatningen om at lek tilhører barndommen, er noe av grunnen til at Edvard motsatte seg lekbegrepet, siden han ønsker å bli oppfattet som en seriøs voksen. Da jeg senere i intervjuet spurte Edvard om kreativitet, ble han derimot langt mer snakkesalig. Jeg stilte han standardspørsmålet «ofte når det er snakk om lek blant voksne, kommer man inn på det som kalles kreativitet. Hva tenker du på som kreativitet, eller hvordan ser det ut for deg?»:

Edvard: *«Hahaha, det er jobben min det. Nei, altså jeg pleier å si at jobben min er å finne på ting som ingen andre har funnet på selv. Jeg skal overraske folk. Så når jeg skal lage et utsmykkingsforslag, så skal jeg lage noe dere aldri har sett før. Jeg har heller ikke sett det før. Så på en måte er jobben min å være en oppfinner. Og det er ikke alltid like lett. Jeg hørte en oppfinner på radioen en gang, og han sa at det er ikke noe vanskelig å være en oppfinner sa han, det er ingen sak. Men det som er problemet, er å vite hva en skal oppfinne.»*

Fortellingene ovenfor viser også hvordan lek kan henge sammen med historisk periode. Det at flere og flere ønsker å arbeide med noe kreativt, har blitt et økende fenomen i vår tid. Skrum man tiden tilbake til 1800-tallet og arbeidet til den sosiologiske klassikeren Karl Marx, minnes man på at den gjengse fabrikkarbeideren før i tiden, var fremmedgjort (Appelrouth & Edles, 2021, s. 43). I dagens samfunn ser man derimot en voksende servicesektor, med stadig flere jobber som etterspør kreativitet. Dette er i samsvar med Richard Florida sin litteratur om kreativitet. Han argumenterer for at noen klasser er mer kreative enn andre, og han definerer den kreative klassen basert på yrker (Florida, 2012). Florida skriver at den kreative klassen blant annet inneholder programmerere, konsulenter, kunstnere og lignende (Florida, 2012, s. 38). Florida forklarer at personer i disse yrkene blir betalt for å komme opp med nye ideer eller planer, som er nyttige for samfunnet¹⁶. Betydningen av kreativitet kommer også til syne blant mine informanter, da kreativitet var en større del av samtalen med de yngste informantene mine. Kunstneren Edvard på 70 år er et unntak i denne sammenheng, da han også var veldig opptatt av kreativitet.

Informantene med lang utdanning sine fortellinger om kreativitet, kom også til uttrykk da de snakket om lekens betydning for å skape noe nytt og få ideer. Eksempelvis sa den 55 år gamle

¹⁶ Her kunne jeg kontrastert Florida med Matthew B. Crawford, som skrev boken «Shop class as soulcraft», hvor han skriver om arbeiderklasse yrker og kreativitet (Crawford, 2010). Han viser blant annet til viktigheten av håndverk og praktisk kunnskap.

direktøren Caroline dette, på spørsmål om «innebærer jobben din idag lek, i en eller annen forstand?»:

Caroline: «Ja. Ehh i det jeg har fortalt om iscenesettelse, tablå, dramaturgi og det å lage konferanser er en sånn ting. Det å utvikle konsepter, samlinger. Så det gjør jeg i stor grad. Og så er det en del lek ... jeg hadde ledergruppemøte med mine idag, og det er mye tull og lek der. Og jeg tenker alltid at, er jeg en ekte sjef, når jeg tuller og ja improviserer sånn som jeg gjør.»

I samtalen med Caroline virket det som hun bruker lek, for å legge til rette for idemyldring blant de andre ansatte. Hun fortalte at hun bruker lek for å ta ned spenningen på jobb, og sørge for å ufarliggjøre arbeidet:

Caroline: «Ahh, ehh jeg har fått masse feedback opp igjennom, på at det er gøy å jobbe med meg. Og at det er befriende å ha meg i ledelsen, fordi jeg tar ned «tension» og at jeg gjør diskusjonene våre mer interessante. Men jeg har alltid følt at de der kjappe replikkene og det å poengtere selvhøytidelighet, at den alltid kommer med en pris da. At jeg på en måte «trader» litt ned business kreden min. Det er alltid en sånn balansegang.»

Fortellingen til Caroline samsvarer med hvordan den 40 år gamle konsulenten Anne, bruker lek på jobb:

Anne: «Hvis du skal skape et nytt produkt eller forbedre et eksisterende produkt. Så skal du egentlig forstå hva er egentlig behovet og hva er det mennesket trenger. Det er litt sånn som du gjør nå. Og jeg har jo sittet på din side mye da, med design thinking. For da skal du intervjuer ganske mange. Så skal du på en måte ta funnene dine, og så skal du skape ideer rundt det. Kartlegge og få ideer. Og da er det mye lek, sant? Vi har hatt mye workshops og fasiliteter på ulike måter»

Dette gikk også igjen hos den 40 år gamle gründeren Sofie. På spørsmål om jobben hennes innebærer lek i en eller annen forstand, sa hun:

Sofie: «Det gjør jeg i stor grad på jobb. Å sette ting sammen som ikke har vært satt sammen tidligere, via ulike metoder og den typen ting da. Og så er det selvfølgelig kontakt med han jeg jobber sammen med, at vi også kan leke oss frem til ting, i form av en ide og at vi har ideer sammen. Og så utfyller vi hverandre bra da, og så hva vokser ut av det, for eksempel.»

Sitatene ovenfor viser hvordan informantene med lang utdanning, fortalte at de brukte *Lek som kreativitet*. Deres fortellinger viser hvordan lek ble brukt som en måte å fremme idemyldring på. De fortalte også at leken kan bidra til å skape noe nytt.

6.3 Lek som arbeidsverktøy

En del av informantene med kort utdanning, fortalte at de bruker lek som et arbeidsverktøy på jobb. Eksempelvis fortalte den 35 år gamle mannlige barbereren at han bruker lek i form av sosialisering, for å etablere nære kundeforhold:

Daniel: «... *Lek er det absolutt mye av i den form av sosialisering. Gamle historier og vitser. Rett og slett på god nordnorsk, å snakke mannskit dagen lang og drikke kaffe. Å holde på med peoplewatching, se på folk som går forbi vinduene mens jeg klipper en kunde, vi bare snakker om livet, alt fra fortid til fremtid. Det er våres lek, det er sosialisering.*»

Daniel sin fortelling viser viktigheten humor kan ha i mannlige barbersalonger, noe som også er påpekt i en studie av nye håndverksyrker (Ocejo, 2017, s. 90). Ocejo viser gjennom sin bok hvordan «menn kan være menn» i en barbersalong og hvordan det å klippe håret til en mann innebærer både det sosiale og selve klippen. Han forklarer også hvordan barberere, som hovedsakelig klipper menn, driver med emosjonelt arbeid, på lik linje med kvinnelige frisører (Ocejo, 2017, s. 92). Tradisjonelt sett har denne formen for «emotional labour» blitt sett på som feminin og degraderende for de som utfører det. Daniel sin fortelling samsvarer med Ocejo sitt perspektiv, om hvordan barbereryrket handler om mer enn bare å klippe hår:

Daniel: «*Du har kanskje hørt det før, at en barberer jobber ofte som en psykolog som han jobber som en frisør. Så det fører jo til at når en mann tar på en annen mann. Og jobber i veldig intime soner, rundt ørene, på håret, bak i nakken. Så åpner kunden seg automatisk litt grann. Og begynner å fortelle om ting de kanskje ikke ville fortalt til et menneske de kun har kjent i noen timer. Og det fører jo ofte til at en kunde blir til en venn, og en venn blir til noen du kanskje snakker med etter arbeidstid.*»

Daniel sin fortelling viser hvordan han bruker lek i jobben sin, for å etablere nære kundeforhold. Den 65 år gamle delvis uføre miljøterapeuten Randi, brukte lek på lignende måte. Hun har jobbet deltid som miljøterapeut i over 25 år, og forklarte viktigheten lek kan ha for beboerne hun passer på. Hun viste til en enkeltcase med en beboer, der lek viste seg å være et effektivt virkemiddel:

Randi: «*Vedkommende har ikke språk. Verbalt språk. Og han er nå sånn 53-54 år. Han har og dårlig balanse og er ustabil i gange og diverse andre diagnoser da. Men det som jeg opplevde med han, helt fra første dag, var at lek ... Altså du kan si at lek er et instrument, men lek er og et språk som han forstår. Som du rett og slett når inn til han med da.*»

Randi sin fortelling viser hvordan hun bruker lek som en måte å engasjere seg med beboerne på. Dette er i tråd med litteratur som viser hvordan lekenhet, slik Randi viser her, blir til gjennom lek (Sicart, 2017, s. 21). Randi var opptatt av å dele sin erfaring av lek som arbeidsverktøy, med de nye ansatte:

Randi: «... jeg prøver jo iallfall i min måte å være med han på, og for nye (ansatte) som begynner ... At dette med lek er en måte, eller det kan virke latterlig i noens øyne, men det her er faktisk en måte å komme inn til han på. Det er en måte han forstår, og han får tillit. Og det gjør at du i neste omgang kan få han med på både det ene og det andre. Uten at han hadde fått den tilliten som oppstår gjennom den leken, så ville han satt seg ned, eller slått eller lugga, eller ja ... Nekta totalt. Sånne situasjoner kan ofte føre til utagering, tvang, om en ikke har den lekfulle innstillingen.»

Randi sin fortelling viser at lek kan være nyttig på jobb. Hun forteller at beboeren blir lettere å håndtere i senere situasjoner, på bakgrunn av tilliten som ble bygget via lek. Hun problematiserer også hvordan nedbemanning og en økende grad av praktiske oppgaver, kan stå i veien for lek på jobb:

Randi: «Tidligere så var vi alltid tre på vakt, på seinvakter. Og jeg jobbet veldig mye seinvakter. Og da hadde du på en måte tid til lek.»

Videre sa hun:

Randi: «Men det som jeg ser nå med nedbemanning som det er blitt da, på arbeidsplassen, så er det jo mindre tid til å leke med min lekekamerat. Det er liksom tusen praktiske oppgaver, og får du tid til å leke fem minutter så er det bra.»

Fortellingen til Randi tyder på at mulighetsrommet til lek, kan bli påvirket av den enkelte arbeidsgivers prioriteringer. Karl Marx skrev om lignende tematikk, da han beskrev hvordan bedriftseiere ønsker å forhindre at profitttraten faller (Appelrouth & Edles, 2021, s. 82). Han poengterte at én måte arbeidsgivere kunne øke den relative merverdien på, var gjennom å effektivisere produktiviteten til de ansatte (Appelrouth & Edles, 2021, s. 83). Samtidig kan erfaringen til Randi også være uttrykk for en større samfunnsmessig trend. Forskning viser at bakkebyråkrater, som miljøterapeutyrket til Randi kan sies å være, har flere praktiske oppgaver idag enn før (Hagelund, 2007).

Den 45 år gamle helsefagarbeideren Kari, brukte også *Lek som arbeidsverktøy* på jobb. Hun opplevde også beboerne som lettere å ha med å gjøre, når hun lekte litt med dem først:

Kari: «Og når de er demente, så er det jo gjerne litt sånn at man kan spøke litt med de, for å kanskje endre humøret deres litt, og få de litt på lag, sånn at de lettere kan stelles ...»

Sitatene ovenfor viser at da en del av informantene med kort utdanning ble spurt om lek på jobb, så svarte de med fortellinger om hvordan leken bidro å få jobben gjort. *Lek som arbeidsverktøy* viser hvordan lek kan brukes til å gjøre et godt arbeid. Fortellingene til informantene med kort utdanning tyder også på at lek bidro til bedre arbeidsutførelse. I

motsetning til informantene med lang utdanning, fortalte ikke informantene med kort utdanning om kreativitet og lek i form av å skape noe nytt. Informantene med kort utdanning fortalte isteden at lek bidro til at de kunne gjøre den jobben de allerede har, enda bedre.

6.4 Avslutning

Dette kapittelet har vist hva som kjennetegnet variasjonen i lek på jobb. *Lek som humor* beskrev hvordan en del av informantene med kort utdanning kom med fortellinger om humor, på spørsmål om lek på jobb. Butikkansatte Julie fortalte eksempelvis om hvordan humor var en viktig del av hennes arbeidshverdag, og at det å «kødde» med de andre ansatte, kunne hjelpe hvis man møtte frekke kunder. Barbereren Daniel brukte humor som en måte å etablere nære kundeforhold på. Dekkomlegger Pål så på humor en bekreftelse på at han fikk være seg selv, og han likte å ha en uformell tone med sjefen sin. *Lek som kreativitet* viste hvordan en del av informantene med lang utdanning, begynte å snakke om kreativitet, da jeg spurte de om lek på jobb. De brukte lek som en måte å skape noe nytt på, og fortalte at leken bidro til å fremme idemyldring.

Lek som arbeidsverktøy viste hvordan mange av informantene med kort utdanning, brukte lek til å få jobben gjort. Deres fortellinger tyder på at de bruker lek som et verktøy for produktivitet og trivsel. Eksempelvis brukte den delvis uføre miljøterapeuten Randi og helsefagarbeider Kari, lek for å få til et samspill med beboerne. Barbereren Daniel brukte lek for å bygge tillit med kundene sine. Disse eksemplene er ikke kreativitet i form av å skape noe nytt, men heller det å gjøre jobben bra. Richard Sennet beskrev dette i sin bok om «craftsmanship», hvor han fulgte opp arbeidet til Mills. Sennet argumenterer for at en god craftsman kjennetegnes ved å gjøre jobben bra, eller «*doing work well*» (Sennett, 2008, s. 90). Innsiktene hans kan brukes til å forstå hvordan informantene med kort utdanning brukte lek for å være gode craftsmen.

Kapittel 7: Analyse 3 – Lek på fritiden

Sosiologisk forskning på lek blant voksne, har gjort meg oppmerksom på at lek på fritiden kan være en viktig del av livet (Kjølsrød, 2018, s. 13). Når jeg undersøker hva som kjennetegner voksne i ulike samfunnsposisjoner sine erfaringer med og tanker om lek, er det grunn til å tro at fritiden er viktig del av det. Voksnes lek på fritiden kan bidra til å frigjøre energi og få frem hver enkelt aktør sitt fulle potensial (Kjølsrød, 2018, s. 15). Lek på fritiden kan også være en kilde til motstandskraft og resiliens, fordi det skapes mening og identitet ut av den spesialiserte leken (Kjølsrød, 2018, s. 17). Lek kan også være en kilde til resonans og Hartmut Rosa skriver at samspill med kjæledyr i naturen, kan gi en av de sterkeste følelsene av resonans (Rosa, 2021, s. 272). Samtidig indikerer litteraturen at voksnes lek på fritiden ikke bare kan ha individuelle konsekvenser, men at det også kan ha samfunnsmessige implikasjoner. Forskningen til Kjølsrød viser eksempelvis hvordan en gruppe surfere i England, kjempet mot kloakkutslipp på sin lokale strand (Kjølsrød, 2018, s. 102). Surfernes engasjement for hobbyen sin og havet, bidro til å mobilisere en innsats mot vannforurensning på et makronivå.

De fleste informantene i utvalget har 100 % stillinger, og dermed også omtrent like mye fritid. Det gir meg grunn til å tro at lek på fritiden er mer lik for alle, sammenlignet med lek i jobb. Kjønn har ikke vært et stort tema i forskning på lek blant voksne på fritiden. Men på bakgrunn av mye annen forskning på forskjellene mellom menn og kvinner, er det grunn til å tro at kjønn også kan forklare noe av variasjonen i voksnes lek på fritiden. I det empiriske materiale kom det frem fire typer lek på fritiden. Disse er *Lek gjennom sport*, *Lek og natur*, *Lek med barn* og *Lek som skapelsesglede*.

Lek gjennom sport beskriver hvordan en del av informantene i utvalget fortalte om sport, da jeg spurte de om lek på fritiden deres. Jeg merket en tendens til at mennene fortalte om fotball, padel og tennis, mens kvinnene fortalte om dans. *Lek og natur* beskriver hvordan mange av informantene fortalte om å gå tur eller være ute i naturen. Dette kunne også komme til uttrykk ved interaksjon og samspill med kjæledyr i naturen. Her merket jeg ingen tydelige mønster med tanke på kjønn og utdanningslengde. *Lek med barn* beskriver hvordan en del av informantene fortalte om lek med barn. Denne leken virket derimot ikke å være begrenset til lek med egne barn, og det ble også fortalt om lek med andres barn. *Lek som skapelsesglede* beskriver lek gjennom strikking, musikk og rollespill. Jeg ønsker for øvrig å presisere at dette kapittelet ikke ment som en kartlegging av hva de ulike informantene gjør på fritiden, men det bygger på hva

de nevnte, da jeg spurte de om lek på fritiden. Underproblemstillingen i dette kapittelet er «Hva kjennetegner voksne kvinner og menn, i ulike samfunnsposisjoner, sin lek på fritiden?».

7.1 Lek gjennom sport

En del av informantene fortalte om sport, da jeg spurte de om lek på fritiden. Jeg merket også at sport ble en større del av samtalen, desto yngre informanten var. Spørsmålet informantene fikk var «har du hatt noen fritidsinteresser eller aktiviteter, som voksen, hvor du vil si at du har fått lekt, eller som innebærer lek?». Den 45 år gamle dekkomleggeren Pål svarte slik:

Pål: *«Ja, jeg spiller med noen venner innimellom. Men det er mer på sommertid, og det går i fotball. Og så spilte jeg mye basket, men ingen av vennene mine nå i voksen alder liker basket, så det ble fotball. Så det gjør vi om sommeren. 1-2 ganger i uken.»*

Den 40 år gamle musikeren Øystein, hadde lignende beskrivelser:

Øystein: *«Ja, jeg spiller veldig mye fotball. Jeg har som sagt veldig sånn sportsbakgrunn. Begge guttene mine liker å gå på lekeplassen, og vi spiller mye fotball sammen. Ellers så spiller jeg tennis, med noen venner og sånt.»*

Betongarbeider Darius på 45 år, driver også med sport på fritiden:

Darius: *«Han liker å spille tennis og padel med vennene sine ... Han liker å stå på ski.»*

Sitatene fra Pål, Øystein og Darius, viser at på spørsmål om lek på fritiden deres, så kommer de med fortellinger om lek via sport. Dette var de ikke alene om og den 55 år gamle arkitekten Anders, hadde lignende opplevelse. Han fortalte at han fylte ofte ettermiddagene med enten fotball, ski, padel, innebandy eller golf. Slik så det ut:

Anders: *«For min del er det absolutt noe av det viktigste og det mest lekne jeg gjør, sport. I går spilte vi padeltennis med 8 stykk, to dobbeltbaner. Så spiller vi førstemann til 11 poeng, så ruller vi på lagene, så du spiller hele tiden med ny partner og ny konstellasjon. Så legger du inn poeng hvis du vinner eller taper, og hele tiden ligger på en stige. Så det er utrolig gøy, og for meg er det lek. Du glemmer tid og sted og har kun fokus på ballen og neste slag. Så spiller jeg som sagt fotball ennå, og golf, og går en del i naturen og på fjellet. Sånne ting er for meg lek. De er liksom noe ikke planlagt som utarter seg etter hvert som du holder på.»*

Fortellingen til Anders samsvarer med Mihaly Csikszentmihalyi sitt begrep om «flow» (Csikszentmihalyi, 1990). «Flow» eller flyt blir beskrevet som en tilstand av konsentrasjon, som innebærer en helhetlig oppslukning i aktiviteten (Csikszentmihalyi, 1990, s. 4). Da Anders fortalte at han glemmer tid og sted gjennom sport, er dette et tegn på at han opplever flyt. Csikszentmihalyi mener at essensen av fornøyelse, kan spores til flytopplevelsen

(Csikszentmihalyi, 1990, s. 45). Flyt oppleves ofte som hyggelig, noe som fører til at personer gjentar aktiviteter der de finner flyt. Anders sin fortelling minner også om en av Huizinga sine poeng, som er at leken gjøres for sin egen del og at den er autotelisk (Huizinga, 1938, s. 8).

Mennene var imidlertid ikke alene om å oppleve lek gjennom sport. En del av kvinnene kom med fortellinger om dans, da jeg stilte dem samme spørsmål. Den 65 år gamle delvis uføre miljøterapeuten Randi, sa eksempelvis:

Randi: *«Jeg har danset afrikansk, jeg har danset hula hula, jeg har danset folkedans, jeg har danset tango. Og etterpå skal jeg på quigong. Og det er på en måte et rom der man kjenner at det er rom for å leke da.»*

Den 50 år gamle professoren Camilla, hadde også lignende erfaring:

Camilla: *«... jeg danset i alle år. Så jeg vet ikke om det kommer inn under lek. Men sikkert litt ...»*

Den 40 år gamle gründeren Sofie, opplevde også lek via dans:

Sofie: *«... jeg er veldig opptatt av dans. Altså det at man ... eller det er for seg selv. Man kan jo tenke at du holder deg i form, og at du unngår å legge på deg liksom. Men for meg så er det fordi jeg liker det så godt da. Jeg blir glad av å gjøre det.»*

Fortellingene til Randi, Camilla og Sofie viser variasjonen i hvordan informantene opplevde lek gjennom sport. På samme måte som mennene, viser kvinnene hvordan et viktig aspekt ved leken, er at den gjøres for sin egen del. Historiene deres tyder også på at sammenhengen mellom lek og sport i utvalget, har en kjønnsdimensjon. Forskning har vist at kjønn påvirker sosialiseringprosessen rundt lek i barndommen (Meland & Kaltvedt, 2019, s. 94), noe som kan forklare deler av forskjellene i informantenes lek på fritiden i voksenalder.

Informantenes forhold til lek gjennom sport hadde likevel flere sider, og noen av informantene fortalte at lekelementet forsvant da sporten ble for seriøs. Konsulenten Anne på 40 år, fortalte om at hun sluttet på fotball da hun var ungdom, fordi de ble for seriøst:

Anne: *«Og så kommer fotballen og den ble mer og mer viktig. Det gode samspillet vi hadde på laget, og samholdet. Dra på Norway Cup. Jeg hadde veldig lyst til å bli veldig god i fotball og spilte en del på kretslandet. Så leken tok en litt mer sånn alvorlig ... altså det var ikke så mye lek da, da var det mer sånn nå skal jeg bli best mulig.»*

Anne sin fortelling samsvarer med Huizinga sitt kritiske blikk på idrettens nyttetenkning, der han advarte mot overseriositet (Huizinga, 1938, s. 199). Samuel Duncan gjør også et poeng ut av dette, da han analyserte Huizinga gjennom det analytiske rammeverket til Pierre Bourdieu (Duncan, 2016). Duncan viser til hvordan økonomisk kapital er blitt stadig viktigere innen

idretten, gjennom mer fokus på taktikk, statistikk og instruksjoner til spillerne (Duncan, 2016, s. 48). Det økende fokuset på å vinne går dermed på bekostning av leken, som ikke lengre gjøres for sin egen del. Litteraturen om lek er også tydelig på at lek bør være frivillig og autotelisk. I så måte bryter overseriøsiteten med dette, og norske studier har vist at ungdom slutter på idrett når det ikke er gøy lengre (Strandbu, Stefansen, Smette, & Seippel, 2021, s. 142). Forskning viser også at overseriøsitet i sport, kan føre til at ungdommer blir fysisk utslitt (Bjørndal et al., 2021, s. 10).

Sport i dagens samfunn er likevel ikke begrenset til kun fysiske idretter, og barbereren Daniel på 35 år, fortalte at han opplevde lek gjennom dataspill og e-sport:

Daniel: «... for jeg er glad i gaming den dag idag. Jeg finner roen etter en lang arbeidsdag, idag, for å sitte foran digitaliserte ting for å leke med, for å få ro. For å jobbe som en barberer, kan være tungt for det mentale og det fysiske ... Du jobber mye og du står mye, så det er fysisk krevende. Så etter en lang arbeidsdag på 9-10 timer, vil du kanskje stenge deg inne i et mørkt rom, slå på pc-en og mer være din egen herre i din egen verden.»

Diskusjonen om dataspill i samfunnsdebatten handler ofte om de negative konsekvensene av for mye spilling. En rapport fra Medietilsynet understreker likevel at dataspill ikke nødvendigvis er en passiv aktivitet, og spillerne underveis i spillingen må ta en rekke valg og forholde seg til konsekvensene disse gir (Medietilsynet, 2020). I litteraturen om lek har det også vært en debatt om dataspill. Stuart Brown mener eksempelvis at det ikke kan sees på som lek, noe han underbygger med at dataspill ikke innebærer et aktivt engasjement i den virkelige verden (Brown, 2010, s. 75). Debatten kan også forstås gjennom Huizinga sin lektheori, der han argumenterer for at all lek har regler, og at disse er en viktig del av leken (Huizinga, 1938, s. 11). Kompetansen som bygges ved å forhandle om reglene kan sees på som en demokratisk kapasitet, som dataspill med lukkede grensesnitt ikke inviterer til. I så måte kan det være bekymringsfullt hvis lektyper der man selv ikke kan bestemme rammene er nedadgående. Daniel er for øvrig den eneste i utvalget som oppgir e-sport eller dataspill som en form for lek. Basert på den litteraturen som finnes om gaming og unge gutter idag (Medietilsynet, 2020, s. 92)¹⁷, kan det sies å være noe overraskende. Samtidig er dataspill et relativt nytt fenomen og hadde jeg hatt et utvalg med flere yngre mennesker, er det grunn til å tro at gaming ville vært et større tema.

¹⁷ Denne rapporten viser blant annet at 96 % av gutter mellom 9-18 år oppgir at de spiller dataspill (Medietilsynet, 2020, s. 92).

7.2 Lek og natur

Da informantene fortalte meg om lek fritiden sin, var fortellinger om det å være ute i naturen noe som til stadighet gikk igjen. Uavhengig av kjønn, utdanningsnivå og yrke var natur en stor del av samtalen om informantenes fritid. I denne delen av kapittelet vil jeg presentere sitater som gir et innblikk i hvordan informantene fortalte om lek og natur. Informantene varierte noe med tanke på hva de likte å gjøre ute i naturen, men felles for mange var at leken foregikk utendørs. Helsefagarbeider Kari på 45 år, sa det slik:

Kari: *«Ja, altså jeg er veldig glad i å gå tur, og det meste som er sånn utendørsaktiviteter. Trening er jeg glad i, selv om jeg ikke er så flink nå. Stå på ski kanskje, stå slalåm, gå turer på Hardangervidda eller tur på Kolbeinsmannen.»*

Den 55 år gamle direktøren Caroline, fortalte også om lek i naturen:

Caroline: *«Men når jeg har fri, da går jeg på ski, så masse jeg kan. Ellers så er vi ute i naturen.»*

Den 70 år gamle kunstneren Edvard hadde lignende erfaring:

Edvard: *«Men man kan jo si at det å gå tur i naturen, eller dra opp i fjellet å fiske er en form for lek på en måte, så det gjør jeg altså.»*

Arkitekten Anders på 55 år, likte seg også ute i naturen:

Anders: *«Nei, altså vi reiser mye på hytten på fjellet, når vi får tid til det. Så går vi mye i fjellet i naturen. Og er det fine dager går vi ned til sjøen og bader. For meg er det en del av leken, og sette seg selv i nye situasjoner. Det å ta seg ett bad, og komme seg ut i det våte element, og få et kaldt gufs, det er deilig.»*

Fortellingene ovenfor er i tråd med litteratur, som tyder på at Norge har en «legitim kultur for natur» (Skarpenes, 2007, s. 537). Skarpenes intervjuet 113 høyt utdannet personer i Norge. Han spurte blant annet informantene om hva de brukte fritiden til, samt hva de skulle ønske de hadde mer tid til (Skarpenes, 2007, s. 537). Med et slikt åpent spørsmål ga Skarpenes informantene muligheten til å svare bredt. Svarene han fikk var derimot overraskende like. Hans empiriske materiale tyder på at nordmenns favorittbeskjeftigelse på fritiden er å være i naturen. Andre studier har også vist at nordmenn har en forkjærlighet for naturen (Witoszek, 1998).

Lek i naturen kunne også foregå med dyr, og hunder kan for mange være en ypperlig lekekamerat (Brown, 2010, s. 19). Den 50 år gamle professoren Camilla, sa blant annet dette:

Camilla: *«Og så har jeg alltid, eller ikke «alltid», men siden jeg var 14 år, har jeg hatt hund. Og det er jo en arena der det er lov for voksne og leke. Jeg har heller ikke tenkt på det sånn før, men når du spør ... Så jeg hadde hund fra jeg var 14 år til sånn 26 år. Så var det en periode det var praktisk vanskelig, siden jeg reiste mye til Italia. Men så*

kjøpte vi hund for 5 år siden, så nå har jeg hund igjen da. Og jeg tenker det er et sted vi leker. Han liker jo veldig å leke.»

Kantineansatte Berit på 65 år, fortalte også om lek med huden sin:

Berit: *«... så går jeg mye tur med hunden min. Hun er 12 år nå, men vi har gått mye tur ... Jeg hadde med meg henne til Hvaler for 2 år siden, og satt der med henne, og da kom det bort en dame som også hadde hund, som kom bort å snakke med meg og forklarte hele livshistorien sin. Men det er ikke lekenhet dette her da, men altså jeg er veldig sann med å snakke med folk. Og glad i å snakke med folk.»*

Berit sin fortelling viser hvordan hunden kan bidra til uformell samtale med andre, og fungere som et interaksjonspåskudd. Goffman skriver at interaksjonspåskudd handler om at interaksjon mellom mennesker, ofte må legitimeres eller grunnis (Goffman, 2005). Dette samsvarer delvis med Camilla sin fortelling, da hun poengterte at lek med hunden er en arena der det er lov for voksne å leke. Helsefagarbeider Kari på 45 år, fortalte også om lek med hund. På spørsmål om lek var en del av det hun gjorde på fritiden, svarte hun:

Kari: *«Det må nå i så fall være å tulle med hunden min altså. Der er vel der jeg ser på meg selv som mest leken. Når jeg tøyser og tuller med denne hunden. Jeg har en liten dvergpuddel, og den fantastiske personligheten hans. Det er helt enormt assa. Hvilke personligheter hunder kan ha.»*

Camilla, Berit og Kari sine fortellinger får frem noe av variasjonen i *Lek og natur*. Historiene deres samsvarer også med Hartmut Rosa sitt poeng, om at kjæledyr kan gi en av de sterkeste følelsene av resonans med naturen (Rosa, 2021, s. 272).

Lek og natur kunne også komme til uttrykk i form av å plukke sopp. Gründeren Sofie på 40 år, sa blant annet dette om hennes lek på fritiden:

Sofie: *«Og jeg er jo glad i å plukke sopp, for eksempel. Og det er jo også en måte der du beveger deg i et landskap, ikke sant ... Så det er en slags fritidsinteresse jeg har da. Men selvfølgelig, det å gå i skogene uten at jeg skal gå etter sopp, altså jeg går ikke bare om høsten. Hahaha, men i år er det soppår da, så blir det en veldig sann, da må jeg se om jeg finner det.»*

Barbereren Daniel på 35 år hadde en lignende fortelling:

Daniel: *«... mye lek for min del, som antageligvis kommer fra barndommen min, å være ute i naturen å plukke matsopp. Alt ifra steinsopp, traktekantarell, gullkantareller, brunkantareller og piggsopp. Alle forskjellige typer sopper. Og være en del av naturen.»*

Fortellingene til Sofie og Daniel viser bredden i hvordan informantene fortalte om lek i naturen. Dette siste eksempelet med å plukke sopp, kan også drøftes opp mot tanken om at lek er sitt eget formål og gjort for sin egen del. Det å plukke sopp er en aktivitet man kan ha nytteformål

av, i den forstand at soppen kan spises. Eksempelet illustrerer at noe kan være lek, selv om det også kan sies å ha nytteformål. Samtidig viser sitatene at det å plukke sopp i naturen, også var en del av det informantene fortalte om lek på fritiden sin. Overordnet fremstår det som naturen er et sted hvor informantene opplever lek, og at det er noen variasjoner i hvordan leken i naturen foregår.

7.3 Lek med barn

Voksnes lek på fritiden inneholdt også *Lek med barn*. I mitt utvalg var ikke denne leken begrenset til lek med egne barn og informantene fortalte også om lek med andres barn, i forbindelse med frivillig verv som fotballtrener og lignende. Den 55 år gamle pedagogiske lederen i barnehage, Niklas, sa det slik:

Niklas: *«For jeg har jo hatt barn, sant? Og barna har jo tatt en stor del av livet. Og der har jo leken også stått i fokus. Du står jo liksom ikke bare rett opp og ned og ser på at ungene dine leker, du må jo være litt med.»*

Fortellingen til Niklas var beskrivende for en del av informantene i utvalget. Det fremstod som om det å få barn, bidro til å gjenopplive leken i voksen alder. En som hadde lignende erfaring, var den 45 år gamle dekkomleggeren Pål. Han fortalte meg dette:

Pål: *«Og så har jeg mye lek med min datter da ... Gå tur, leke butikk og ja. Og jeg har ingen problemer med å gjøre meg flau ute i gaten for å si det sånn. Jeg er meg selv, og min datter hun er førsteprioritet. Så om jeg må krype på alle fire for å leke hest for eksempel, det gjør meg ingen ting ...»*

Sitatet fra Pål er et eksempel på at det å få barn, kan påvirke ditt forhold til lek som voksen. Dette inntrykket fikk jeg også i samtalen med konsulenten Anne på 40 år. Da jeg spurte henne om lek på fritiden hennes, fortalte hun meg om vervet som fotballtrener for ett av barna:

Anne: *«Og litt dette med at jeg har tatt på meg dette fotballtrener vervet da. Barna har behov for at vi leker med de og fotball er en lek. Vi skal ha med alle, og de skal føle seg sett.»*

Fortellingene ovenfor tyder på at lek kan henge sammen med historisk periode. Både Niklas, Pål og Anne forklarer at de som foreldre ønsker å følge opp barna tett, også når det gjelder lek. Foreldreinvolvering i idrett er et historisk nytt fenomen, men det ser ut til å være særlig utbredt blant middelklasseforeldre (Strandbu, Gulløy, Andersen, Seippel, & Dalen, 2017, s. 137). Dette samsvarer med forskning som viser at foreldre generelt sett er mer involvert i barnas liv nå kontra tidligere, og særlig innen barneidretten (Stefansen, Smette, & Strandbu, 2016). Forskning viser også at barn og unges aktivitetsarenaer er langt mer organisert idag, enn det de

var før (Vogt, 2019, s. 9). I samtalen med den 65 år gamle delvis uføre miljøterapeuten Randi, slo det meg at den utviklingen fortellingene til Niklas, Pål og Anne beskriver, kan være et tegn på at foreldrerollen er i endring. Randi fortalte om en oppvekst preget av mye frihet og lite involvering fra foreldre:

Randi: *«Og at de voksne hadde sitt arbeid, det gjorde jo til at vi var veldig mye på, la oss si selvstyring som jeg vil si idag. Hahaha. Men for meg er det forbundet med en enorm frihet. Og visst kan jeg savne denne voksenkontakten da. Det har jo vært på en måte et tema i mitt liv, der man kan si at de (foreldrene) «snakker for lite med oss». Men min mor sa at jammen «når skal vi ha tid til å snakke», sant?»*

Randi sin historie viser hvordan samfunnsutviklingen, kan ha innvirkning på forståelsen av lek blant voksne. Fortellingene ovenfor vitner om at dagens foreldregenerasjon er mer involvert i barna liv nå, kontra tidligere. Den danske barnepsykologen Bent Hougaard skriver om dette og peker på at foreldrerollen er i stadig utvikling (Hougaard, 2005). Boken hans er et av flere eksempler på at debatten rundt foreldres involvering i barnas liv, har vært diskutert de siste tiårene.

Den 40 år gamle gründeren Sofie hadde ikke barn selv, men fant stor glede i å leke med niesene sine. Da jeg spurte henne «er lek en del av det du gjør på fritiden?», så begynte hun å snakke om dem:

Sofie: *«Og for eksempel når jeg er med niesene mine, så skjer det noe helt annet. Da blir jeg jo ... eller da blir jeg jo ... jeg er tante da. Og det som er med barn da, oppstår det leker hele tiden. Og jeg får også masse ideer av å være med de, fordi at vi leker. Det er ikke der og da, og det er ikke med formål der og da. Men etterpå så kan jeg tenke at, oja dette var spennende. Så det oppstår i møte med barn.»*

Fortellingen til Sofie viser at *Lek med barn*, ikke nødvendigvis må skje med egne barn. Erfaringen hennes om at det ofte oppstår lek når barn er i bildet, er også i tråd med litteratur om lek (Brown, 2010, s. 6).

7.4 Lek som skapelsesglede

Lek som skapelsesglede er en bred type, som favner blant annet strikking, musikk og rollespill. Det overordnede formålet med de ulike typene i dette kapittelet, er at de skal begrepsliggjøre mest mulig av variasjonen i informantenes lek på fritiden. *Lek som skapelsesglede* kan derfor bidra til å vise bredden i hva informantene fortalte om, da jeg spurte dem om lek på fritiden. Den 50 år gamle programmereren Benjamin, hadde et svært lidenskapelig forhold til to av sine hobbyer. Den ene var historisk sverdfekting og den andre var Laiv. Laiv er en form for levende

teater og skuespill, der deltakerne har avtalte roller som de spiller ut fysisk. Her er noe av det han sa:

Benjamin: *«Altså, min hovedhobby er jo lek. «Laiv» er i stor grad lek. Og av og til har vi diskusjonen er det lek eller ikke lek. Vi vil jo av og til at det skal være kunst. Så når er det lek og når er det seriøs kunst? Så det er en gråskala her. Det er ikke opera vi lager ... Men Laiv er veldig sånn at du finner på noe hele tiden, noe man driver og improviserer rollen sin. Vi spiller jo rollene våre mot hverandre. Så jeg mener store deler av hobbyen min faller inn under lek blant voksne.»*

Det at Benjamin selv følte at hobbyen hans falt under lek blant voksne, pirret nysgjerrigheten min. Derfor spurte jeg han om han ville si litt mer om det. Da sa han:

Benjamin: *«En ting er jo at du lar inspirasjonen boble og gjøre den typen handlinger. Og da er det lekent. Setter du det for strikt, så blir det litt kjedelig igjen. Og så er det ingen som lider noe økonomisk av det. Det er lave konsekvenser og ingen som blir bitre og sure hvis du gjør feil. Så da er det også mer lek. Hvis du scorer selvmål i fotball, i bakhagen, så ler man. Men hvis en Brann-spiller gjør det, så blir han hengt ut i media.»*

Fortellingen til Benjamin indikerer viktigheten av at leken ikke blir for seriøs, slik Huizinga advarte mot (Huizinga, 1938, s. 199). Det at Laiv-leken han driver med ikke har negative konsekvenser for noen av deltakerne, fremstod som en viktig del av opplegget. Videre gjør Benjamin også et poeng ut av leken bør være fri og ikke for strikt. Dette er noe Huizinga også beskrev, da han forklarte at lek må være frivillig og gjort for sin egen del (Huizinga, 1938, s. 11). Underveis i samtalen fortalte Benjamin også at det var strenge regler knyttet til bekledning og sted for gjennomføringen av Laiv-skuespillet. Dette samsvarer med litteraturen til Kjølørød, som viser at aktører sin lek på fritiden kan bli mer intens etter hvert som man fordyper seg (Kjølørød, 2018, s. 74).

Kantineansatte Berit på 65 år fortalte om strikking, da jeg spurte henne om lek på fritiden. Dette var noe hun gjorde hver dag, og særlig om kveldene mens hun så på tv. Hun sa blant annet:

Berit: *«Og så har jeg en kjempestor hobby og det er å strikke. Store gensere og tepper. Så jeg har strikket til sammen 40 sånne babytepper, som jeg har gitt vekk, og jeg har ett igjen selv. Så det har jeg brukt veldig mye av fritiden på. Og så går jeg veldig mye tur.»*

Lek som skapelsesglede, kunne også komme til uttrykk i form av lek gjennom musikk. En som fortalte om det var den 55 år gamle pedagogiske lederen i barnehage, Niklas. Han sa:

Niklas: *«Men også det med musikk. Det ligger litt tilbake i tid, men jeg har laget litt musikk selv og sånne ting, sant? Noen viser og litt sånn som det der. Men det som jeg merker er at hvis du ikke får den kreative utløsningen med å spille ett eller annet, synge eller gjøre sånne ting som vi gjør på fritiden. Så kjenner jeg at det er akkurat som at det er ... eller jeg kan skjønne folk som blir deprimert. Hvis de er kunstnere, men ikke kan*

uttrykke seg. For jeg kjenner selv at det løfter deg sånn. Bare å ta frem gitaren og spille et par låter med noen andre. Det blir en sånn voldsom utveksling av kreativitet og sånt.»

Fortellingene til Berit og Niklas er et ytterligere tegn på at lek på fritiden, kan komme til uttrykk på flere ulike måter. Historiene tyder også at på at lek på fritiden er viktig for informantene.

7.5 Avslutning

Dette kapittelet har forsøkt å vise variasjonen i informantenes lek på fritiden. *Lek gjennom sport* viste hvordan mennene i utvalget fortalte om lek via sporter som eksempelvis fotball og padel. Da kvinnene fortalte om lek og sport, så fortalte de om dans. Deres fortellinger lignet på mennene sine, og mange av informantene opplevde sport som gøy. En måte å forstå dette på er at sport gir en helhetlig oppslukning i aktiviteten, og at man dermed får en følelse av flyt (Csikszentmihalyi, 1990). Denne flytopplevelsen er tilfredsstillende, og fører til gjentakelse av sporten. *Lek og natur* viste hvordan mange av informantene fortalte om å være i naturen, da jeg spurte de om lek på fritiden. Det at en del av informantene trakk frem naturen som en viktig del av deres lek på fritiden, kan knyttes til særegenheter ved den norske konteksten. Det finnes litteratur som tyder på at vi kanskje har en slags «legitim kultur for natur» i Norge (Skarpenes, 2007, s. 537).

Lek med barn forklarer hvordan flere av informantene fortalte om lek med barn, da jeg spurte de om lek på fritiden deres. Jeg argumenterer for at dette kan være et uttrykk for en historisk utvikling, der foreldre idag er enda mer involvert i barnas liv. Dette viser seg også når det gjelder lek, og ikke minst i barneidretten (Stefansen, Smette, & Strandbu, 2016). *Lek som skapelsesglede* beskriver lek gjennom strikking, Laiv-teater og musikk. Dette viser bredden i hvordan lek på fritiden kom til uttrykk, samtidig som den synliggjør noe av grunnen til at lek på fritiden var vanskelig å begrepsliggjøre, siden informantene lekte med så mye forskjellig. Litteraturen ga meg også grunn til å tro at utdanningsnivå og kjønn ville hjelpe meg å forklare deler av informantenes lek på fritiden. Derfor var det påfallende at jeg ikke fant noen systematisk variasjon i informantenes lek, basert på utdanningsnivå og kjønn. Samtidig kan det å leke sees på som en grunnleggende menneskelig egenskap, og derfor er det kanskje ikke så rart at informantene leker forskjellig.

Kapittel 8: Analyse 4 – Sammenhenger mellom jobb, fritid og utdanningsnivå

Hittil har jeg analysert lek i jobb og lek på fritiden hver for seg. Det kan likevel være en sammenheng mellom disse. Sosiologisk klasseforskning har tidligere diskutert hvordan folk fra ulike klasser tilnærmer seg jobben (Goldthorpe, Lockwood, Bechhofer, & Platt, 1969). Basert på den litteraturen kan man tenke seg at informantene med kort utdanning, oftere vil fortelle om lek på fritiden og ikke like mye om lek på jobb. Litteraturen om «den kreative klassen» er derimot tydelig på at noen klasser er mer kreative og lekefulle enn andre (Florida, 2012, s. 9). I litteraturen om kreativitet er det også stort sett folk med mye utdanning eller kreative yrker som fremstiller seg som lekne (Robinson, 2010). Dette gir meg grunn til å tro at informantene med lang utdanning, oftere enn de med kort utdanning, vil fortelle om lek på både jobb og fritid. Kjønn har ikke vært et stort tema i forskning på lek blant voksne. Men på bakgrunn av mye annen forskning på forskjellene mellom menn og kvinner, kan det tenkes at kjønn kan forklare noe av variasjonen i voksnes lek på jobb og på fritiden.

Dette kapittelet skal undersøke om det er noen sammenheng mellom lek på jobb og lek på fritiden. Dette fordi litteraturen tyder på at lek på disse arenaene kan henge sammen. Samtidig er det de samme menneskene som gjennomfører leken, uavhengig av hvor de er. Jeg skal undersøke om informantene leker begge steder, ingen av stedene, eller på én av arenaene. Og i så fall, om det er noe systematisk variasjon her. Det vi vet fra de foregående kapitlene er at mange av informantene, uavhengig av utdanningsnivå og yrke, fortalte at de opplevde lek i jobben sin. Samtidig virket det som utdanningsnivå påvirket måten informantene fortalte om og brukte sin egen lek på jobb på. Informantene med kort utdanning fortalte om humor, mens informantene med lang utdanning fortalte om kreativitet. Videre kom det frem at informantenes lek på fritiden var variert, noe som gjorde det vanskelig å finne systematisk variasjon.

Det kom frem to typer sammenhenger mellom lek på jobb og lek på fritiden. *Både-og* viser til at noen av informantene kom med fortellinger om lek på jobb og lek på fritiden. *Enten-eller* viser til at noen av informantene fortalte om et tydelig skille mellom lek på jobb og lek på fritiden.

Fra underoverskrift 8.3 og utover tar jeg opp mer abstrakte og overordnede analysepoenger, som ikke har fått plass hittil. Her går jeg inn på ting informantene ikke sa selv, men som jeg

ser. Eksempelvis kom det frem at lek forutsetter en viss grad av økonomisk trygghet. Videre merket jeg en tendens til at informantenes villighet til utbroderte refleksjoner om egen lek, varierte basert på utdanningsnivå. Informantene med kort utdanning var mindre villige til å reflektere rundt egen lek, sammenlignet med informantene med lang utdanning. Til slutt viser jeg hvordan en del av informantene hadde relativt like svar, på spørsmålet «hva tenker du på når du hører uttrykket kreative yrker?». Her svarte mange av informantene at de syntes alle yrker er kreative. Underproblemstillingen i dette kapittelet er «Hva kjennetegner sammenhengene mellom lek på jobb og lek på fritiden, for voksne kvinner og menn, i ulike samfunnsposisjoner?»

8.1 Enten-eller

Noen av informantene skilte tydelig mellom lek på jobb og lek på fritiden. Programmereren Benjamin på 50 år, var en av dem. Han har en teknisk IT-jobb og en svært leken hobby kalt Laiv. Han opplevde mindre lek på jobb, enn det han gjorde på fritiden. På spørsmål om lek på jobben, svarte han:

Benjamin: *«Litt. Jeg lever jo i min superliberale lekne hobby, så min lek på de andre stedene er jo så liten i forhold. Og de menneskene som er der. Men på jobben leker jeg ikke så mye.»*

Lignende svar gikk igjen hos den 55 år gamle arkitekten Anders. Han lekte også mest på fritiden. Da jeg spurte Anders om lek på jobben hans, fortalte han om hvordan regler og konservative kunder, innsnevrer mulighetsrommet til å leke med i jobben:

Anders: *«Fordi det er så utrolig mange gitte regler som du må forholde deg til og tekniske forskrifter. Så vegger må være sånn og rom må være sånn og trapper sånn. Så utrolig mange gitte rammer, så det strammer liksom leken inn til et minimum. Så det er veldig vanskelig å leke innenfor det. Men i utgangspunktet så bør arkitekt være et lekent yrke. Burde være. Men det kveles ganske mye av gitte rammer og mange kunder som er konservative.»*

Anders er arkitekt og har dermed et stereotypisk kreativt yrke. I en slik jobb vil nok mange tenke og forvente at det finnes et stort rom for lek og kreativitet. Samtidig tyder beskrivelsen hans på at selv om man er i et stereotypisk kreativt yrke, så er det ikke gitt at man opplever lek i jobben. Senere i samtalen fortalte Anders at han heller finner lek gjennom sport på fritiden. Han sa det slik:

Anders: *«Stort sett så er det veldig vanskelig å være leken innenfor faget, det er derfor jeg liker å holde på å leke på fritiden og leke med sport da, eller gå i naturen.»*

Inntrykket mitt om at han opplevde mest lek på fritiden, ble styrket senere i samtalen. Slik så det ut da han snakket om lek og sport:

Anders: «Ja, det var hvert fall det som slo meg når man snakker om voksnes lek. Min form for lek å jo å gå ut å sporte.»

Anders forklarer eksplisitt at han opplever mulighetsrommet for lek på jobb som vanskelig. En mulig tolkning kan være at han kompenserer for dette, ved å drive med lek gjennom sport på fritiden. Fortellingene ovenfor viser ellers hvordan informantene som hadde et tydelig skille mellom lek på jobb og lek på fritiden, beskrev dette selv.

8.2 Både-og

Mange av informantene opplevde lek på jobb og lek på fritiden. En som fortalte at lek på jobb og lek på fritiden gikk inn i hverandre, var den 40 år gamle gründeren Sofie. Hun sa det slik:

Sofie: «For jeg skiller ikke mellom arbeid og fritid. Jeg snakker om tid. Altså hvor mye tid, hvordan er tiden jeg har til rådighet.»

Videre sa hun:

Sofie: «... Så er det dette med tid da. Jeg er veldig god til å lage planer, altså det er en veldig viktig del. Og grunnen til at jeg lager planer, er for å gi meg selv rom til også ... man kan kalle det lek eller improvisasjon. Så ved å drive en egen bedrift, kan jeg i mye større grad dele opp og bestemme hvordan jeg skal sette opp livet mitt, eller tiden. Som også er noe jeg ser på som uendelig dyrebart, den tiden jeg har til rådighet.»

Sofie forteller at det å drive for seg selv, gir henne rom til å legge til rette for lek i større grad. Hennes lek på jobb og fritid går derfor inn i hverandre, og hun påpekte underveis i intervjuet at flere av hennes ideer, kommer utenfor den tradisjonelle arbeidstiden. Dette kan forklare hvorfor hun ikke skiller mellom arbeid og fritid. Eksempelvis sa hun:

Sofie: «Ideer kan jo komme når du går en tur i parken, så jeg tror ikke du blir mer effektiv om du sitter og jobber 7,5 timer, altså det er ikke sånn det fungerer. Jeg kan jobbe 3 timer en dag, og få gjort mye mer enn jeg har gjort på 4 dager, så det kommer helt ann på.»

Sofie er likevel i en særstilling i dette utvalget, da hun er den eneste som driver egen bedrift. Det er i så måte lettere for henne å ta med seg jobben hjem, da hun er sin egen arbeidsgiver. En annen som også leker både på jobb og på fritiden, er kantineansatte Berit på 65 år. Hun stortrives i jobben sin:

Berit: «Jeg stortrives på jobb. Veldig kjekke ansatte og jobben gir meg veldig mye, så det er veldig vanskelig for meg å slutte å jobbe. Men jeg synes det er utrolig kjekt å jobbe, masse nye mennesker.»

Berit opplevde som mange andre i utvalget, lek både på jobb og på fritiden. Da jeg spurte om lek på fritiden hennes, fortalte hun meg ivrig om hvordan hun opplevde lek og «flow», gjennom å strikke. Slik så det ut:

Berit: «*Det (flow) skjer kanskje når jeg holder på med noe med strikkingen, så plutselig tenker jeg «å herregud, er klokken blitt så mye». Da er jeg så opptatt og tenker hele tiden på det med den strikkingen. Så blir man så oppslukt av det at man glemmer tid og vei. Og det er en veldig deilig følelse.»*

Historiene til Berit og Sofie viser hvordan begge to opplever lek både på jobb og på fritiden, men på forskjellig måte. Dette får frem noe av variasjonen i *Både-og*.

Butikkansatte Julie på 25 år, opplevde også *Lek som humor* på jobb¹⁸. På fritiden fortalte hun om gleden jakturer med familien ga henne:

Julie: «*Så er det på med jaktutstyr, jaktradio og så er det veldig mye tull oss imellom. I alle fall sånn vi har det veldig gøy når vi går ut, selv om det er seriøst når vi går rundt hit og dit. Og så er det mye tull ned igjen, når vi går tilbake fra skogen og til huset. Så det er veldig leken stemning mellom oss da. Selv om vi er veldig seriøse når vi er ute, og da skal vi jo også være stille. Men de gangene før og etter, har vi det veldig gøy i lag.»*

Fortellingen til Julie er et eksempel på hvordan mange av informantene i utvalget opplever lek både på jobb og på fritiden.

8.3 Penger og materielle forhold

Datamaterialet gir meg grunn til å tro at sosioøkonomiske faktorer, kan påvirke informantenes muligheter for lek. Jeg merket en tendens til at økonomi ble en større del av samtalen, desto mindre utdanning informanten hadde. Barbereren Daniel på 35 år fortalte eksempelvis om regninger, da jeg spurte han om lek:

Daniel: «*Ja, jeg skulle gjerne lekt mer, men det er ikke nok tid til å leke. Det er alltid en regning som må betales. Som et voksent menneske så føler jeg ikke du hele tiden kan ta deg friheten til å leke, og at du har mer ansvar som voksen, ved å passe på dine barn, din kone og dine venner. Eller passe på familiemedlemmer som blir eldre. Så du må prioritere det som er viktig. Og for min del, så går det litt tilbake til det jeg sa, det må prioriteres. Lek er ikke det viktigste, men det er viktig for seg selv. Men jeg synes det er viktigere å passe på andre enn seg selv.»*

På oppfølgingsspørsmål om hvilke områder av livet han gjerne skulle lekt mer på, svarte han:

¹⁸ Se underoverskriften 6.1 «lek som humor». Der så vi at Julie kom med fortellinger om hvordan hun «køddet» med de ansatte på jobb, når jeg spurte hun om lek.

Daniel: «Jeg skulle ønske at jeg hadde mindre arbeid og mer fritid, sånn at jeg kunne vært mer oppe på fjellet og fisket. Men hvem ønsker ikke det? Vi snakker jo om den perfekte verden, det perfekte øyeblikket. Men det er dessverre ikke sånn det er. Det er alltid en regning som må betales, noe som må bli gjort, og noen som lider eller som har noen problemer eller trenger hjelp. Så ja, man skulle alltid hatt mer fritid. Men regningene må betales, så vær flink utdanningen din. Hahaha.»

Fortellingen til Daniel minner om en av Karl Marx sine innsikter, der han fremhever viktigheten av å forstå aktører sin markedsposisjon og relasjon til produksjonsmidlene (Appelrouth & Edles, 2021, s. 43), siden dette kan påvirke menneskelig trygghetsbehov. Historien til Daniel viser at han gjerne skulle lekt mer, men at leken blir vurdert som mindre viktig, sammenlignet med andre gjøremål. I hans tilfelle blir dermed leken et slags overskuddsfenomen. Fortellingen hans minner også om Miya Tokumitsu sitt maktkritiske perspektiv på arbeid. Hun forklarer at vår velvære er avhengig av penger, og så lenge pengene er betinget av at vi jobber, vil gleden ved selve arbeidet i beste fall være vår sekundærmotivasjon (Tokumitsu, 2015, s. 22).

Helsefagarbeider Kari på 45 år, fortalte også at hun gjerne skulle lekt mer. På oppfølgings spørsmål «Hva er det som hindrer deg fra å leke?», fortalte hun også om prioritering av tid:

Kari: «Hahaha, ja, si det. Det er nok bare fokus, og ta seg tid til det. Det er i grunn ingenting som hindrer meg, så det er vel i grunn en prioriteringssak.»

Fortellingene til Daniel og Kari viser at på spørsmål om lek på fritiden, så forteller de meg om prioriteringer. Dette står i kontrast til informantene med lang utdanning, der prioriteringer ikke var et tema på samme måte. Det at økonomi kan henge sammen med folk sine muligheter til å leke, kom også til uttrykk i samtalen med dekkomlegger Pål på 45 år. Han hadde en sterk historie som setter viktigheten av lek i perspektiv. Han fortalte om en trøblete oppvekst og hvordan han nå i voksen alder, måtte søke gjeldsordning:

Pål: «Og når jeg så at lønningene ikke strakk til, så fant jeg ut at, nå søker jeg gjeldsordning. Og det var ikke noe jeg var stolt over. For jeg hadde jo en datter, og jeg hadde jo lyst til å gi hun alt av penger egentlig. Men jeg fikk det der møtet, og gruet meg til det møtet. For å liksom sitte foran en fremmed mann og fortelle om alle problemene mine. Og gikk faktisk en god periode med dårlige tanker, og at folk får det bedre uten at jeg er her ... men heldigvis har jeg foreldre som stiller opp, og gode venner. Som sa at ikke gjør det dumme du tenker på. Og nå har jeg hatt gjeldsordningen i 3 år, og ja som sagt, det begynner å gå de positive veiene.»

Fortellingen til Pål er et eksempel på at grunnleggende menneskelige trygghetsbehov, går foran selvrealiserende behov som lek kan være for enkelte av informantene. Karl Marx sine innsikter kan brukes for å forstå dette, og hans arbeid viser hvordan materielle forutsetninger påvirker

folk sine handlinger og valg (Appelrouth & Edles, 2021, s. 50). Samtidig viser historien hans hvordan folk i ulike samfunnsposisjoner, kan ha forskjellig mulighetsrom for lek. For informantene med økonomiske utfordringer virker det som at leken blir et overskuddsfenomen.

8.4 Informantenes tilbøyelighet til utbroderte refleksjoner

I intervjuene la jeg opp til at informantene skulle svare på spørsmål om lek, uten at jeg på forhånd definerte lek-begrepet. I denne sammenheng dukket det opp noen mønstre når det gjaldt informantenes villighet til å reflektere rundt egen lek. Jeg merket at informantene med kort utdanning var mindre tilbøyelige til å reflektere rundt egen lek, ut ifra en uklar definisjon på lek som de selv skulle komme på med. Dette kom blant annet til uttrykk i intervjuet med den 65 år gamle kantineansatte Berit, da jeg spurte henne «hva assosierer du med ordet lek?»:

Berit: «Altså du leker jo med barnebarn. Du spiller spill med de og tegner med de. Og litt sånne ting. Jeg vet ikke hva jeg skal si. Sånn at du er ute med henne (hunden) og ja. Men jeg vet ikke.»

Når jeg stilte oppfølgingsspørsmålet, «hvis jeg sier lek, hva tenker du på da?». Svarte Berit:

Berit: «Nei, da vet jeg ikke hva jeg tenker på. Det er kanskje teit at jeg ikke vet.»

Fortellingen til Berit gjorde meg oppmerksom på at villigheten til å reflektere rundt egen lek, kan henge sammen med utdanningsnivå. Berit fortalte meg at det følte teit at hun ikke kunne svare. Likevel har hun samme forutsetninger for å svare på spørsmål om lek, som resten av informantene. Men følelsen hennes av å ikke kunne svare, er annerledes enn informantene med lang utdanning, da de snakket fritt på samme spørsmål. Berit var ikke den eneste med kort utdanning som svarte lite utfyllende på slike spørsmål. Helsefagarbeider Kari på 45 år, var også kort i svaret. Da jeg spurte «hva assosierer du med lekenhet?», sa hun:

Kari: «Lekenhet ja At man kanskje kan ta lett til latter? Ja ... At man kan tulle og tøyse ...»

Disse fortellingene tyder på en variasjon i informantenes tilbøyelighet til utbroderte refleksjoner rundt egen lekpraksis. Berit og Kari leker ikke nødvendigvis mindre enn de andre i utvalget, men de får det ikke frem i en intervjusetting med meg. Sosiologisk forskning har vist at klasse spiller inn på aktører sin evne til å snakke fritt og ta mer plass (Hochschild, 2012, s. 159). Klasse henger også sammen med språk, noe Basil Bernstein viste gjennom sin studie av ulike språkkoder (Giddens & Sutton, 2021, s. 664). Han var enig i forskningen til Bowles & Gintis om at skolen reproduiserte sosial ulikhet. Bernstein viste viktigheten av språk gjennom sin studie av språkkoder, mellom barn av foreldre fra middelklassen, og barn av foreldre fra

arbeiderklassen (Giddens & Sutton, 2021, s. 664). Bernstein argumenterte for at det finnes en «utviklet språkkode» og en «begrenset språkkode». Teorien hans er at avhengig av klassebakgrunn vil barna utvikle ulikt språk og ulike språkkoder, som de tar med seg inn i skolen og livet for øvrig. De fleste barn av arbeiderklassefamilier hadde ofte en begrenset språkkode, som var knyttet til sin kulturelle setting (Giddens & Sutton, 2021, s. 664). En mulig forklaring kan være at informantene i utvalget med kort utdanning, har en begrenset språkkode som følge av deres klassebakgrunn.

Flere forklaringer på informantene med kort utdanning sine svar, kan finnes hos øvrig sosiologisk forskning. Shamus Khan studerte elever på en elitekostskole i USA der flere av de rikeste ungdommene i landet gikk. Han ønsket å finne ut mer om hva som kjennetegnet den kommende eliten. Hans forskning tyder på at personer med høyere klassebakgrunn, har en tendens til å ta mer plass og uttrykke meningene sine i større grad enn andre (Khan, 2012, s. 72). Khan viser at elevene ønsker å fremstille seg selv som om de kan og vet alt. Han argumenterer for at elevene ikke er fremmede for å late som at de kan ting (Khan, 2012, s. 182). Dette kan ha overføringsverdi til min studie, siden utdanningsnivå så ut til å påvirke hvorvidt informantene omtalte egen lek eller ikke. Informantene med lang utdanning snakket mer fritt om egen lek og de tok mindre forbehold da de gjorde det, enn informantene med kort utdanning.

Forskningen til Hochschild kan også brukes til å forstå informantene med kort utdanning sine svar. Hun argumenterer for at klasseposisjonen til aktører kommer tydelig frem under oppdragelsen deres som barn (Hochschild, 2012, s. 159). Hochschild viser til forskningen til Bernstein og argumenterer ut ifra dette, for at måten foreldrene interagerer med barna deres, kan ha noe å si på sikt (Hochschild, 2012, s. 156). Eksempelvis tenderer overklassen sine foreldre å tydeliggjøre ovenfor barna, at deres egne følelser er viktige (Hochschild, 2012, s. 159). Tidlige klasseinnsikter viste også at det er en klasseforskjell i måten informanter snakker på (Schatzman & Strauss, 1955, s. 332). Intervjusettingen kan dermed sees på som en samtale mellom klasser, der arbeiderklassen kommer til kort (Schatzman & Strauss, 1955, s. 337). Dette var også tendensen i det empiriske materiale, der det så ut til at klasse kunne påvirke informantenes villighet til å uttrykke sine erfaringer med lek.

8.5 Kreativitet i alle yrker

Felles for mange av informantene, var at de fortalte at det finnes kreativitet i alle yrker. Som en del av intervjuguiden min hadde jeg også noen spørsmål om kreativitet, og ett av disse var «hva tenker du på når du hører uttrykket kreative yrker?». Den 40 år gamle konsulenten Anne, sa det slik:

Anne: *«Da har jeg ofte tidligere tenkt at dette har noe med design å gjøre, kunst, kultur, musikk, dans og teater. Men etter hvert som jeg har lært litt mer, så er det kreativitet i alle yrker. Absolutt alle yrker... ».*

Den 35 år gamle barbereren Daniel hadde lignende erfaring:

Daniel: *«Arkitekt, det var det første som kom opp i hodet mitt. Kunstner, abstrakt. Være utenfor boksen. Kreative jobber. Kreative jobber, jeg ville ha sagt at du kan være kreativ i alle jobber, og det er nødvendig å være kreativ i alle jobber, for å skille seg ut.»*

Direktør Caroline på 55 år, sa dette:

Caroline: *«Ehh nei det er veldig sånn ... ehh for meg ... det er en fiktiv innsnevring. For jeg tror ikke at det finns noen yrker som er blottet for kreativitet.»*

Den 50 år gamle professoren Camilla, sa det slik:

Camilla: *«Hmm, jeg tenker særlig på kunstnere, musikere, filmskapere og fotografer. Men nå, når du utfordrer meg, kanskje jeg burde tenke på noe annet ... Det å være barnehagelærer. Du må jo være kjempekreativt. Kanskje lærer og for så vidt. Du skal jo være kreativ og finne løsninger på ting. Og det er en form for kreativitet. Det er sikkert en del yrker som er litt det du gjør ut av det også. Tror du ikke det? At det er rom for kreativitet hvis man finner det.»*

Helsefagarbeider Kari på 45 år, hadde også lignende oppfatninger med uttrykket:

Kari: *«Jaa, det er jo fryktelig mange da. Nå kjenner ikke jeg alle yrker og hva alle jobber med, men det er nok mange ja ... Altså det er jo bare fryktelig mange ... Alle yrkesgrupper må jo være kreative på et vis. Men de som jobber mer med sånn fysisk arbeid kanskje. Men selvfølgelig de som jobber med data, må jo være kreative på et vis de også. Så alle yrker egentlig.»*

Disse sitatene gir et bilde av hvordan informantene svarte, da jeg spurte de om kreative yrker. Det kom frem at på tvers av kjønn, utdanningslengde og yrke, fikk jeg nokså like svar fra mange av informantene. En mulig forklaring kan være at det er noe norsk og egalitært over slike svar (Skarpenes, 2007). I Skarpenes sin artikkel om *den legitime kulturens moralske forankring*, hevder han at man i Norge ikke ser ned på eller snakker stygt om arbeiderklassen (Skarpenes, 2007, s. 555). Skarpenes går langt i å si at dette er et særnorsk fenomen, og han viser til hvordan nordmenn ønsker å fremstille sin egen smak som gjennomsnittlig, samtidig som de unngår å

rakke ned på andre former for smak (Skarpenes, 2007, s. 550). En mulig tolkning kan være at informantene kjenner normen, om at det i Norge ikke er legitimt å si at noen er bedre enn andre.

8.6 Avslutning

Dette kapittelet har vist hva som kjennetegnet sammenhengen mellom lek på jobb og lek på fritiden til informantene. Basert på fortellingene til informantene, kom det frem to typer sammenhenger. *Enten-eller* viste til noen av informantene, som fortalte om mer lek på fritiden, enn de gjorde på jobb. Eksempelvis fortalte Benjamin om at han opplevde mer lek gjennom sin hobby, Laiv, enn han gjorde på jobb. Arkitekten Anders fortalte også om hvordan han opplevde det som vanskelig å leke på jobb, og at han heller opplevde lek gjennom sport på fritiden. *Både-og* viser til at mange av informantene kom med fortellinger om lek både på jobb og på fritiden. Datamaterialet tyder på at folk sin lek på jobb og lek på fritiden, er variert og mangfoldig. Dette gjorde det også vanskelig å finne en systematisk variasjon basert på kjønn og utdanningsnivå.

Litteraturen om «the affluent worker in the class structure» (Goldthorpe, Lockwood, Bechhofer, & Platt, 1969, s. 157), ga meg grunn til å tro at informantene med kort utdanning ville fortelle om et instrumentelt forhold til jobben og dermed også mindre lek. Litteraturen tilsier at de istedenfor skulle fortelle om mer lek på fritiden. Men, dette fant jeg ikke støtte for å hevde i mitt utvalg. Videre ga litteraturen om «den kreative klassen» (Florida, 2012, s. 9), meg grunn til å tro at informantene med høy utdanning, i større grad enn de med kort utdanning, ville fortelle om lek og kreativitet både på jobb og på fritiden. Dette fant jeg ikke dekning for å hevde, og mange av informantene mine opplevde lek begge steder. Kjønn var heller ikke noe stort tema i intervjuene, og jeg fant ingen systematiske forskjeller i svarene til informantene basert på kjønnnet deres.

I dette kapittelet har jeg også skrevet om hvordan økonomi og materielle forhold kan påvirke mulighetsrommet for lek. Her viste jeg til at noen informanter fortalte om penger og prioriteringer, da jeg spurte de om lek. Dette tyder på at lek forutsetter en viss grad av økonomisk trygghet. Jeg argumenterer ellers for at klasse kan henge sammen med informantenes tilbøyelighet til utbroderte refleksjoner rundt egen lek. Jeg syntes å merke en tendens til at informantene med kort utdanning var mindre villige til å reflektere rundt sin egen lek. Kapittelet tok også opp hvordan mange av informantene fortalte at det finnes kreativitet i alle yrker. Her argumenterer jeg for at det kan være noe norsk og egalitært over slike svar

(Skarpenes, 2007). Det er imidlertid gjort lite komparativ forskning på denne tematikken. Derfor er det også umulig å slå fast helt sikkert at dette er et særnorsk fenomen, selv om Skarpenes går langt i å hevde dette.

Kapittel 9: Avslutning

Denne studien har undersøkt *hva som kjennetegner voksne kvinner og menn, i ulike samfunnsposisjoner, sine erfaringer med og tanker om lek*. Problemstillingen blir belyst gjennom biografiske livsløpsintervjuer av 16 informanter, hvor det er en bred fordeling av kjønn, utdanningsnivå, alder og ulike yrker. Dette prosjektets formål har vært å løfte frem de voksnes egne beskrivelser av lekens betydning, samt analysere svarene deres i lys av den historiske og biografiske konteksten. Denne avslutningen skal gå nærmere inn på noen av funnene, og forklare hva de bidrar med kunnskap om. Kapittelet har ikke til hensikt å være en fullstendig oppsummering av hele studien, men heller en sosiologisk refleksjon om de viktigste funnene og hvilke samfunnsmessige implikasjoner disse kan ha.

Et av bidragene til denne studien, kan være begrepene jeg har utviklet. Jeg har i tråd med litteratur om eksplorativt forskningsdesign, kontinuerlig forsøkt å utvikle nye begreper gjennom hele analysen (Glaser & Strauss, 1967, s. 110). Dette har jeg gjort i tillegg til å bruke eksisterende begreper på en sensitiverende måte (Blumer, 1954, s. 8). De biografiske livsløpsintervjuene ga meg rike beskrivelser av de voksnes tanker om lek, og hvordan deres forhold til lek har utviklet seg gjennom livsløpet. Jeg valgte derfor å ha fire forskjellige analysekapitler, som tar for seg henholdsvis lek i oppvekst, lek i jobb, lek på fritiden og til slutt sammenhengen mellom ulike former for lek. I hvert av disse kapitlene har jeg utviklet ulike typer, basert på det empiriske materiale. Utvikling av nye begreper kan sørge for at man oppdager nye sosiale fenomener (Swedberg, 2014, s. 53). Samtidig som typene er hjelpsomme for å forstå variasjonen i utvalget, kan de også være bidrag til å forståelsen av lek blant voksne på et overordnet nivå.

Analysen av informantenes lek i oppveksten, viste at det var vanskelig å konkludere med noe sikkert rundt lek i barndommen. Kapittelet reiste isteden en rekke metodiske spørsmål om biografiske livsløpsintervjuer, som gjorde det vanskelig å si noe sikkert om mønstrene i informantenes lek. Jeg merket at retrospektiv intervjuing, ikke var en hensiktsmessig innfallsvinkel for å studere lek i oppvekst. Dette fordi jeg verken kunne bekrefte eller avkrefte det informantene sa om lek i barndommen, som følge av at de snakker om ting som har skjedd langt tilbake i tid. Likevel utforsket jeg lek i oppveksten, og forsøkte å trekke ut det informantene fortalte. Det kom frem syv typer lek i informantenes oppvekst. Disse var *Lek som konstruksjonslek*, *Lek som rollelek*, *Lek med teknologi*, *Lek som utendørsaktivitet*, *Lek gjennom*

idrett, Lek som aktivitet med andre, Lek og historisk endring. På grunn av de metodiske begrensningene, egner kapittelet seg mer som bakgrunnsinformasjon for de andre analysekapitlene.

Det empiriske materiale gir meg grunn til å tro at informantenes muligheter til lek på jobb, ikke nødvendigvis handler om at visse yrker innbyr til lek, mens andre yrker ikke gjør det. Intervjuene med informantene viser at mange av dem opplever lek i jobben. Forskjellen er at informantene med kort utdanning, fortalte om humor da jeg spurte de om lek på jobb. Informantene med lang utdanning kom med fortellinger om kreativitet, på samme spørsmål. Litteraturen ga meg grunn til å tro at yrket du har, la føringer for kreativitet og lek i jobben. Men datamaterialet gir meg ikke grunnlag for å si at dette stemmer. Intervjuene indikerer derimot at mange av informantene opplever lek på jobb, men at utdanningsnivå påvirket måten man fortalte om og brukte lek på. Overordnet sett viser datamaterialet derfor at mulighetene dine for lek i praksis, kanskje handler om hva du selv gjør ut av det, eller den enkeltes tilnærming til selve jobben. Det er likevel viktig å presisere at det kan finnes mønstre mellom lek på jobb og utdanningsnivå, som jeg ikke fant. Samtidig som vi sosiologer er opptatt av å identifisere mønstre, er det også viktig for sosiologien som en empirisk vitenskap, at man er transparent når man ikke finner de forventede mønstrene man trodde på forhånd.

Richard Florida sin bok *The rise of the creative class* har vært et viktig bidrag til debatten om kreativitet. Likevel har argumentasjon i boken blitt kritisert. Kritikken går blant annet ut på måten Florida definerer den kreative klassen på (Krätke, 2010, s. 836), og at han ikke tar høyde for mangfoldet av arbeid i det moderne samfunnet. Samtidig ble Florida sin argumentasjon kritisert, fordi han grupperer yrker basert på utdanningsnivå, og setter disse sammen med andre yrker basert på kreativitet, men uten å forklare nok om hvorfor (Faludi, 2019, s. 175). Det jeg kommer frem til i denne studien, styrker poengene til noen av hans kritikere. Eksempelvis tyder funnene i denne oppgaven på at utdanningsnivå ikke nødvendigvis henger sammen med hvor kreativ eller leken du er. Dermed har kritikerne et poeng, når de argumenterer for at hans definisjon overser folk som er kreative, men har lite utdanning. Florida sin definisjon tar heller ikke høyde for hva slags innstilling hver enkelt aktør har til jobben sin. Dermed vil en arkitekt falle inn under hans definisjon av den kreative klassen, men likevel kunne oppleve seg som lite kreativ i praksis. Samtidig vil en dekkomlegger og kantineansatt falle utenfor. Likevel vil de kunne være kreative, men da kanskje ikke kreative i form av å finne på noe nytt, men heller å gjøre jobben bra.

Denne studien kan tilføre noe til diskusjoner om C.W.Mills sitt begrep om «craftsmanship». Bakgrunnen for begrepets relevans er at flere sosiologer har uttrykt bekymring for hva som skjer med leken (Henricks, 2015, s. 52), og det snakkes om at det moderne samfunnet har ødelagt for lek. I den anledning er det grunn til å ta opp igjen «craftsmanship» som et ideal for arbeidet, og hvorvidt dette kan sies å være en fjern drøm å regne. Mills argumenterte for at det ikke finnes noe skille mellom arbeid og lek for en god craftsman (Mills, 1951, s. 220). For å vurdere hvem i mitt materiale som oppfyller dette idealet, kan typene fra arbeidskapittelet benyttes. Her kom det frem tre typer lek på jobb. *Lek som humor* viser til at noen av informantene kom med fortellinger om humor, da jeg spurte de om lek på jobb. Eksempelvis kunne humor brukes som en måte å etablere nære kundeforhold på. *Lek som kreativitet* viser til at en del av informantene med lang utdanning, begynte å snakke om kreativitet da jeg spurte de om lek på jobb. De brukte lek som en måte å skape noe nytt på, og fortalte at leken bidro til å fremme idemyldring. *Lek som arbeidsverktøy* viser hvordan mange av informantene med kort utdanning brukte lek til å få jobben gjort. Deres fortellinger tyder på at de bruker lek som et verktøy for produktivitet og trivsel. Leken bidro dermed til at de kunne gjøre jobben de allerede har, enda bedre.

Min studie minner om at hvis man skal vurdere om folk leker i jobben og om de er en «craftsman», slik Mills sa var viktig, så bør man huske på at det finnes ulike varianter av lek. Ovenfor så vi hvordan mange av informantene fortalte om lek i jobb, men på forskjellige måter. Et konkret eksempel som viser hvorfor det kan være problematisk å vurdere «craftsmanship» basert på utdanning og yrke, kom i intervjuet med arkitekten Anders. Han har et stereotypisk kreativt yrke, men fremstod likevel som fanget i et system der konservative kunder og byråkratiske regler, ødela for hans lek og kreativitet. Kantineansatte Berit og dekkomlegger Pål fikk derimot lekt på jobb, men de var ikke like tilbøyelige til å artikulere det som lek. *Lek som humor*, *Lek som kreativitet* og *Lek som arbeidsverktøy* kan derfor være et bidrag til forståelsen av lek blant voksne på et overordnet nivå. Typene viser at måten folk forteller om og praktiserer lek på jobb, kan henge sammen med utdanningsnivå. Samtidig viser de også at lek ikke bare brukes for å fremme kreativitet, slik Sicart har vært opptatt av (Sicart, 2017, s. 21), men at lek også brukes for å gjøre godt arbeid.

Selv om informantene sin lek på fritiden var variert, gikk historier om å være ute i naturen igjen hos mange. Dette kan forklares med særegenheter i det norske samfunnet, og at det i Norge

muligens finnes en «legitim kultur for natur» (Skarpenes, 2007, s. 537). Det at fritiden til informantene var fylt med flere former for lek, viste også relevansen til den tidligere forskningen til Lise Kjølrsrød. Hennes budskap er blant annet at studier av fritiden til folk er viktig, siden fritiden er så mye mer enn bare en pause fra lønnsarbeidet (Kjølrsrød, 2009, s. 371). Det at lek på fritiden ikke så ut til å ha en sammenheng med utdanningsnivå, kan skyldes at Norge er et egalitært samfunn med små forskjeller mellom folk. Det vil si at mulighetene for lek på fritiden, stort sett er gode og relativt likt fordelt, uavhengig av hva slags utdanning du har. Samtidig kom det også frem at lek forutsetter en viss grad av økonomisk trygghet, og økonomi ble en større del av samtalen når informanten hadde kort utdanning. Dette kan forstås gjennom Karl Marx sin historiske materialisme (Appelrouth & Edles, 2021, s. 50). Marx fremhever betydningen av betingelsene folk lever under, og hvordan de materielle forutsetningene påvirker valgene vi tar. Overordnet sett var informantenes lek på fritiden variert og mangfoldig. Det at informantene lekte med så mye forskjellig, på kryss og tvers av kjønn og utdanningsnivå, gjorde det vanskelig å se noen systematiske mønstre i lek på fritiden.

Kjønn har ikke vært et stort tema i forskning på lek blant voksne. Men, på bakgrunn av mye annen forskning på forskjellene mellom menn og kvinner, både i hva de gjør på jobb og på fritiden, var det grunn til å tro at kjønn kunne være relevant. Derfor ble det i denne studien lagt opp til et utvalg med likevekt mellom kjønnene. I analysen kom det frem at kjønn kunne være relevant for å forstå deler av variasjonen, i informantenes lek i oppveksten. Eksempelvis fortalte mennene om *Lek som konstruksjonslek*, mens kvinnene fortalte om *Lek som rollelek*. Det at menn og kvinner forteller om ulike former for lek i oppveksten, kan forklares med forskning som viser at kjønn påvirker sosialiseringprosessen rundt lek i barndommen (Meland & Kaltvedt, 2019, s. 94). Jeg fant derimot ingen systematiske forskjeller basert på kjønn, når det gjaldt informantenes lek på jobb og lek på fritiden. Her viste det seg at utdanningsnivå var en viktigere analytisk dimensjon, siden den kunne forklare mer av variasjonen mellom informantene. Det at kjønn ikke så ut til å påvirke lek på jobb og lek på fritiden, kan skyldes særegenheter ved den norske konteksten og at vi har en relativt høy grad av likestilling.

Selv om denne studien ikke hadde detaljerte beskrivelser av klasseforskjeller som mål, var et av funnene i analysen at informantene sin villighet til utbroderte refleksjoner rundt egen lek, varierte basert på utdanningsnivå. Informantene med kort utdanning fremsto mindre komfortable med å reflektere rundt et abstrakt tema som lek, sammenlignet med de som hadde lang utdanning. Det kan forklares med sosiologisk forskning, som viser at klasse spiller inn på

aktører sin evne til å snakke fritt og ta plass (Hochschild, 2012, s. 159). Andre forklaringer kan være at klasse henger sammen med språk, slik Basil Bernstein viste gjennom sin studie av ulike språkkoder (Giddens & Sutton, 2021, s. 664). Tidligere forskning på klasse viser også at intervjusettingen kan sees på som en samtale mellom klasser, der arbeiderklassen kommer til kort (Schatzman & Strauss, 1955, s. 337). Likevel kan funnet også være en del av en større samfunnsmessig debatt, om arbeiderklassens forhold til lek i arbeidet.

I klasseforskningen var det en stor diskusjon om det man kaller den «instrumentelle arbeiderklassen». Boken *The affluent worker in the class structure* var sentral i britisk arbeidssosiologi, og argumenterte for at arbeiderklassen er instrumentelle i jobben (Goldthorpe, Lockwood, Bechhofer, & Platt, 1969, s. 1). Folk i arbeiderklassen ville tjene pengene sine, gå hjem, og heller finne mening utenfor arbeidet (Goldthorpe, Lockwood, Bechhofer, & Platt, 1969, s. 157). Funnene mine kan sees i lys av denne debatten. Det empiriske materiale indikerer at det kan være en felle å tenke at arbeiderklassen ikke opplever lek i jobben, selv om de kan være mindre tilbøyelig til å beskrive det som lek i en intervjusituasjon. På tross av at informantene med kort utdanning var mindre komfortable med å reflektere rundt egen lek, kom det ofte indirekte frem under flere av intervjuene, at det de faktisk driver med er lek. Et godt eksempel på dette var kantineansatte Berit på 65 år, som fortalte at hun opplevde jobben som gøy. Hun fortalte om en hverdag der hun storkoste seg på jobb og frivillig fleipet med flere av kundene daglig. Med andre ord opplevde hun lek i jobben. Men, da jeg spurte henne konkret om lek, så fortalte hun meg at hun ikke visste hva hun skulle si.

Et forbehold i forståelsen av studien min er at den er relativt liten, og gjennomført i et skandinavisk land som Norge. Det vil si at funnene mine kan knyttes til særegenheter ved den norske konteksten. Eksempelvis ga litteraturen meg grunn til å tro at kjønn skulle ha en større innvirkning på funnene, enn det faktisk hadde. Om man hadde gjennomført denne studien i andre land, der det ikke er samme grad av likestilling som i Norge, ville man kanskje fått andre resultater. Det samme kan sies om at jeg ikke fant store ulikheter i informantenes lek i jobb og lek på fritid, basert på utdanningsnivå og kjønn. Det kom likevel frem at lek forutsetter en viss grad av økonomisk trygghet. Men, selv om det ikke så ut til å ha en stor sammenheng i mitt utvalg og i den norske konteksten, så er det ikke sikkert at det er slik i andre land også. I Norge har vi eksempelvis en nøye regulering av arbeidslivet og stort fokus på kollektive forhandlinger og reguleringer. I andre land kan dette være annerledes, noe som igjen kunne hatt konsekvenser for funnene. Et eksempel som gjorde meg oppmerksom på særegenheter ved den norske

konteksten, var informantenes fortellinger om kreativitet. Da jeg spurte informantene om hva de forbinder med uttrykket «kreative yrker», svarte mange at alle yrker er kreative. At informantene var så samstemte i denne oppfatningen, må sies å være noe overraskende. En mulig forklaring på dette kan være at informantene har internalisert holdningene i det norske samfunnet, om at man ikke ser ned på eller snakker stygt om arbeiderklassen (Skarpenes, 2007, s. 555). Det behøver ikke være derfor, men eksempelet illustrerer at det er viktig å ha land og kontekst i bakhodet når man leser denne studien.

Funnene i denne studien setter også i gang tanker om mennesker sine varierte livsløp. Alle informantene mine hadde unike livshistorier og fortellingene deres indikerer at det finnes flere veier til å oppleve lek som voksen. Mange av informantene fortalte meg om en jobb og en fritid de trives med, og at de opplevde lek på begge arenaer. Forskning på dagens ungdommer viser imidlertid at krav og press på å gjøre det godt på skolen, er en av hovedårsakene til at de opplever stress (Eriksen, Sletten, Bakken, & Von Soest, 2017, s. 7). Kanskje stresser ungdommene på bakgrunn av et fremtidig ønske om en lekefull jobb og fritid. I så fall kan denne studien bidra til å vise at lek i jobb og lek på fritid handler vel så mye om hver enkelt sin tilnærming til jobben og fritiden. Det er ikke nødvendigvis utdanningsnivå som avgjør om du opplever lek som voksen, men heller hva du selv gjør ut av det livet du har.

Hva vi sosiologer velger å forske på har lenge vært gjenstand for debatt. Vilhelm Aubert skrev allerede på 1960-tallet om hvordan et trekk ved norsk samfunnsforskning, var at den var knyttet opp mot å løse velferdsstatens problemer (Aubert, 1960), og hvordan man kunne få mer sosiale og effektive løsninger. Aubert var ikke alene om å hevde dette, og nordiske velferdsstater har lange tradisjoner for å legitimere politikk med henvisning til samfunnsforskning (Vogt, 2020, s. 80). Dette er fortsatt relevant idag, og i de siste tiårene har ønsket om bedre kontroll på utbyttet av investeringer i forskning, gitt opphav til flere og mer spissede forskningsprogrammer (Vogt, 2020, s. 82). Det at forskere i økende grad skal hjelpe velferdsstaten med å løse samfunnsutfordringer, kan føre til at de positive sidene i livet, som ikke er problemer, fort kan bli glemt. En mulig tolkning av hvorfor det ikke forskes mer på lek blant voksne, kan ha å gjøre med den problemorienterte empirismen. Likevel vil vi sosiologer ofte undersøke det som er viktig for folk, og hva som gjør at folk lever berikende og meningsfulle liv. Dette gjenspeiles i at sosiologien som fag alltid har vært opptatt av det som er upåaktet, eller det vi mennesker tar for gitt. Sosiologien trenger derfor kunnskap om hvem som

gjør hva, for å kunne undersøke sosiale mønstre. Det bør også innebære kunnskap om lek blant voksne.

En epistemologisk implikasjon av denne studien, kan være at fremtidige undersøkelser av lek blant voksne, bør huske på informantenes ulike evne til å omtale egen lek. Det å undersøke lek blant voksne i ulike samfunnsposisjoner, har gjort meg oppmerksom på at voksne ikke alltid er klar over sin egen lek. Dette kan påvirke fremtidig kunnskapsproduksjon på lekfeltet. For noen av informantene fremstår kanskje lek umiddelbart også som et tilbakelagt stadium. Derfor er det kanskje ikke så rart at betongarbeider Darius fikk latterkrampe, da han hørte hva jeg skulle intervjuer han om. Men, da jeg satte meg ned og snakket med han og de andre informantene, så kom det frem at leken er en viktig del av deres liv som voksne.

Referanser

- Appelrouth, S. A., & Edles, L. D. (2021). *Classical and contemporary sociological theory*. Sage.
- Aubert, V. (1960). Introduksjon. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, ss. 1-2.
- Bakken, A., Hegna, K., & Sletten, M. A. (2021). Offline, online. Digitale ungdomsliv gjennom tre tiår. I W. Pedersen, & G. Ødegård, *Ungdommen* (ss. 29-61). Cappelen Damm akademisk.
- Bjørndal, C. T., Bache-Mathiesen, L. K., Gjesdal, S., Moseid, C. H., Myklebust, G., & Luteberget, L. S. (2021). An Examination of Training Load, Match Activities, and Health Problems in Norwegian Youth Elite Handball Players Over One Competitive Season. *Frontiers in Sports and Active Living*, ss. 1-12.
- Bjørnstad, E., Myrvold, T. M., Dalland, C. P., & Hølland, S. (2022). "Hit eit steg og dit eit steg" - sakte, men sikkert fremover? En systematisk kartlegging av premisser for og trekk ved førsteklasse.
- Blumer, H. (1954). What is wrong with social theory? *American Sociological Review*, ss. 3-10.
- Brannen, J., & Nilsen, A. (2011). *Comparative Biographies in Case-based Cross-national Research : Methodological Considerations*. SAGE.
- Brodal, P., & Lunde, C. (2022). *Lek og læring i et nevrologisk perspektiv - hvordan gode intensjoner kan ødelegge barns lærelyst*. Aschehoug.
- Brown, S. (2010). *Play - How it Shapes the Brain, Opens the Imagination, and Invigorates the Soul*. Penguin Putnam Inc.
- Cornwell, B., Gershuny, J., & Sullivan, O. (2019, Mai). The Social Structure of Time: Emerging Trends and New Directions. *Annual Review of Sociology*, ss. 301-320.
- Crawford, M. B. (2010). *Shop Class as Soulcraft - An Inquiry into the Value of Work*. Penguin Books.
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. Harper & Row.
- Denzin, N. (1983). Interpretive Interactionism. I G. Morgan, *Beyond method: Strategies for social research*. SAGE.
- Duncan, S. (2016, juli). Interpreting Huizinga through Bourdieu: A new lens for understanding the commodification of the play element in society and its effects on genuine community. *Cosmos and History: The Journal of Natural and Social Philosophy*, ss. 37-66.
- Elder, G. H. (1999). *Children of the Great Depression: Social change in life experience, 25th anniversary edition*. Westview Press.

- Elder, G. H., Johnson, M. K. & Crosnoe, R. (2003). The emergence and development of life course theory. I J. T. Mortimer & M. J. Shanahan (Red.), *Handbook of the life course* (s. 3-19). Kluwer Academic Publishers.
- Eriksen, I. M., Sletten, M. A., Bakken, A., & Von Soest, T. (2017). *Stress og press blant ungdom - Erfaringer, årsaker og utbredelse av psykiske helseplager*. NOVA.
- Eriksen, I. M., & Seland, I. (2019). *Ungdom, kjønn og fritid*. NOVA Rapport.
- Faludi, J. (2019). The paradigm of the creative class in regional and urban development revisited. An overview. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, ss. 167-188.
- Florida, R. (2012). *The rise of the creative class*. Basic Books.
- Frønes, I. (1997, januar). The transformation of childhood: children and families in postwar Norway. *Acta Sociologica*, ss. 17-30.
- Giddens, A., & Sutton, P. W. (2021). *Sociology*. Polity Press.
- Ginsburg, K. G. (2007). *The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development and Maintaining Strong Parent-Child Bonds*. American Academy of Pediatrics.
- Glaser, B., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory : Strategies for qualitative research*. Aldine de Gruyter.
- Gobo, G. (2008). «Re-conceptualizing generalization: Old issues in a new frame». I P. Alasuutari, J. Brannen, & L. Bickman, *The SAGE Handbook of Social Research Methods*. SAGE.
- Goffman, E. (2005). *Interaction ritual : essays in face-to-face behavior*. AldineTransaction.
- Goldthorpe, J., Lockwood, D., Bechhofer, F., & Platt, J. (1969). *The Affluent Worker: Industrial Attitudes and Behaviour (Cambridge Studies in Sociology, Series Number 1)*. Cambridge University Press.
- Gomm, R., Hammersley, M., & Foster, P. (2000). *Case Study Method*. London: SAGE Publications Ltd.
- Gullestad, M. (2001). *Kitchen-table society*. Universitetsforlaget.
- Hagelund, A. (2007). Byråkratiske møter med sårbarhet. Snillhetskontroll i arbeid med flyktninger. *Sosiologi i dag*, ss. 143-165.
- Haug, P. (2017). *barnehage.no*. Hentet fra barnehage.no: <https://www.barnehage.no/adhd-atferd-forskning/seksarsreformen-20-ar-etter--gi-seksaringene-forskolen-tilbake/102869>
- Henricks, T. S. (2015). *Play and the human condition*. University of Illinois Press.

- Hernes, G. (2018). *Morgenbladet*. Hentet fra morgenbladet.no:
<https://www.morgenbladet.no/pafyll/2018/06/08/skolestart-for-6-aringer-ble-noe-annet-enn-lovet-skriver-gudmund-hernes/>
- Hochschild, A. R. (2012). *The Managed Heart*. University of California Press.
- Hougaard, B. (2005). *Curlingforeldre og servicebarn - en håndbok i barneoppdragelse*. Lydbokforlaget.
- Hughes, E., & Hughes, H. M. (1952). «*What's in a Name?*» *I Where peoples meet: Racial and ethnic frontiers*. The Free Press.
- Huizinga, J. (1938). *Homo Ludens: A Study of the Play-Element in Culture*. Angelico Press.
- Khan, S. R. (2012). *Privilege*. Princeton University Press.
- Kohli M (1981) Biography: Account, text, method. In: Bertaux D (ed.) *Biography and Society*. London: Sage, 61–75.
- Kjølsrød, L. (2003, august). Adventure Revisited: On Structure and Metaphor in Specialized Play. *SAGE Publications*, ss. 459-476.
- Kjølsrød, L. (2009, April). How Innocent is our Scientific Vocabulary? Rethinking Recent Sociological Conceptualizations of Complex Leisure. *British Sociological Association*, ss. 371-387.
- Kjølsrød, L. (2015). Kultursosiologiske studier av lek og fritid. I H. Larsen, *Kultursosiologisk forskning* (ss. 108-119). Universitetsforlaget.
- Kjølsrød, L. (2018). *Leisure as Source of Knowledge, Social Resilience & Public Commitment - Specialized Play*. Palgrave Macmillan.
- Krätke, S. (2010, desember). 'Creative Cities' and the Rise of the Dealer Class: A Critique of Richard Florida's Approach to Urban Theory. *International Journal of Urban and Regional Research*, ss. 835-853.
- Louv, R. (2008). *Last child in the woods*. Algonquin Books .
- Lubbers, K., Cadwallader, J., Lin, Q., Clifford, C., & Frazier, L. D. (2023). Adult play and playfulness: A qualitative exploration of its meanings and importance. *Journal of Play in Adulthood*, ss. 1-19.
- Magro, A. M. (1997, mai). Why is barbie perceived as beautiful. *Perceptual and Motor Skills*, ss. 363-374.
- McKinney, J. C. (1969, september). Typification, Typologies, and Sociological Theory. *Social forces*, ss. 1-12.
- Medietilsynet. (2020). *Barn og medier - en kartlegging av 9–18-åringers digitale medievaner*. Medietilsynet.

- Meland, A. T., & Kaltvedt, E. H. (2019). Tracking gender in kindergarten. *Early Child Development and Care*, ss. 94-103.
- Mills, C. W. (1951). *White Collar - The American Middle Classes*. Oxford University Press .
- Mills, C. W. (1959). *The Sociological Imagination*. Oxford University Press Inc.
- Moberg, K. E., & Vogt, K. C. (2022). Gutters tidsbruk på dataspill og skolearbeid. *Nordisk tidsskrift for ungdomsforskning*, ss. 171-189.
- Nilsen, A. (2023). *Biographical Life Course Research - Studying the Biography-History Dynamic*. Palgrave Macmillan.
- Nordmo, B. G., & Meland, A. T. (2023). Tracking possible differences between female- and male staffin promoting physical activity towards girls and boys in the outdoor playground of the kindergarten. *European early childhood education research journal*, ss. 577-591.
- NOU. (2012). *Til barnas beste - Ny lovgivning for barnehagene*. Kunnskapsdepartementet.
- Ocejo, R. E. (2017). *Masters of craft*. Princeton University Press.
- Pavia, D. (2015, juni). Experiencing virtual places: insights on the geographies of sim racing. *Journal of cultural geography*, ss. 145-168.
- Ragin, C. (1992). I C. Ragin, & H. Becker, *What is a case? Exploring the foundations of social inquiry*. University Press.
- Robinson, K. (2010). *The Element: How Finding Your Passion Changes Everything*. Penguin Books.
- Schatzman, L., & Strauss, A. (1955, januar). Social class and modes of communication. *The american journal of sociology*, ss. 329-338.
- Scott, A. J., & Storper, M. (2009, februar). Rethinking Human Capital, Creativity and Urban Growth. *Journal of Economic Geography* , ss. 147-167.
- Sennett, R. (2008). *The Craftsman*. Yale university press.
- Sicart, M. (2017). *Play Matters*. MIT Press.
- Silverman, D. (2020). *Interpreting qualitative data*. Sage.
- Skarpenes, O. (2007). Den «legitime kulturens» moralske forankring. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, ss. 531-558.
- SSB. (2016). *Norsk standard for utdanningsgruppering 2016*. SSB.

- SSB. (2022). *Statistisk sentralbyrå*. Hentet fra ssb.no: <https://www.ssb.no/utdanning/barnehager/statistikk/barnehager/artikler/flere-ett-aringer-i-barnehage#:~:text=Andelen%20barn%20i%20barnehage%20stabil&text=Lukk%20ligger%20p%C3%A5%2093%2C4,%2C%20med%200%2C2%20prosentpoeng>.
- SSB. (2023, februar 6). *SSB*. Hentet fra ssb.no: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/sysselsetting/statistikk/arbeidskraftundersokelsen/artikler/norge-blant-landene-med-flest-i-jobb>
- Stefansen, K., Smette, I., & Strandbu, Å. (2016). Understanding the increase in parents' involvement in organized youth sports. *Sport, Education and Society*.
- Strandbu, Å., Gulløy, E., Andersen, P. L., Seippel, Ø., & Dalen, H. B. (2017). Ungdom, idrett og klasse: Fortid, samtid og framtid. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, ss. 132-151.
- Strandbu, Å., Stefansen, K., Smette, I., & Seippel, Ø. (2021). Ungdomidrettens spenninger. I W. Pedersen, & G. Ødegård, *Ungdommen* (ss. 135-152). Cappelen Damm Akademisk.
- Swedberg, R. (2014). *The Art of Social Theory*. Princeton University Press.
- TED. (2024). *TED*. Hentet fra ted.com: https://www.ted.com/talks/sir_ken_robinson_do_schools_kill_creativity?language=en
- Tokumitsu, M. (2015). *Do What You Love and Other Lies About Success and Happiness*. Regan Arts.
- Utdanningsdirektoratet. (2024, mars 20). *Utdanningsdirektoratet*. Hentet fra udir.no : <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/stottemateriell-til-rammeplanen/trivselsveileder/7-Barns-samspill-og-lek/>
- Vogt, K. C. (2019). Barn og unges hverdagssteder i endring. *Nordic Journal of Comparative and International Education (NJCIE)*, ss. 8-23.
- Vogt, K. C. (2020). Kortsiktighetens pris. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, ss. 80-82.
- Weisgram, E. S., Fulcher, M., & Dinella, L. M. (2014). Pink gives girls permission: Exploring the roles of explicit gender labels and gender-typed colors on preschool children's toy preferences. *Journal of Applied Developmental Psychology*, ss. 401-409.
- Willis, P. (1977). *Learning to labour: how working class kids get working class jobs*. Ashgate Publishing Limited.
- Witoszek, N. (1998). *Norske naturmytologier*. Pax Forlag.
- Østrem, S., Bjar, H., Føsker, L. R., Hogsnes, H. D., Jansen, T. T., Nordtømme, S., & Tholin, K. R. (2009). *Alle teller mer: en evaluering av hvordan Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver blir innført, brukt og erfart*. T. Tønsberg: Høgskolen i Vestfold.
- Øyen, Ø., & Alver, B. G. (1997). *Forskningsetikk i forskerhverdag*. Tano Aschehoug.

Vedlegg 1

1. Informasjon om forskning, intervju og formål

- Formål med intervjuene
- Behandling av data, anonymisering og konfidensialitet
- Informasjon om samtykkerett

2. Respondenten sin bakgrunn

- Kunne vi startet med at du bare forteller meg litt om jobben din og om livet ditt sånn som det ser ut idag?

- Før vi går inn på dette med lek, vil jeg, hvis det er greit for deg vil jeg gjerne at vi starter med at du forteller litt fritt om din livshistorie. Eksempelvis litt om oppveksten og bakgrunnen din, og hvordan du etter hvert havnet der du er idag? Bare ta deg god tid, og forklar med dine egne ord.

- Kan du fortelle litt om ulike typer lek i din barndom og ungdomstid? Hva pleide du og leke med? Med hvem og hvor?

- Lekte guttene og jentene i din familie og ditt nabolag, sammen eller hver for seg?

- Etter hvert som du ble ungdom, hvordan utviklet leken seg da?

- Har du hatt noen fritidsinteresser eller aktiviteter, som voksen, hvor du vil si at du har fått lekt, eller som innebærer lek?

3. Kort om lek

- Hva assosierer du med ordet lek?

- MW viser frem «prompt» om lek.

- Hvis du ser på dette, kommer du på noe mer?

- Hva assosierer du med lekenhet?

- MW viser frem «prompt» om lekenhet.

- Hvis du ser på dette, kommer du på noe mer?

- Kjenner du noen som du tenker på som veldig lekne, og kan du fortelle litt om de?

- Opplever du at du har blitt mer eller mindre leken med alderen?

- Skulle du gjerne lekt mer?

- På hvilke områder av livet i så fall?

- Eventuelt, hva er det som hindrer deg fra å leke?

5. Arbeid

- Innebærer jobben din idag lek i en eller annen forstand?

- Opplever du å leke i det sosiale miljøet på arbeidsplassen?

- Har du noen forbilder når det gjelder det å leke eller være leken, i din type arbeid?

- Hvilken rolle spiller humor i din arbeidshverdag?

6. Fritid

- Kan du fortelle litt om hva du gjør på fritiden?

- Er lek en del av det du gjør på fritiden?

- Hvilken rolle spiller humor på fritiden din?

7. Kreativitet

- Ofte når det er snakk om lek blant voksne, kommer man inn på det som kalles kreativitet. Hva tenker du på som kreativitet, eller hvordan ser det ut for deg?

- Forventes du å være kreativ i jobben?

- Vil du si at du bruker kreativiteten din på fritiden?

- Hva tenker du på når du hører uttrykket «kreative yrker»?

8. Flow

- En ting som kjennetegner lek er gjerne at man mister tidsfølelsen litt, og opplever det som kalles «flow». Får du av og til en «flow» følelse? Der du glemmer tid og sted.

9. Avsluttende refleksjonsspørsmål

- Har du noen tanker om hvordan samfunnet har forandret seg når det gjelder lek, lekenhet og kreativitet?

Definisjon av lek

Lek er:

- Gøy/tilfredsstillende
- En sinnstilstand
- Oppslukende (engasjerer deg aktivt)
- Gjort for sin egen del (frivillig)
- Gjør bruk av fantasi/forestillingsevne

Definisjon av lekenhet

Lekenhet er:

- En kapasitet til å være leken, utenfor lek.
- En holdning til ting, folk eller situasjoner
- En måte å engasjere seg i verden på
- Blir til gjennom lek

Informert samtykke

Vil du delta i forskningsprosjektet

”Lek blant voksne” ?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å studere lek blant voksne. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med masteroppgaven min er å undersøke lek blant voksne, med et sosiologisk perspektiv. Litteraturen på lekfeltet er dominert av psykologiske teoritradisjoner, og forskningen som allerede finnes ser lite på hvordan lek blant voksne, kan ha en sammenheng med makt, ulikhet, klasse og kjønn.

Min hovedproblemstilling er:

"Hva kjennetegner voksne i ulike samfunnsposisjoner sine erfaringer med og tanker om lek?"

Mine underproblemstillinger er:

1. *"Hvordan varierer voksne sitt forhold til lek etter utdanningsnivå?"*
2. *"Hvordan varierer voksne sitt forhold til lek etter kjønn?"*
3. *"Hvordan henger lek på fritiden, sammen med lek i tilknytning til lønnsarbeid?"*

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Bergen er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Rekrutteringen vil foregå ved bruk av snøballmetoden, og med utgangspunkt i eget og veileder sitt sosiale nettverk.

Hva innebærer det for deg å delta?

- *«Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du deltar på et intervju. Det vil ta deg ca. 45 minutter. Intervjuet vil blant annet inneholde spørsmål om dine tidligere og nåværende erfaringer med lek. Dine svar fra intervjuet blir registrert elektronisk»*

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Ved UiB vil jeg (Marcus Wedvik) og veileder (Kristoffer Chelsom Vogt) ha tilgang til intervjudataen.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes i juni 2024. Etter prosjektslutt vil datamaterialet med dine personopplysninger anonymiseres.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Bergen, har Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- *Universitetet i Bergen, ved Marcus Wedvik og Kristoffer Chelsom Vogt.*
- *Marcus Wedvik, kontaktinfo: mwe035@uib.no og mobil: 468 13 043.*
- *Kristoffer Chelsom Vogt, kontaktinfo: kristoffer.vogt@uib.no*
- Vårt personvernombud ved UiB: Janecke Helene Veim. Kontaktinfo: Janecke.Veim@uib.no

Hvis du har spørsmål knyttet til vurderingen som er gjort av personverntjenestene fra Sikt, kan du ta kontakt via:

- Epost: personverntjenester@sikt.no eller telefon: 73 98 40 40.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig
Kristoffer Chelsom Vogt

Masterstudent
Marcus Wedvik

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Lek blant voksne*, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta på intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)